

LAPSEN MENETYS JA VANHEMMAN SPIRITUALITEETTI

Joensuun yliopisto, teologinen tiedekunta

Läntinen teologia

Pro gradu -tutkielma, kevät 2007

Käytännöllinen teologia

Harri Arto Juhani Koskela

1 JOHDANTO	3
2 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY	6
2.1 <i>Spiritualiteetti</i>	6
2.2 <i>Jumalasuhte, jumalakuva, usko, hengellinen elämä</i>	15
3 TUTKIMUKSEN TAUSTA	26
3.1 <i>Surun ja surutyön käsitteet</i>	26
3.2 <i>Suru- ja kriisiteoriat</i>	32
3.3 <i>Suru- ja traumatutkimus</i>	37
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	48
4.1 <i>Tutkimustehtävä</i>	48
4.2 <i>Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat</i>	48
4.3 <i>Aineiston kerääminen ja sen luonne</i>	54
4.4 <i>Kirjeet ja niiden kirjoittajat</i>	60
4.5 <i>Aineiston analyysi</i>	68
4.6 <i>Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu</i>	74
4.7 <i>Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset</i>	76
5 LAPSEN MENETYKSEN VAIKUTUKSET VANHEMMAN SPIRITUALITEETTIIN	79
5.1 <i>Lapsen menetyksen vaikutusten luokittelu</i>	79
5.2 <i>Lapsen menetys ja tunnereaktiot</i>	79
5.3 <i>Kielteiset tunteet ja asenteet Jumalaa kohtaan</i>	86
5.4 <i>Sosiaalisen verkoston muutos</i>	90
5.5 <i>Identiteetin muuttuminen</i>	95
5.6 <i>Lapsen menetyksen vaikutukset hengelliseen elämään</i>	105
5.7 <i>Yhteenvedo</i>	108
6 SUHTAUTUMINEN LAPSEN MENETYKSEEN	109
6.1 <i>Lapsen menetykseen suhtautumisen luokittelu</i>	109
6.2 <i>Lapsi odottaa taivaassa</i>	109
6.3 <i>Menetyksen kokeminen Jumalan rangaistuksena</i>	111
6.4 <i>Kiitollisuus yhdessä vietetystä ajasta</i>	112
6.5 <i>Yhteenvedo</i>	113
7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	115
7.1 <i>Keskeiset tutkimustulokset</i>	115
7.2 <i>Tutkimuksen merkitys</i>	119
8 LYHENTEET	121
9 LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	122
9.1 <i>Lähteet</i>	122
9.2 <i>Kirjallisuus</i>	122
LIITTEET	133

Tiedekunta – Faculty		Oppiaineryhmä – Department	
Teologinen tiedekunta		Läntinen teologia	
Tekijä – Author			
Harri Arto Juhani Koskela			
Työn nimi – Title			
Lapsen menetys ja vanhemman spiritualiteetti			
Oppiaine – Subject			
Käytännöllinen teologia			
Työn laji – Level		Aika – Month and Year	Sivumäärä – Number of Pages
Pro gradu -tutkielma		Toukokuu 2007	132 + 4 liitettä
Tiivistelmä – Abstract			
<p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten lapsen menetys vaikuttaa vanhemman spiritualiteettiin ja miten vanhemmat suhtautuvat lapsensa menetykseen. Tutkimusaineisto kerättiin kirjoituspyynnön avulla, joka julkaistiin sanomalehdissä ja uskonnollisissa lehdissä. Kirjoituspyyntöön vastasi yhteensä 188 lapsensa tai puolisonsa menettänyttä henkilöä. Varsinaiseksi lähdeaineistoksi valittiin 64 lapsensa menettäneen vanhemman kirjettä. Suurin osa lähdeaineiston kirjeistä oli äitien kirjoittamia, sillä isien kirjoittamia kirjeistä oli vain vajaa viidennes. Vanhempien lähettämässä kirjoituksissa kerrottiin yhteensä 75 lapsen menetykseen liittyvistä asioista. Tutkimuksessa käytettiin fenomenologishermeneuttista lähestymistapaa. Tutkimusote oli laadullinen. Aineiston analysoinnissa käytettiin aineistolähtöistä ja induktiivista analyysimenetelmää.</p> <p>Tutkimuksen lähdeaineistosta käy ilmi, että lapsen kuolema on käsittämättömän suuri menetys vanhemmille. Sillä on kokonaisvaltaisia, pitkäaikaisia ja monenlaisia vaikutuksia vanhemman spiritualiteettiin. Tunnereaktioista yleisimpiä olivat tuska ja kipu, ikävä ja kaipaus, suru, viha ja suuttumus, syyllisyys ja itsesyytökset sekä katkeruus. Itkemisellä oli olennainen merkitys surun käsittelyssä. Monet vanhemmat kokivat Jumalan olevan vastuussa lapsensa menetyksestä. Sen vuoksi heillä esiintyi kielteisiä tunteita ja asenteita Jumalaa kohtaan. Niitä olivat mm. viha, suuttumus, pettymys, epäluottamus, katkeruus ja kapinointi. Jumalan kokeminen epäoikeudenmukaisena sekä jumalasuhteen kriisi liittyivät varsinkin vihaan, pettymykseen ja katkeruuteen.</p> <p>Menetyksen vaikutukset kohdistuivat myös vanhempien sosiaaliseen verkostoon. Keskeisimpiä muutoksia olivat avioliiton kariutuminen, perhedynamiikan vaurioituminen, ihmiskontaktien väheneminen sekä yksinäisyyden kokemisen lisääntyminen. Hyvin merkittävä vaikutus kohdistui vanhempien identiteettiin. Vanhemmat jakoivat elämänkaarensa ennen menetystä olleeseen aikaan ja menetyksen jälkeiseen aikaan. Osa heistä koki identiteettinsä muuttuneen kielteiseen suuntaan. Muutamat vanhemmat totesivat, etteivät koe enää itseään kokonaiseksi lapsen menetyksen jälkeen. Jotkut sitä vastoin kokivat vahvistumista, voimaantumista ja persoonallisuuden kasvua. Menetyksen seurauksena vanhempien hengellinen elämä joko aktivoitui tai passivoitui. Vaikutukset hengellisessä elämässä kohdistuivat rukoukseen, seurakunnalliseen osallistumiseen ja Raamatun lukemiseen.</p> <p>Kristinuskon oppi ylösnousemuksesta ilmeni voimakkaana vanhempien ajatusmaailmassa. Vanhemmat uskoivat, että heidän lapsensa on päässyt taivaaseen ja odottaa heitä siellä. Toivo jälleennäkemisestä lohdutti heitä ja herätti myös heissä itsessään taivaskaipuuta. Toisaalta lapsen menetyksen kokeminen Jumalalta tulleen rangaistuksena oli varsin yleinen suhtautumistapa. Tällöin pohdittiin omien pahojen tekojen yhteyttä lapsen menetykseen. Menetyksen kokeminen rangaistuksena sekä kielteiset muutokset vanhempien jumalasuhteessa ja jumalakuvasa korreloivat keskenään. Menetyksen surusta huolimatta osa vanhemmista koki myös kiitollisuutta lapsensa elämästä ja yhteisestä ajasta hänen kanssaan.</p>			
Avainsanat – Keywords			
spiritualiteetti, suru, vanhempien suru, lapsen menetys, eksistentiaaliset kysymykset			
Säilytyspaikka – Where deposited			
Teologisen tiedekunnan kirjasto			
Muuta tietoja – Further information			

1 JOHDANTO

Lapsen menetyksen arvioidaan olevan yksi ihmisen elämän raskaimmista kokemuksista¹. Siltala toteaa, että lapsen kuolema on vanhemmuuden vaikein kokemus ja tehtävä². Se haastaa voimakkaasti menetyksen kokeneen vanhemman maailmankatsomusta ja elämäntähtäystä. Aikaisempien käsitysten paikkansa pitävyyttä arvioidaan ja elämän epävarmuuden kokeminen lisääntyy. Pentikäisen mukaan pienen lapsen kuolema koetaan epäoikeudenmukaiseksi, koska lapsi on viaton ja häneltä jää elämä kokematta³. Lapsen menetyksellä on hyvin kokonaisvaltainen ja pitkäaikainen vaikutus vanhemman elämään. Monenlaisia paineita kohdistuu yhtä aikaa hänen hengelliseen, psyykkiseen, sosiaaliseen, fyysiseen ja taloudelliseen elämäänsä.⁴ Perheen sisäinen tasapaino voi järkkäytyä, mikä heijastuu sekä vanhempien välisiin suhteisiin että vanhempien suhtautumiseen menetetyn lapsen sisaruksiin⁵. Varsin usein aikaisemmat ystävyysuhteet joutuvat koetukselle. Myös vanhemman identiteetissä voi tapahtua muutoksia joko persoonallisuuden kasvun tai identiteetin murenemisen suuntaan.⁶

Lapsen menetys aiheuttaa vanhemmassa prosessin, joka johtaa usein elämän perimmäisten kysymysten pohdintaan⁷. Yksi näistä perimmäisistä kysymyksistä on ihmisen suhde Jumalaan. Uskova vanhempi voi joutua uskonkriisiin, koska hän saattaa kokea Jumalan olevan vastuussa tapahtuneesta. Hengellisessä elämässä voi käynnistyä erilaisia muutosprosesseja. Jotkut aikaisemmin uskonnollisesti välinpitämättömät vanhemmat puolestaan voivat havahtua etsimään elämäntarkoitusta ja apua menetykseensä turvautumalla Jumalaan.⁸ Tällöin hengellisyydestä tulee uusi elementti heidän elämässään.

Lapsen kuolemasta puhuminen on koettu hyvin vaikeaksi aiheeksi. Siitä on ollut helppointa vaieta⁹. Viime vuosina lapsen menetyksestä on alettu kuitenkin puhua enemmän. Maaliskuussa 2004 tapahtunut Konginkankaan liikenneonnettomuus, jossa kuoli suuri määrä nuoria aikuisia, on ollut todennäköisesti yksi syy tähän kehitykseen.

¹ Laakso 2000, 13, 15; Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2004, 102.

² Siltala 1985, 175.

³ Pentikäinen 1990, 132.

⁴ Väisänen 1996, 5.

⁵ Worden 1982, 100–101; Siltala 1987, 233.

⁶ Siltala 1985, 182; Harmanen 1997, 223.

⁷ Harmanen 1997, 214–220, 250.

⁸ Väisänen 1996, 66–71, 121–122.

⁹ Kuuskoski 1993, 8.

Tutkimusaiheena vanhemman suru voi olla vaikea sekä tutkimukseen osallistuville vanhemmille että tutkijalle¹⁰. Miksi sitten olen ryhtynyt tutkimaan tällaista raskasta aihetta? Motiivinani tämän tutkimuksen tekemiselle on oman lapseni menetys. Puolivuoti Heini-tyttäreni kuoli joulukuussa 1994 kätkytkuolemaan. Kävin läpi omaa henkistä ja hengellistä kriisiäni useiden vuosien ajan. Näiden elämänvaiheiden aikana päädyin opiskelemaan teologiaa ja filosofiaa Joensuun yliopistossa. Kun pohdin pro gradu -tutkielman aihetta, kiinnostukseni kohdistui läheisensä menettäneen ihmisen spiritualiteettiin.

Läheisen menetystä ja sen aiheuttamaa surua on tutkittu monesta näkökulmasta. Tutkimusten painopiste on ollut kuitenkin psyykkisten, emotionaalisten ja sosiaalisten prosessien tarkastelussa. Osa näistä tutkimuksista on kohdistunut myös lapsen menetykseen. Varsin vähän on tutkittu menetyksen vaikutusta läheisensä menettäneen spiritualiteettiin. Ihmisen spiritualiteetin keskeisiä elementtejä ovat eksistentiaaliset kysymykset, tarkoituksen ja merkityksen etsiminen, sosiaaliset suhteet, tunteet, arvot sekä ihmisen identiteetti. Kristillisen spiritualiteetin ydinasioihin kuuluvat jumalasuhteet, jumalakuva, hengellinen elämä ja uskon sisältö. Suomessa tehdyistä tutkimuksista kristillistä spiritualiteettia käsittelee laajimmin Harmanen sururyhmätutkimus, jossa kuitenkin lähdeaineisto on kerätty sururyhmien vetäjiltä. Harmanen toteaa, että mm. kysymys läheisen menetyksen aiheuttamista uskonkamppailusta olisi mielekkäintä kohdistaa sururyhmien jäsenille.¹¹ Tämän tutkimuksen kohdejoukkoon kuuluvat ovatkin itse surun kokeneita.

Suomessa kuoli vuosien 1997–2007 aikana 18924 0–40-vuotiasta henkilöä¹². Jos oletetaan, että jokaisen molemmat vanhemmat ovat olleet elossa, siinä tapauksessa yli 30000 vanhempaa on kokenut lapsensa kuoleman kymmenen viime vuoden sisällä. Vuonna 2000 80 % suomalaisista piti itseään kristittynä¹³. Siten lapsen kuoleman voidaan päätellä vaikuttaneen tämän ajanjakson aikana noin 24000 vanhemman kristilliseen spiritualiteettiin. Sen vuoksi on tärkeää huomioida lapsensa menettäneen ihmisen hengellisyyteen liittyvät kysymykset.

¹⁰ Laakso 2000, 14.

¹¹ Harmanen 1997, 224.

¹² Tilastokeskus 2007.

¹³ Niemelä 2003c, 188.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää mitkä ovat menetyksen vaikutukset vanhempien spiritualiteettiin sekä miten vanhemmat suhtautuvat lapsensa menetykseen. Tutkimus kuuluu käytännöllisen teologian ja pastoraalipsykologian alaan. Tutkimukseni pohjautuu läheisensä menettäneiden henkilöiden kirjeisiin, joissa he kertovat läheisensä menettämiseen liittyvistä asioista ja prosesseista. Varsinaisen lähteaineiston muodostavat lapsensa menettäneiden vanhempien kirjoitukset.

Tutkittavan ilmiön luonteesta johtuen päädyin fenomenologis-hermeneuttiseen lähestymistapaan. Tämä lähestymistapa kuuluu laadullisen tutkimustradition piiriin. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus tähtää lähinnä tutkittavan ilmiön kuvaamiseen ja ymmärtämiseen. Aineistolähtöisen analyysin avulla olen löytänyt teemoja, joita olen järjestänyt kategorioiksi. Tutkimuksessa olen käyttänyt myös määrällistä tutkimusotetta eri teemojen ja kategorioiden kvantifioinnin yhteydessä.

Tutkimusaihetta en ole kokenut itselleni raskaaksi. Pikemminkin lapsen menetyksen tutkiminen on avartanut ja syventänyt käsitystäni lapsen menetyksen aiheuttamasta surusta ja siten auttanut ymmärtämään omia hengellisiä ja henkisiä prosessejani. Noin kymmenen vuoden ajallinen välimatka menetykseeni on ollut kuitenkin tarpeellinen, että oma menetykokemukseni ei vaikuta haitallisella tavalla tutkimusprosessin kulkuun. Mielestäni oma kokemukseni on edesauttanut vanhempien sielunmaiseman ymmärtämisessä. Tutkimusaineiston tulkinnassa minulle on ollut hyötyä siitä, että olen itse kokenut lapsen menetyksen ja sen vaikutuksia elämääni. Olen havainnut vanhempien kirjoituksissa monia samankaltaisia piirteitä kuin omassa menetyksen jälkeisessä elämässäni. Toisaalta, koska jokaisen ihmisen elämäntausta on ainutkertainen ja menetykokemus yksilöllinen, olen löytänyt runsaasti myös omasta kokemuksestani poikkeavaa kokemuksen kuvausta.

Tutkimukseni pyrkii lisäämään ymmärrystä lapsensa menettäneiden vanhempien hengellisen ja henkisen elämän problematiikasta. Tutkimuksen avulla saatu tieto voi auttaa sielunhoidon piirissä toimivia henkilöitä kohtaamaan lapsensa menettäneitä ja tukemaan heitä heidän hengellisessä ja henkisessä kriisissään.

2 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

Tutkielmani keskeisimmiksi käsitteiksi nousivat jumalasuhte, spiritualiteetti, jumalakuva, hengellinen elämä, usko, suru, surutyö ja identiteetti. Määrittelen aluksi jumalasuhteen, jumalakuvan, hengellisen elämän ja uskon käsitteet sekä niitä yhdistävän spiritualiteetin käsitteen. Hahmottelen myös niiden keskinäisiä suhteita. Surun, surutyön ja identiteetin käsitteet määrittelen myöhemmissä luvuissa niille relevantteissa konteksteissa.

2.1 Spiritualiteetti

Spiritualiteetti on viime aikoina yleistynyt ja paljon käytetty termi, jota teologit ovat käyttäneet Suomessa 1970-luvulta alkaen. Termin täsmällinen määrittely on vaikeaa, sillä sen käyttöä leimaa subjektiivisuus, vakiintumattomuus ja liukuvuus¹⁴. Spiritualiteetti on käsitteenä hyvin konteksti- ja käyttäjäsidonnainen¹⁵. Yleinen suuntaus näyttää olevan se, että teologian piirissä spiritualiteetti määritellään suppeammin ja uskonnonpedagogiikan, uskonnonpsykologian, uskontososiologian sekä hoitotieteen parissa laajemmin.

Seppo A. Teinosen vuonna 1975 julkaisemassa Teologian sanakirjassa spiritualiteettia määritellään hakusanan Spiritus (*lat. henki*) kohdalla. Teinosen määritelmän mukaan se merkitsee ”hengellisyyttä”, ”hengellistä elämää” ja ”hengellistä habitusta”.¹⁶ Varsin yleisesti spiritualiteetin käsitettä onkin pidetty hengellisen elämän käsitteen synonyyminä, jolloin viitataan laajassa mielessä hengellisyyteen. Kotilan mukaan spiritualiteetin käsitteessä on kaksi keskeistä piirrettä. Ensiksikin voidaan sanoa, että jokaisella ihmisellä on jonkinlainen spiritualiteetti. ”Toiseksi spiritualiteetti on samalla spesifisti kristinuskon yhteyteen asettuva käsite, joka liittyy yleisesti hengelliseen elämään ja sen harjoittamiseen”, Kotila kirjoittaa.¹⁷ Kettunen luonnehtii spiritualiteetin olevan eksistentiaalinen, koko olemassaoloa jäsentävä ja hahmottava asia.¹⁸ Klass toteaa, että kuten elämä, spiritualiteettikaan ei ole olemisen tila, vaan se on vuorovaikutusprosessi. Se on hänen mukaansa tietoisuutta suhteesta, joka on aistiemme

¹⁴ Kotila 2003, 13.

¹⁵ McGrath 2001, 2.

¹⁶ Teinonen 1975, 253.

¹⁷ Kotila 2005, 195.

¹⁸ Kettunen 2005, 139.

tuolla puolen.¹⁹ On myös tärkeää tiedostaa, että spiritualiteetti ei ole staattinen tila vaan se on dynaaminen ja muutoksille altis.²⁰

Sanana ”spiritualiteetti” liittyy Raamatun keskeiseen käsitteeseen henkeen ja on yhteydessä Uuden testamentin sanaan *pneumatikos*. Kotilan mukaan spiritualiteetti liittyy kristillisen teologian yhteydessä olennaisesti Pyhän Hengen toimintaan ja se tähtää elämään Hengen voimassa ja Hengen yhteydessä. ”Sana *spiritus* ei viittaa kristillisessä kielenkäytössä yksin Jumalan Pyhään Henkeen vaan se muistuttaa myös siitä, että ihmisellä on henki, jonka kautta hän elää persoonallisessa suhteessa Jumalaan”, Kotila toteaa. Mm. Augustinus on kuvannut Jumalalle antautumisen prosessia puhumalla ihmisestä Jumalan luomana levottomana olentona, joka löytää levon vasta Jumalan yhteydessä. Tällöin spiritualiteetti voidaan määritellä ihmisen kontemplaatiivisena antautumisena Jumalalle. Ihmisen henki lähestyy Jumalaa ja Jumalan Pyhä Henki vaikuttaa samanaikaisesti ihmisessä ja synnyttää hänessä uutta elämää.²¹ Gordon S. Wakefieldin määritelmä kuvaa hyvin tätä lähestymistapaa. Hän määrittelee kristillisen spiritualiteetin tarkoittavan ”kristillisen elämän teoriaa ja käytäntöä, jonka uskotaan olevan Pyhän Hengen innoittamaa”.²²

Modernin spiritualiteetin käsitteen tausta voidaan jäljittää 1600-luvun Ranskaan, jossa se oli aluksi pilkkatermi. 1900-luvun alkupuolella spiritualiteetin teologian katsottiin merkitsevän samaa, mitä katolisessa teologiassa oli kutsuttu aikaisemmin askeetiikaksi ja mystiikaksi.²³ Anders Arborelius on tarkastellut spiritualiteetin käsitteen ja mystiikanteologian suhdetta. Mystiikanteologian näkökulma kuuluu spiritualiteetin teologian vanhoihin lähtökohtiin. Arboreliuksen mukaan spiritualiteetti on älyllisenä tarkasteluna alkavaa kohtaamista, joka jatkuu kontemplaatiivisena osallisuutena Pyhän kolminaisuuden sisäiseen dialogiin. Kohtaaminen päättyy viimein mystiseen *unioniin*.²⁴

Spiritualiteetin käsite on Kotilan mukaan täydentänyt ja osittain korvannut aikaisemmin käytetyn hurskauden käsitteen. Hurskaudella tarkoitettiin ihmisen sisäistä uskonnollista elämää ja uskon harjoittamista. Hurskaudesta puhuminen alkoi kuitenkin

¹⁹ Klass 1993, 51.

²⁰ Näin Wiströmiä tulkitsee Kirjallisuuskoe 2004.

²¹ Kotila 2005, 196.

²² Wakefield 2000, 782.

²³ Kotila 2005, 196; McGrath 2001, 5.

²⁴ Kotila 2005, 200.

kin kuulostaa vanhahtavalta omana aikanamme, toteaa Kotila. Haluttiin löytää termi, joka olisi vapaa pietistisistä rasitteista ja joka samalla kuvaisi yksilökohtaista hurskautta laajempaa uskonnollisen elämän aluetta.²⁵

Kotila luonnehtii spiritualiteettia kokemuksen teologiana tai tien teologiana, sillä uskon harjoittamisen ja uskossa elämisen kysymykset ovat sille keskeisiä. Ruotsalaisen Owe Wikströmin mukaan spiritualiteetin teologia käsittelee uskon syntymiseen ja syvenemiseen liittyviä asioita. Hän toteaa uskon kokemuksellisen ulottuvuuden nousevan spiritualiteetin erityislaaduksi kristillisen uskon kokonaisuudessa. Kokemuksellisuudella tarkoitetaan tässä uskon elämän tarkastelua kilvoituksen läpi, ei tunteiden tavoittelua ja tarkastelua.²⁶ Spiritualiteetin teologia kuvaa Wikströmin mukaan sitä tietä, jota kristitty vaeltaa. Wikström luonnehtii spiritualiteettia kokemukselliseksi teologiaksi (*theologia experientialis*).²⁷

Kotilan mukaan spiritualiteetista puhutaan Suomessa erityisesti rukouksen, mietiskelyn ja ihmisen sisäisen uskonnollisen elämän kuvauksen sekä hengellisen ohjauksen yhteydessä²⁸. Spiritualiteetin käsikirjan artikkeleissa, jotka koskevat spiritualiteetin harjoittamista, käsitellään ajan pyhittämistä, Raamatun ja hengellisen kirjallisuuden lukemista, rukousta, hengellistä ohjausta, hiljaisuuden retriittejä, laulamista ja soittamista sekä pyhää tilaa ja pyhää kuvaa²⁹. Käännöskirjallisuudessa spiritualiteetin alaa koskettelevat etenkin Henry Nouwenin, Wilfrid Stinissenin ja Anthony De Melon teokset. Alkuperältään suomenkielisiä keskeisiä spiritualiteettia käsitteleviä kirjoja ovat vuonna 1979 ilmestynyt Häyrysen, Rissasen ja Virtaniemen kirja *Hiljaisuus puhuu*, Anna-Maija Raittilan monet teokset sekä *Spiritualiteetin käsikirja*. Professori Seppo A. Teinonen on aloittanut 1970-luvulla spiritualiteetin teologian tutkimuksen sekä keskiajan mystikkojen teosten suomentamisen.³⁰

Alister E. McGrath liittää spiritualiteetin käsitteen lähinnä uskonnolliseen elämään. Sen yhtenä osa-alueena on kristillinen spiritualiteetti, joka liittyy täyden ja autenttisen kristillisen eksistenssin etsintään. Siinä pyritään yhdistämään kristillisen uskon perustava opillinen aines sekä elämisen kokemus, jota eletään kristillisen uskon poh-

²⁵ Kotila 2005, 196.

²⁶ Kotila 2005, 199; Wikström 1995, 39.

²⁷ Wikström 1995, 28, 39.

²⁸ Kotila 2005, 197.

²⁹ Häyrynen & Kotila & Vatanen 2003, 233–342.

³⁰ Kotila 2005, 197–198.

jalta. McGrathin mukaan kristillisen spiritualiteetin käsite viittaa tapaan, jolla kristillinen elämä ymmärretään sekä eksplisiittisiin hartauselämän käytäntöihin, jotka ovat kehittyneet Kristus-suhteen vaalimiseksi ja ylläpitämiseksi. Tällöin yksilöt tai ryhmät tähtäävät Jumalan läsnäolon kokemisen syventämiseen. Spiritualiteetin kannalta tärkeinä aiheina hän mainitsee Jumalan tietämisen, Jumalan kokemisen, eksistenssin muutoksen kristillisen uskon pohjalta sekä autenttisen kristillisyyden saavuttamisen elämässä ja ajattelussa.³¹

Suomalaisia spiritualiteetin tutkijoita ovat Teinosen ja Kotilan lisäksi mm. Antti Raunio ja Paavo Rissanen. Antti Raunio on pohtinut luterilaisen spiritualiteetin mahdollisuutta. Sen tarkastelun yhteydessä hän on tuonut esille yhteisöllisyyden merkityksen. Raunio toteaa, että spiritualiteetti on kokonaisvaltainen asia ja se koskettaa myös suhdetta lähimmäiseen. Kun ihminen tulee osalliseksi jumalallisesta rakkaudesta, hän alkaa harjoittaa uskoa, toivoa ja rakkautta palvelemalla lähimmäistään. ”Elämän hengellinen ulottuvuus koskee koko ihmistä ja hänen elämäänsä Jumalan yhteydessä ja toisten ihmisten kanssa”, painottaa Raunio.³² Spiritualiteetissa on siis kysymys kolmesta laadultaan erilaisesta suhteesta: suhteesta itseen, suhteesta Jumalaan ja suhteesta toisiin ihmisiin. Kotila korostaa tämän lisäksi, että kristillisen spiritualiteetin yhteydessä on huomioitava uskovan subjektin sisäisen kokemuksen, uskonnollisen instituution ulkoisten rakenteiden ja rituaalien sekä opin yhteys ja vuorovaikutus. Hän toteaa, että kristillinen spiritualiteetti ei ole yksityistä vaan muodostuu yhteydessä kirkon yhteisölliseen elämään. Yksilön kokemuksen on kietouduttava lujasti traditioon ja sillä on oltava toiminnallinen ja yhteisölliseen uskonnon harjoittamiseen liittyvä puoli.³³

Paavo Rissanen on tarkastellut spiritualiteetin teologiaa systemaattisen teologian osana. Hän kutsuu sitä hengellisen elämän ja kokemuksen teologiaksi. Spiritualiteetin teologia tutkii ”inhimilliseen kokemukseen sisältyvää hengellistä ulottuvuutta ja pyrkii vetämään siitä käytännön johtopäätöksiä, jotka edistävät inhimillistä kasvua, hartaudenharjoitusta ja kristillistä vaellusta.” Rissanen korostaa myös sitä, että spiritualiteetti koskettaa universaalia, kaikille ihmisille yhteistä kokemusta elämästä.

³¹ McGrath 2001, 2–4.

³² Raunio 2003, 35.

³³ Kotila 2005, 198–199, 203.

Hengellisen kokemuksen kyky on ihmisyyteen kuuluva perusominaisuus, joka esiintyy myös muissa kulttuuripiireissä kuin kristillisessä.³⁴

Vielä laajemman näkökulman spiritualiteetin käsitteeseen tuovat uskonnonpedagogi Kirsi Tirri ja sairaalateologi ja kouluttaja Matti-Pekka Virtaniemi. Tirri toteaa, että jotkut tutkijat käyttävät termejä uskonto ja spiritualiteetti toistensa synonyymeina kielellisen vaihtelun vuoksi. Useat tutkijat puolestaan määrittelevät spiritualiteetin uskonnon vastakohtaksi. Tällöin uskonto on nähty organisaatioihin, rituaaleihin ja ideologioihin liittyväksi, kun taas spiritualiteetti viittaa tunne-elämään, kokemukseen ja syvään pohdintaan. On tärkeää havaita, että tällöin ihminen voi olla spirituaalinen³⁵ olematta uskonnollinen tai uskonnollinen olematta spirituaalinen.³⁶ Virtaniemi tuo esille erään amerikkalaisen näkemyksen, jossa spiritualiteetilla ei ole tekemistä uskonnon kanssa. Tällöin spirituaalinen viittaa perimmäisen tarkoituksen kysymyksiin ja elämän arvoihin, siihen keitä me olemme ja mitä elämä ylipäätään on. ”Spirituaalinen ei sisällä mitään uskoa korkeimpaan olentoon tai elämään kuoleman jälkeen. Ateisteilla on spirituaalisia kysymyksiä samalla tavalla kuin keillä muilla tahansa. Spirituaalinen ei merkitse uskonnollista.” Virtaniemi arvelee, että näin laajalaisesti tulkittuina spirituaalinen ja eksistentiaalinen ovat lähes synonyymeja.³⁷

Tirrin ja Virtaniemen mukaan eurooppalainen keskustelu spiritualiteetistä korostaa spiritualiteetin keskeisenä tuntomerkkinä elämän arvojen ja merkityksen etsintää suhteessa suuriin eksistentiaalsiin kysymyksiin. Tällöin myös ateisteilla ja agnostikoilla voi olla spirituaalisia kysymyksiä ja he voivat ilmaista spiritualiteettiaan.³⁸ Heidän mukaansa spiritualiteetti nähdään usein laajempänä käsitteenä kuin uskonto (ks. kuvio 1). Virtaniemi viittaa pyrkimykseen määrittää spirituaalinen niin laajasti, että voitaisiin saada selville toisaalta uskonnollinen ulottuvuus ja toisaalta eksistentiaalinen ulottuvuus, jälkimmäinen ilman uskonnollisia sisältöjä. Tällöin uskonnolla ja spiritualiteetilla on yhteisiä alueita, mutta niillä on myös omat erityisalueensa.³⁹ Englannissa julkaistiin vuonna 2001 uskonnon ja terveyden käsikirja, jossa spiritualiteetti määriteltiin seuraavasti: ”Spiritualiteetti on henkilökohtaista etsintää päästä ymmär-

³⁴ Rissanen 1983, 222–224; Kotila 2005, 200.

³⁵ Kati-Pupita Mattila on suomentanut englanninkielisen spiritual-käsitteen ilmaisulla ”henkisen hengellinen. (Virtaniemi 2005, 118).

³⁶ Tirri 2004, 132.

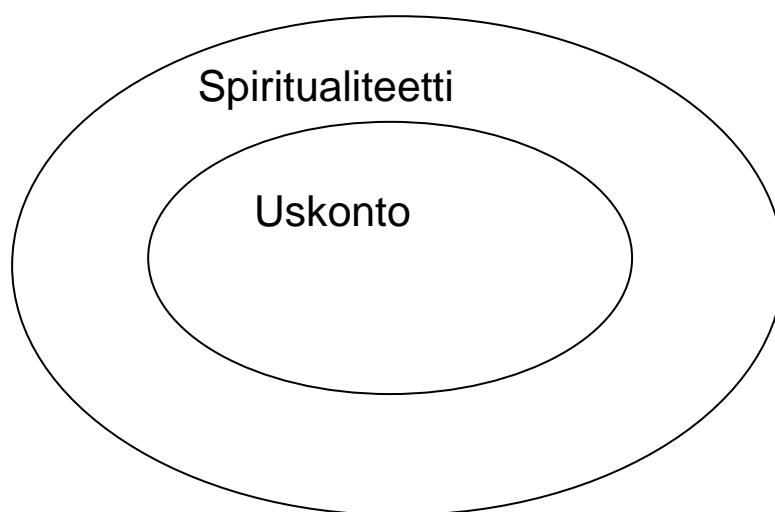
³⁷ Virtaniemi 2005, 118–119.

³⁸ Tirri 2004, 133; Virtaniemi 2005, 121.

³⁹ Tirri 2004, 133; Virtaniemi 2005, 121–122.

tämään vastauksia perimmäisiin kysymyksiin, jotka koskevat elämää, tarkoitusta ja suhdetta pyhään tai transsendenttiseen, mikä saattaa (tai ei voi) johtaa uskonnollisten rituaalien ja yhteisöjen muodostamisen kehittymiseen tai mikä syntyy juuri tästä kehittymisestä”. Virtaniemi toteaa, että käsikirjan kirjoittajat ovat kuitenkin todenneet spiritualiteetin mittauksen erillisenä käsitteenä uskonnon ja terveyden tutkimuksissa vaikeaksi.⁴⁰

Kuvio 1: Englannissa v. 2001 julkaistun Uskonnon ja terveyden käsikirjan näkemys spiritualiteetin ja uskonnon suhteista.⁴¹

Tirrin mukaan spiritualiteetti on noussut keskeiseksi temaksi uskontokasvatuksen kansainvälisessä tutkimuksessa. Hän esittelee tärkeimpien kansainvälisten spiritualiteetin empiiristen tutkijoiden tuloksia. Amerikkalainen psykiatri Robert Coles on tutkinut lapsen spirituaalista maailmaa käyttämällä fenomenologista ja eksistentiaalista lähestymistapaa. Tutkimukset osoittavat, että lasten kulttuuriympäristö ja kodin uskonnollinen viitekehys heijastuvat voimakkaasti heidän spirituaaliseen elämäänsä. Lapsi omaksuu ympäristöstään kielen, jonka avulla hän rakentaa omaa sisäistä maailmaansa kuvaavan narraation sekä ilmaisee sisäistä maailmaansa. J. Bradford on puolestaan tunnistanut tutkimuksissaan spiritualiteetin muodoissa kolme eri lajia: **inhimillinen** spiritualiteetti, **hartaudellinen** spiritualiteetti ja **käytännön** spiritualiteetti. Inhimillisessä spiritualiteetissa keskeisiä ovat huolenpidon, rakkauden, turvallisuuden ja vastuun tarpeet. Hartaudellinen spiritualiteetti puolestaan ”rakentuu tämän inhimillisen spiritualiteetin varaan ja näyttäytyy useimmiten tietyn uskonnollisen tra-

⁴⁰ Virtaniemi 2005, 122.

⁴¹ Virtaniemi 2005, 123.

dition kulttuurissa ja kielessä.” Käytännön spiritualiteetissa molemmat edellä esitetyt spiritualiteetin lajit yhtyvät näyttäytyen meidän jokapäiväisessä elämässämme.⁴²

Englantilainen uskontopedagogi David Hay määrittelee spiritualiteetin ”tietoisuudeksi siitä, että on olemassa muutakin kuin arkitodellisuus”. Hay toteaa, että spiritualiteettiin liittyvä tietoisuus tarkoittaa lisääntyvää herkkyyttä nähdä jokapäiväisten asioiden syvemmät merkitykset. Se ilmenee myös herkkyytenä uskonnollisille symboleille ja riiteille. Hayn mukaan spiritualiteetin kehittymisen tukeminen on uskonnon tyrkyttämisen vastakohta. Hän esittelee neljä spirituaalisen herkkyyden ilmenemismuodon ulottuvuutta. **Tietoisuuden tunteminen** viittaa refleksiiviseen toimintaan, jossa henkilö tiedostaa olevansa erityisen valpas ja tarkkailee omaa tietoisuuden tasoaan. Uskontokasvatuksessa mielikuvituksen ruokkiminen ja elämän mysteereille herkistäminen on keskeistä. **Mysterien tunteminen** avautuu parhaiten ihmettelyn ja ihailun kokemusten kautta. **Arvojen tunteminen** korostaa tunteiden merkitystä osana spirituaalista herkkyyttä. Kaikkein tärkeimpinä kokemiimme asioihin liittyy voimakkaita tunteita. Etenkin ilo ja epätoivo ovat keskeisiä tunteita arvojen tuntemisen kokemuksissa. Neljäntenä spirituaalisen herkkyyden ulottuvuutena Hay mainitsee **merkityksen etsimisen ja kokemisen**. Se on keskeinen spirituaalisen elämän tavoite. Ihminen etsii elämänsä merkitystä ja omaa identiteettiään intuitiivisen, tunteisiin pohjautuvan kokemuksen kautta – ei pelkästään rationaalisen ajattelun avulla.⁴³

Tirri on tutkinut laadullisin menetelmin spiritualiteetille ja uskonnolle annettuja merkityksiä. Tutkimukseen osallistui 40 suomalaista teologian opiskelijaa vuosien 2004 ja 2005 aikana. Opiskelijat antoivat spiritualiteetille yhteensä 223 merkitystä, jotka luokiteltiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia käyttäen yhteentoista alaluokkaan ja kolmeen pääluokkaan. Spiritualiteetin pääluokista suurin oli **inhimillinen ulottuvuus**, jolle annettiin 119 merkitystä (53,4 %). Tämän pääluokkaan merkitykset liittyivät laajasti ihmisen elämään ja kulttuuriin. Toiseksi suurimmaksi pääluokaksi muodostui **institutionaalinen ulottuvuus**. Sille annettiin 82 merkitystä (36,8 %), jotka viittasivat vakiintuneisiin spirituaalisen elämän muotoihin ja rakenteisiin (esim. hartauselämä ja uskonnolliset puitteet). Kolmas ja selvästi pienin pääluokka nimettiin **yliluonnolliseksi ulottuvuudeksi**. Siihen kuului 22 spiritualiteetille annettua merkitystä, jotka viittasivat erilaisiin transsendenttisiin ilmiöihin. Tutkimuksen johtopää-

⁴² Tirri 2004, 135–136, 139, 142.

⁴³ Tirri 2004, 136–139.

töksissä Tirri mainitsee, että teologian opiskelijat mieltävät uskonnon ja spiritualiteetin läheisiksi ilmiöiksi.⁴⁴

Uskontososiologista näkökulmaa spiritualiteettiin valottaa Eila Helander. Hän toteaa, että spiritualiteetista on tullut uskontososiologiassa väljä käsite, jolla on pyritty kuvaamaan organisoituneen uskonnon ulkopuolella olevaa uskonnollisuutta. Spiritualiteetin ”keskeiseksi piirteeksi nähdään yleensä yksilön henkilökohtainen suhde pyhään, yliluonnolliseen tai tuonpuoleiseen todellisuuteen tai tietoisuus todellisuudesta, joka elämässä koetaan arkitodellisuuden yläpuolella.” Helander esittelee New Agea tutkivan Paul Heelasin käsityksen spiritualiteetin ilmenemisen kolmijaosta. **New Age -tyyppisessä spiritualiteetissa** keskeistä on oman sisäisen elämän todellisen, spirituaalisen olemuksen tiedostaminen. **Valtakulttuuriin sulautuneessa spiritualiteetissa** usko persoonalliseen kristinuskon Jumalaan vähenee, kun taas usko henkeen tai elämän voimaan kasvaa. Ihmiset eivät silti miellä itseään New Agen kannattajiksi tai edes saaneensa vaikutteita New Agesta. Tällaista esiintyy jälkikristillisissä kulttuureissa. Heelas korostaa, että järjestäytynyt uskonto ja spiritualiteetti eivät ole silti vastakkaisia, toisiaan poissulkevia ilmiöitä. Kolmantena spiritualiteetin muotona hän nimeääkin **teistisen elämän spiritualiteetin**. Tässä muodossa on tyyppillistä uskonnon kokemuksellisen puolen, tunteiden ja sisäisen todellisuuden korostus. Raamatun sana ja kirkon oppi yhdistetään henkilön omaan hengelliseen kokemukseen ja suoraan Pyhältä Hengeltä saatuun henkilökohtaiseen ilmoitukseen. Tällaisessa spiritualiteetissa ihmisen henkilökohtaiset tarpeet ja kysymykset ovat tärkeimpiä, ja niihin etsitään vastauksia Raamatusta. Tyyppillisimmillään tällaista spiritualiteettia esiintyy mm. helluntailaisuudessa, karismaattisuudessa ja erilaisissa pienryhmissä.⁴⁵

Helander hahmottelee spiritualiteetille (*spirituality*) ja spirituaaliselle (*spiritual*) suomenkielisiä vastineita. Hänen mukaansa ”spiritualiteetti kattaa asteikon henkisydestä hengellisyyteen ja spirituaalinen vastaavasti henkisestä hengelliseen”. Helanderin ehdotuksen mukaan henkisyys ja henkinen viittaisivat tällöin järjestäytyneen uskonnon ulkopuolella esiintyvään yksilön henkilökohtaiseen suhteeseen siitä, mitä hän pitää pyhänä, yliluonnollisena tai tuonpuoleisena todellisuutena. Hengellisyys ja hengellinen viittaisivat puolestaan perinteisen uskonnon sisällä esiintyviin tietyn tyyppisiin uskomuksiin, kokemuksiin ja käyttäytymiseen. Helander varoittelee, ettei

⁴⁴ Tirri 2005, 240–245.

⁴⁵ Helander 2005, 247–249.

spiritualiteetista muodostettaisi kaiken kattavaa yleiskäsitettä, jonka alle mahdutettaisiin myös kaikki perinteisesti uskonnon piiriin luetut uskomukset ja käyttäytymisen muodot. Henkisyys ja hengellisyys sanojen käytöllä voitaisiin ehkä paremmin kuvata suomalaisessa kulttuurin kentässä ilmentyvää uudenlaista uskonnollisuutta.⁴⁶

Mielenkiintoisen spiritualiteetin käsitteen käytön selkeyttämisehdotuksen on esittänyt Kotila. Hän toteaa spiritualiteetilla toisinaan tarkoitettavan ”kristinuskon ydinalueeseen liittyvää kokemuksen reflektointia ja samalla tietoista kristillisen identiteetin rakentamista ja uskon harjoittamista.” Toisinaan spiritualiteetti ”taas merkitsee yleisinhimillistä antropologista ominaisuutta, joka näyttäytyy ihmisyyteen kuuluvana piirteenä luoda ja asettaa arvoja.” Kotila ehdottaakin, että silloin kun puhutaan kristillisen spiritualiteetin tutkimuksesta tai tietoisesta kehittämisestä, käytettäisiin termiä spiritualiteetin teologia. Yleisessä antropologisessa merkityksessä voitaisiin puolestaan käyttää spiritualiteetti-käsitettä.⁴⁷ Seuraavassa luvussa käsitelen kristillisen spiritualiteetin keskeisiä käsitteitä ja sisältöjä.

Tässä tutkimuksessa käytän spiritualiteetin käsitettä varsin laajassa merkityksessä. Ihmisen spiritualiteettiin kuuluvat eksistentiaaliset kysymykset, tarkoituksen ja merkityksen etsiminen, sosiaaliset suhteet, tunteet, arvot sekä ihmisen identiteetti. Spiritualiteetin tarkastelun ytimen muodostavat kuitenkin kristillisen spiritualiteetin keskeiset asiat: jumalasuhte, jumalakuva, yksilön hengellinen elämä sekä usko (ks. kuvio 2). Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden spiritualiteetin kuvailun sisältö muodostuu heidän elämäkokemuksistaan ja heidän oman elämänsä tulkinnasta.

Kuvio 2: Spiritualiteetin ja kristillisen spiritualiteetin sisältö sekä näiden ja uskonnon välinen suhde.

⁴⁶ Helander 2005, 249, 251.

⁴⁷ Kotila 2005, 197.

2.2 Jumalasuhte, jumalakuva, usko, hengellinen elämä

Tämän tutkimuksen näkökulmasta kristillinen spiritualiteetti muodostaa ihmisen spiritualiteetin keskeisen ulottuvuuden. Seuraavaksi määrittelen sen keskeiset käsitteet, jotka ovat jumalasuhte, jumalakuva, hengellinen elämä ja usko. Ihmisen sisäisessä maailmassa hänen jumalasuhteensa, jumalakuvasa, hengellinen elämänsä ja uskonsa ovat läheisessä vuorovaikutussuhteessa keskenään.

Jumalasuhte

Analyysissäni ja tulkinnassani erotan toisistaan pelastavan, subjektiivisen uskon eli uskon, jolla uskotaan (*fides qua creditur*) ja objektiivisen uskon, joka uskotaan (*fides quae creditur*) eli uskon sisällön.⁴⁸ Uskon sisältöä tarkastelen tämän luvun lopussa. Ensin mainittu liittyy hyvin läheisesti ihmisen jumalasuhteeseen, joten kun käsittelen uskoa, jolla uskotaan, käytän jumalasuhte käsitettä. Wikström toteaa uskon (jolla uskotaan) olevan suhte joka käsitetään ja Jumalalta tullut intentio, joka koetaan lähetetyksi. Wikströmin mukaan usko on prosessi, jossa on kysymys yksityisen ihmisen ja elävän Jumalan yhteistoiminnasta.⁴⁹

⁴⁸ Mannermaa 2000, 189–190. Pöhlmann (1978, 56) käyttää *fides qua creditur*in synonyymina *fides subjectivaa* ja *fides quae creditur*in synonyymina *fides objectivaa*.

⁴⁹ Wikström 2000, 406.

Käytännöllisen teologian professori Paavo Kettunen esittää, että jumalasuhteessa on kaksi päättä, ihmisenpuoleinen ja jumalanpuoleinen pää. Raamattu toimii tietolähteenämme jumalanpuoleisesta päästä. Tiedämme sen, mitä Jumala itse on halunnut meille ilmoittaa. Kristillinen julistus painottuu usein jumalanpuoleisesta päästä kertomiseen. Tällöin tuodaan esille, mikä on Jumalan tahto sekä millainen on hänen rakkautensa ja tekonsa ihmisiä kohtaan. Jumalasuhteen ihmisenpuoleisesta päästä julistetaan sen sijaan vähemmän. Sitä, eli mitä meissä tapahtuu, voimme Kettusen mukaan lähestyä myös tutkimuksen keinoin.⁵⁰

Jumalasuhteessa on siis ensisijaisesti kysymys ihmisen jumalasuhteen subjektiivisesta kokemisesta. Ihmisen jumalasuhteeseen vaikuttaa ennen kaikkea hänen käsityksensä Jumalasta, hänen uskonnollinen taustansa, hänen uskonsa sisältö, sosiaalinen ympäristönsä, varhainen perussuhteensa vanhempiinsa ja psyykkinen rakenteensa sekä hänen minäkuvansa.⁵¹ Kettusen mukaan on tärkeää tiedostaa, että suhde Jumalaan on ennen kaikkea tunnesuhde, ei vain ”asiakassuhde”. Lapsen suhdetaso toisiin ihmisiin, hänen perusihmissuhteensa, vaikuttavat jumalasuhteen kehittymiseen ja sen luonteeseen.⁵²

Jumalasuhteessa on kyse ihmisen luottamuksesta ja niin sanotusta sydämen asenteesta, joka hänellä on Jumalaa kohtaan. Wikström korostaa, että jumalasuhteeseen muodostuu kahden toisistaan erillään olevan osapuolen vuoropuhelusta. On tärkeää tiedostaa, että Jumala on aktiivinen persoonallisuus, jolla on oma integriteettinsä. Hänen mukaansa kristinuskon Jumala ei ole rajaton, salaperäinen, mystinen hengellisten voimien virtaus tai ihmisen toiveiden summa, vaan hän on itsenäinen persoona.⁵³ Ihmisen jumalasuhteeseen ei ole staattinen tila vaan dynaaminen prosessi, joten sen luonne voi vaihdella hyvin paljon ihmisen elämän kuluessa. Jumalasuhteen kautta ihminen voi kokea yhteyttä ja olla vuorovaikutuksessa transsendentin Jumalan kanssa. Jumalasuhteen kuvailuun liittyy usein tunne-ilmaisuja (kiitollisuus, luottamus, viha, pelko, pettymys, katkeruus) tai Jumalan huolenpitoon liittyviä ilmaisuja (apu, turva, lohdutus).

⁵⁰ Kettunen 2003a, 363; 2003 b.

⁵¹ Luumi 1999, 185, 190; Kettunen 1998, 391.

⁵² Kettunen 2003a, 372.

⁵³ Wikström 1995, 86.

Sairaalateologi Päivi Luumi toteaa, että ihminen on aina suhteessa elävä olento. Onnistunut perussuhde hoitavaan henkilöön, esimerkiksi äitiin, on ihmiselle ja hänen kehitykselleen merkityksellinen. Lapsi on elämänsä alusta alkaen vastavuoroisuutta etsivä. Luumi korostaa että, sana ”äiti” edellyttää suhteen. Sanaa ”äiti” ei voi olla olemassa ilman lasta. Hänen mukaansa juutalaiskristillisessä perinteessä myös Jumala on suhteessa oleva. Näin ollen Jumalalla, joka ei ole suhteessa ihmiseen, ei ole merkitystä. Tästä Luumi tekee johtopäätöksen, että ”kaikki puhe Jumalasta, joka ei ole liittynyt tähän maailmaan, on mahdottomuus.” Luumi esittää myös, että ihmisen varhainen perussuhde, esim. äitiin, vaikuttaa jumalasuhteen muotoutumiseen.⁵⁴

Professori ja ihmisen uskonnollisuuden tutkija James W. Fowlerin uskokäsitys liittyy myös jumalasuhteeseen, vaikka hän käyttääkin usko termiä. Hän toteaa, että keskeistä ei ole, mitä ihminen uskoo vaan kuinka hän uskoo. Usko on Fowlerille fundamentaalinen kategoria ihmisen suhteessa transsendenssiin. Tämä kategoria sisältää koko persoonan suuntautumisen ja sitoutumisen. Hänen mukaansa ihmisen jumalasuhteen ominaislaatuja kuvaavat mm. seuraavat luonnehdinnat: 1. Usko on inhimillistä aktiiviteettia, 2. Usko on suhteiden kautta toteutuvaa aktiiviteettia, 3. Näiden suhteiden tärkeimmät ulottuvuudet ovat luottamus ja uskollisuus, 4. Uskolla on kohde eli uskossa luotamme ja olemme uskollisia jollekin.⁵⁵

Psykoanalyttisen näkemyksen mukaan ihminen on suhteessa Jumalaan psyykkisbiologisen apparaattinsa kautta, joka on hänen persoonansa. Henkilön tajunnan sekä tietoiset että tiedostamattomat sisällöt vaikuttavat oleellisella tavalla hänen jumalasuhteensa laatuun. Ei siis ole olemassa mitään omalakista muusta todellisuudesta erillään olevaa uskon aluetta tai hengellisen elämän saareketta. Ihmisen ja Jumalan välinen suhde ei siis edes periaatteessa voi toteutua mitenkään muutoin kuin tajunnan eli toisin sanoen ihmisen psykologisen ulottuvuuden kautta.⁵⁶ Jumalasuhteen, jumalakuvan ja ihmisen välisiä relaatioita tarkastellaan enemmän jumalakuva-käsitteen yhteydessä.

⁵⁴ Luumi 1999, 189–190.

⁵⁵ Oikarinen 1993, 24, 28, 32.

⁵⁶ Hyrck 2000, 247–248.

Jumalakuva

Ihmisen jumalasuhteeseen hyvin läheisesti liittyvä asia on jumalakuva. Jumalakuva ja jumalasuhteet ovat vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa. Jos ihminen kokee muutoksen jumalasuhteessaan jonkin kokemuksen kautta, myös hänen jumalakuvaansa muuttuu. Kettusen mukaan on tärkeää tehdä myös käsitteellinen ero Jumalan persoonan ja jumalakuvan välillä. Jokaisella ihmisellä on oma jumalakuvaansa. Usko ja suhteessa oleminen transsendenttiseen Jumalaan ilmenee jumalakuvasuhteena, joka on aina immanenttinen asia. Jumala ja jumalakuva liittyvät toisiinsa, mutta ovat kuitenkin eri asioita. Kettunen toteaa, että kristillisen jumalakuvan tarkoitus on kertoa transsendenttisestä Jumalasta, mutta immanenttisuudessaan se ei kuitenkaan ole identtinen Jumalan kanssa. Jumalakuva ikään kuin ”sijaitsee” ihmisen ja Jumalan välisen suhteen ”ihmisenpuoleisessa päässä”. Se on siis ihmisen hahmottama käsitys Jumalasta.⁵⁷

Kuvatessaan yksilön käsityksiä Jumalasta tutkijat käyttävät pääasiassa kahta termiä: jumalakuva ja jumalakäsitys. Usein näitä termejä käytetään synonyymeinä, mutta joillakin tutkijoilla nämä termit tarkoittavat toisistaan poikkeavia sisältöjä. Jumalakäsitys termin voi ajatella viittaavan enemmän ihmisen kognitiiviseen puoleen, siihen kuinka hän hahmottaa tiedollisesti Jumalan olemusta. Jumalakuva termi puolestaan viittaa laajemmin ihmisen koko persoonallisuuden mukana oloon jumalakuvan luomisessa. Tähän sisältyy myös ihmisen tunnekokemus Jumalasta. Kettunen esittääkin, että vain osa ihmisen jumalakuvasuhteesta on tietoisella tasolla.⁵⁸ Käytän tässä tutkimuksessa lähinnä jumalakuva-käsitettä, koska se kuvaa mielestäni kokonaisvaltaisemmin ja paremmin ihmisen emotionaalista ja kognitiivista käsitystä Jumalasta.

Kognitiivinen ja psykoanalyttinen koulukunta kuvaavat yksilön jumalakäsityksen tai jumalakuvan kehittymistä jonkin verran eri tavoin. Kognitiivisen käsityksen mukaan lapsi saa tietonsa Jumalasta vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Itse sana Jumala on sosiaalinen ja se on kulttuuriin sidottu käsite. Sanan merkityksellä ja sisällöllä on juurensa Raamatussa, mutta inhimilliset ajatukset ovat muokanneet sen ilmaisuja. Tämän päivän lapset saavat tietonsa Jumalasta ihmisiltä, joiden tiedot perustuvat kokemukseen, historiaan ja traditioon. Tamm esittää, että ”kun pieni lapsi

⁵⁷ Kettunen 2003a, 371; 1998, 391.

⁵⁸ Kettunen 1998, 391.

kuulee sanan Jumala, se uppoaa lapsen sisäiseen mielikuvien, ajatusten ja käsitysten maailmaan. Lapsen iästä, älykkyydestä ja hänen aikaisemmasta kokemuksestaan riippuen jumalakäsitys saa psykologisesti tarkoituksenmukaisen sisällön.” Tämä sisältö muuttuu lapsen kehityksen myötä. Myös lasten erilaiset ympäristöt, kuten uskonnollinen, maallistunut, älyllinen tai tunnevaltainen ympäristö, vaikuttavat heidän jumalakäsityksensä muotoutumiseen.⁵⁹

Psykoanalyttisen koulukunnan⁶⁰ mukaan jumalakäsityksen perustana ovat varhaiset ihmissuhteet. Sigmund Freud esitti, että lapsi luo itselleen oman Jumalansa, esikuvaan isä, jota lapsi sekä rakastaa että pelkää. Jumalakuva on siis heijastusta lapsen kokemuksista isästään sekä hänen isäkuvastaan.⁶¹ Argentiinalaistaustainen Yhdysvalloissa vaikuttava psykoanalyttikko Ana-Maria Rizzuto perustaa teoriansa Freudin, Eriksonin, Fairbairnin ja Winnicottin ajatuksiin. Hänen mukaansa lapsen käsitykset Jumalasta, ja ennen kaikkea niihin liittyvät tunteet, ovat peräisin niistä kokemuksista, joita lapsella on vauvaiässä ollut suhteessa omiin vanhempiinsa. Rizzuton mukaan vanhemmat ymmärretään lapsen maailman ulkoisiksi objekteiksi. He luovat perustan lapsen mielessä muodostuneille objektirepresentaatiolle, jotka puolestaan nähdään raaka-aineeksi jumalapresentaation eli jumalakuvan kehittymiselle. Myös muut tärkeät ihmissuhteet vaikuttavat jumalakuvaan. Lapsen jumalakuvan tiedolliseen puoleen vaikuttavat mm. vanhempien kertomat käsitykset Jumalasta, koulun uskonnonopetus, raamatunkertomukset sekä uskonnolliset filmit ja TV-ohjelmat. Jossakin vaiheessa lapsen jumalakuva vapautuu enemmän tai vähemmän vanhempien kautta muodostuneista käsityksistä ja saa omia luonteenomaisia piirteitä. Vapautumisesta huolimatta äidilliset ja isälliset piirteet jäävät jumalakuvaan loppuelämäksi, vaikkakaan niitä ei enää voi yhdistää omaan äitiin ja isään. Jumalasta tulee myös paljon avarampi ja eksistentiaalisempi kuin aikaisemmin. Rizzuto esittää, että jumalakuva muuttuu monta kertaa kehityksen myötä. Esimerkiksi murrosiässä nuori yhdistää persoonallisen jumalakuvasa filosofisten ja teologisten ajatusten ja argumenttien

⁵⁹ Tamm 2002, 27.

⁶⁰ Psykoanalyysin perustaja Sigmund Freud (1856–1939) piti Jumalaa vain illuusiona, ihmisen luomana toivekuvana. Uskonto oli hänen mielestään universaalia pakkoneuroosia, josta ihminen tulisi vapauttaa mm. psykoanalyysin avulla. Freudin oppilaana aloittanut C.G. Jung (1875–1961) sen sijaan piti uskontoa periaatteessa arvokkaana ilmiönä. Hän kutsui uskontoja ”psykoterapeuttisiksi järjestelmiksi”. (Ihanus 1999, 35, 37–39; Hyrc 1995, 11–12). Erik H. Erikson ja Ana-Maria Rizzuto suhtautuvat myös uskontoon myönteisesti. (Tamm 2002, 12–13).

⁶¹ Tamm 2002, 11–12; Rizzuto 1979, 13.

kanssa. Myös jokainen merkityksellinen elämänvaihe tai elämänkriisi aiheuttaa jumalakuvaan uudelleenarvioinnin ja muokkaamisen.⁶²

Ihmisen jumalakuva on ja sen tulee olla muuttuva. Jo yksi elämän kriisitilanne voi muuttaa jumalakuvaan. Kettunen toteaa, että on tärkeää tiedostaa, että jumalakuvaan muutokset eivät ole ensi sijassa uhkia kristilliselle Jumala-uskolle, vaan ne voivat olla suorastaan kypsän uskonnollisuuden ja aikuistumisen edellytyksiä.⁶³ Lapsen menetys haastaa lähes aina vanhemman jumalakuvaan. Vanhemman luottamus Jumalaan rakastavana persoonana kyseenalaistuu. Toisaalta jos ihmisellä on ollut käsitys Jumalasta rankaisijana, lapsen menetys voi vahvistaa tätä käsitystä. Jumalakuva ja jumalasuhteet kulkevat käsi kädessä.

Ihmisen jumalakuva on monikerroksinen. Jumalakuva voidaan määritellä teologisesti ja opillisesti ihmisen kognitiivisen puolen kautta, mutta se on ihmisen kokemustodellisuudessa myös voimakkaasti psykologinen asia, toteaa Kettunen.⁶⁴ Ihmisen kognitiivinen ja psykologinen, ennen kaikkea tunteisiin liittyvä, käsitys Jumalasta voivat olla ristiriitaisia. Kettusen mukaan kognitiivinen jumalakuva on helpommin tiedostettavissa ja eksplikoitavissa, kun taas tunne-elämässä vaikuttava jumalakuva voi jäädä tiedostamattomaksi ja implisiittiseksi. Jos ihminen ajattelee esimerkiksi, että Jumala on rakastava ja armollinen, se liittyy hänen tietoiseen jumalakuvaansa. Omassa elämässään hän voi kuitenkin elää jatkuvan pelon ja rangaistuksen uhan alla. Tällöin hän kokee Jumalan olevan julma ja armoton. Tämän vuoksi hänen on vaikea antaa anteeksi itselleen ja toisille. Tämä on hänen tiedostamaton jumalakuvaansa. Kettunen toteaa, että käytännön tasolla tiedostamaton jumalakuva hallitsee ja on siis tärkeämpi.⁶⁵

Psykoanalyttikko ja teologi Matti Hyrc on esittänyt väitöskirjassaan ja myöhemmissä kirjoituksissaan mielenkiintoisen jumalakuvaan liittyvän mallin psykoanalyttisen objektiiviteorian pohjalta. Hän on nimittänyt sen suhteessaolon perusmielikuvien teoriaksi (SPT). Hyrc hahmottelee mallin, jossa esiintyy kaksi erilaista sisäistä lasta (sisäinen subjekti) ja viisi erilaista sisäistä vanhempaa (sisäinen objekti), joiden muodostamaa tunnesuhdeverkostoa hän käsittelee. Hänen mukaansa sisäisiä

⁶² Rizzuto 1979, 182–201; Tamm 2002, 12, 24–27; Hyrc 1995, 15.

⁶³ Kettunen 2003a, 371–372; 1990, 218–219.

⁶⁴ Kettunen 1998, 466.

⁶⁵ Kettunen 2003a, 372.

lapsia ja vanhempia voidaan parhaiten tulkita erilaisiksi egon ja superegon osiksi. Sisäiset lapset ovat nimeltään **Riippuvainen** ja **Itseriittoinen**, ja ne kuvaavat ihmisen perussuhtautumista ympäröivään maailmaan. Ihminen toisaalta kaipaa läheisyyttä toisaalta haluaa olla itsenäinen ja vapaa. Sisäiset vanhemmat Hyrck on nimennyt kuvaavasti **Houkuttajaksi**, **Hallitsijaksi**, **Vetäytyjäksi**, **Vaativaksi** ja **Parantajaksi**. Nämä ovat mielen omia luomuksia, jotka muovautuvat vauvaiästä lähtien erityisesti suhteessa äitiin ja isään.⁶⁶ Tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan mahdollista perehtyä tarkemmin Hyrckin SPT-teoriaan.

Teologian tohtori Sammeli Juntunen on kritisoinut Hyrckin teoriaa, jota hän kutsuu moderniksi jumalakuvateologiaksi. Juntusen kritiikin taustalla on ennen kaikkea huoli siitä, että psykoanalyttinen lähtökohta voi aiheuttaa ihmisen hengellisen kokemuksen redusoitumisen täysin psykologiseksi ilmiöksi. Myös Jumala voi redusoitua ihmisen muodostamaksi transitionaaliobjektiksi.⁶⁷ Juntusen kritiikkiin ja Hyrckin vastauksiin voi perehtyä Jussi Koiviston artikkelin välityksellä. Hän on arvioinut vuosina 1999–2000 sekä 2002 käytyä suomalaista jumalakuvakeskustelua, johon osallistuivat Sammeli Juntunen, Paavo Kettunen ja Matti Hyrck.⁶⁸

Spilka esittelee monien tutkimusten ja teorioiden pohjalta muodostettua seitsemää jumalakuvatyyppeä. Ne ovat: 1) rakastava ja anteeksiantava Jumala, 2) rankaiseva ja uhkaava, 3) kaikkivaltias, kaikkietävä, kaikkialla läsnäoleva, 4) ankara isä, 5) siunnattu ja pyhä olento, 6) kaukainen, persoonaton jumaluus ja 7) jumalallinen kuningashahmo. Gorsuch puolestaan on hahmotellut tutkimuksiensa pohjalta kaksi erilaista jumalakuvaa. ”Hyväntahtoista” (*benevolent*) jumaluutta kuvaillaan viisauden, jumalallisuuden, voiman ja oikeudenmukaisuuden käsitteillä. ”Mukavaa” (*companionable*) jumaluutta puolestaan kuvaillaan armeliaisuuden, reiluuden, uskollisuuden, rakkauden, tuen, armon ja lämpimyiden ominaisuuksilla. Näiden kahden jumalakuvan yhdistelmää pidetään perinteisen kristillisyyden jumalakuvana.⁶⁹

Spilkan mukaan jumalakuvat näyttävät heijastavan yksilön psyykkisiä peruspiirteitä. Hyvä itsetunto ja näkemys Jumalasta rakastavana ja tukevana liittyvät toisiinsa. Käsiytyminen Jumalasta rajoittavana, kontrolloivana ja kostavana liittyy yksilön huonoon itse-

⁶⁶ Hyrck 1995, 47–48, 58–59; 2003, 52–57.

⁶⁷ Juntunen 2000, 361; 2002, 143–144.

⁶⁸ Koivisto 2006, 382–385.

⁶⁹ Spilka 1990, 465.

tuntoon, tasapainottomuuteen ja huonoon persoonallisuuden integraatioon. Spilka toteaa, että vääristyneitä ja negatiivisia jumalakuvia on yleensä havaittu vakavasti emotionaalisesti häiriintyneillä. Jumalan hahmottaminen rakastavana on puolestaan yhdistetty läheisyyden tunteisiin molempia vanhempia kohtaan ja näkemykseen itsestä ja vanhemmista rakastavina henkilöinä.⁷⁰ Myös Luumi toteaa, että ihmisen mielikuviin Jumalasta ”heijastuvat ihmisen eri ikäkaudet, objektisuhteiden taso, psyykinen kehitysvaihe ja psyykkiset ongelmat. Jumalakuvissa ja niihin liittyvissä kysymyksenasetteluissa näkyvät myös elämäntapahtumat sekä se tilanne, aikakausi ja olosuhteet, missä ihminen ... sillä hetkellä elää tai on elänyt.”

Kirkon tutkimuskeskuksen johtaja Harri Heino raportoi v. 1994 tehtyä tutkimusta, jossa tutkittiin mm. suomalaisten jumalakuvaa. Sen toteuttajina olivat kirkon tutkimuskeskus, Kotimaa-lehti ja Suomen Gallup. Tutkimukseen vastasi 1226 henkilö, jotka edustivat 15–69-vuotiasta väestöä. Merkillepantavaa oli, että suomalaisten kuva Jumalasta oli hyvin positiivinen. He kokivat Jumalan rakastavana (62 % vastanneista), turvallisena (59 %), anteeksiantavana (59 %) ja huolehtivana (53 %). Jumalaa pidettiin myös oikeudenmukaisena (49 %), läheisenä (33 %) ja aktiivisena (29 %). Vain hyvin pienellä osalla suomalaisista oli vihaava (3 %), pelottava (5 %) tai rankaiseva (5 %) Jumala. Sen sijaan melko suuri osa koki Jumalan kaukaisena (33 %) ja passiivisena (22 %). Vähintään kerran kuukaudessa kirkossa käyvillä oli erittäin myönteinen jumalakuva. Heistä 94 % piti Jumalaa anteeksiantavana, 94 % turvallisena, 91 % rakastavana ja 89 % oikeudenmukaisena. Niistä, jotka puolestaan eivät käy kirkossa koskaan, 20 % kokee Jumalan epäoikeudenmukaiseksi, ja 6–8 % vihaavaksi, pelottavaksi ja rankaisevaksi. Tästä voidaan vetää mielenkiintoinen johtopäätös, että vaikka kristinuskoa on Suomessa syytetty pelottavan ja rankaisevan Jumalan opettamisesta, se ei näytä pitävän paikkaansa.⁷¹

Tuoreempaa laadullista tutkimusta edustaa teologian tohtori Antti Räsänen väitöskirja, jossa hän tarkastelee aikuisten uskonnollisuutta Fritz Oserin kehittämä teoria taustanaan. Tutkimuksessa hän haastatteli 17:tta 28–60-vuotiasta henkilöä.⁷² Räsänen esittää kolme **jumalakokemuksen** kategoriaa, jotka kuvaavat tutkittavien jumalakuvaa. Ensimmäisen kategorian hän nimesi **Aktiivisen Jumalan** kategoriaksi. Tämän kategorian ilmaissuissa on voimakas emotionaalinen vire. Jumalan ominaisuuksiin

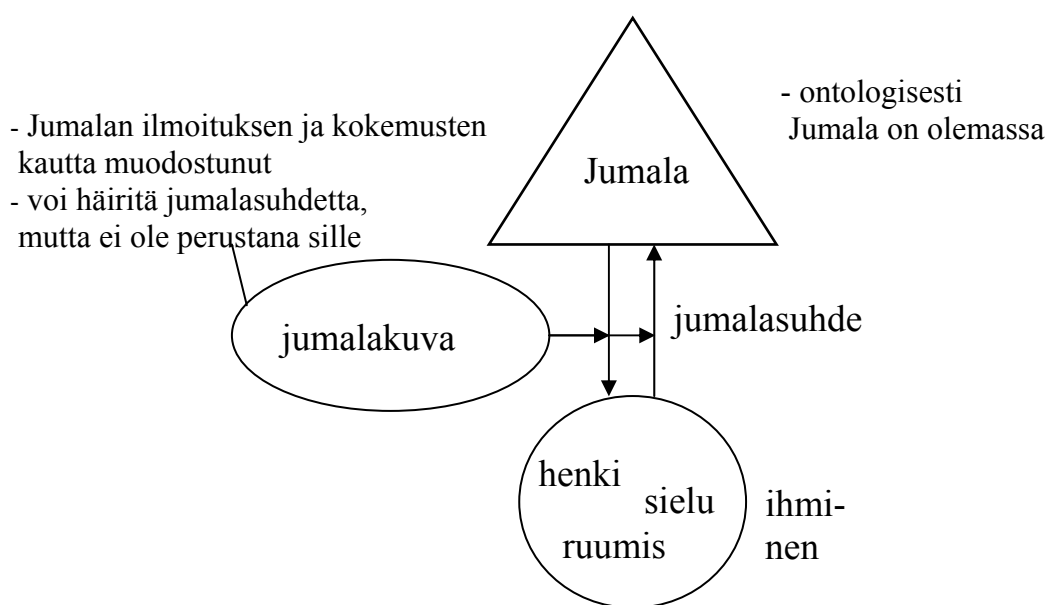
⁷⁰ Spilka 1990, 465.

⁷¹ Heino 1995, 204–205.

⁷² Räsänen 2002, 121, 283.

sisältyvät rakkaudellisuus, avuliaisuus, armollisuus ja turvallisuus. Jumalakokemusten toista kategoriata Räsänen kutsuu **Inhimillisen Jumalan** kategoriaksi. Sitä kuvaa intersubjektivisuus, jossa Jumalalla on yhteys ihmiseen ja päinvastoin. Jumalaa kuvaillaan lämpimästi inhimillisiä määreitä ja ominaisuuksia käyttäen. Tähän kategoriata kuuluu sekä parentaalisia käsityksiä että Jumalan ja ihmisen vastavuoroisuuden ilmaisuja. Kolmas kategoria on **Selkiintymätön Jumala**. Yhteistä tähän kategoriata luokitelluille käsityksille on epäselvyys ja hämmennys. Ihmisen ja Jumalan välisessä kommunikaatioissa on katkos tai häiriöitä. Tässä kategoriassa Jumala jää saavuttamattomaksi ja hämmäntäväksi. Jumalakokemuksen lisäksi Räsänen tutki **jumalatieloksi** nimeämiään käsityksiä. Vastauksista löytyi viisi erilaista Jumalan ominaisuutta: suuruus, Taivaan Isä, hyvyys, kaksijakoisuus ja pyhyys.⁷³

Kuvio 3: Klassisen kristinuskon mukaiset relaatiot jumalakuva, jumalasuhteen ja ihmisen välillä.

Hengellinen elämä

Hengellisen elämän käsitteelle annetaan suomen kielessä erilaisia sisältöjä. Kettusen mukaan suomalaisessa uskonnollisuudessa sillä on ollut usein pietistispainotteinen sävy. Tällöin on kiinnitetty huomiota varsinkin yksilön elämänlaatuun ja moraalisiin kysymyksiin. Tässä tutkimuksessa hengellisellä elämällä tarkoitetaan etenkin sitä

⁷³ Räsänen 2002, 187–193.

elämää, jota ihminen elää oman jumalakuvasa pohjalta suhteessa Jumalaan. Käsite ymmärretään laajasti, jolloin hengellinen elämä käsittää koko ihmisen elämän suhteessa Jumalaan⁷⁴ sekä hengellisiin yhteisöihin ja toisiin uskoviin. Hengellisen elämän yksi ulottuvuus on ihmisen henkilökohtaisen jumalasuhteen hoitaminen.

Kettusen mukaan hengellisen elämän ydin on persoonallisen Pyhän kohtaamisessa. Hengellisellä elämällä on ihmiselle kokonaisvaltainen, elämää kannatteleva merkitys. Se antaa voimia arkielämään. On tärkeää myös tiedostaa, että ihmisen hengellisen ja psyykkisen elämän välillä on aina tietty yhteys.⁷⁵ Kirkon ja uskon sanakirjassa todetaan hengelliseen elämään kuuluvan seuraavia asioita: messuun osallistuminen, hiljaisuus ja mietiskely, yhteys toisiin uskoviin, rukous- ja hartaushetket, hengellinen laulaminen, retiriitti, Raamatun lukeminen ja rukous.⁷⁶ Hengellisen elämän yhtä puolta voidaan kuvata käsitteellä ”yksityinen ja julkinen uskonnonharjoitus”. Kati Niemelä tarkastelee suomalaisten uskonnonharjoitusta. Siihen sisältyvät mm. rukous, hengellisten ja uskonnollisten lehtien sekä TV- ja radio-ohjelmien seuraaminen, Raamatun lukeminen, uskonnolliset kokemukset ja jumalanpalveluksiin sekä hengellisiin tilaisuuksiin osallistuminen.⁷⁷

Yhden näkökulman yksilön hengellisen elämän aspekteihin tuo Glockin ja Starkin klassinen yksilön uskonnollisuuden jaottelu viiteen ulottuvuuteen. Nämä ulottuvuudet ovat: kokemuksellinen, uskon sisältöä koskeva, uskon harjoitusta koskeva, tiedollinen ja seuraamuksellinen ulottuvuus. Yksilön hengellisen elämän aspekteja sivuavat näistä uskonnollisuuden kokemuksellinen, uskon harjoitusta koskeva ja seuraamuksellinen ulottuvuus. Seuraamuksellisella ulottuvuudella Glock tarkoittaa ihmisen uskonnollisen uskon, käytäntöjen, kokemusten ja tiedon vaikuttamaa suhdetta toiseen ihmiseen.⁷⁸ Se sisältää esim. seurakunnalliseen vapaaehtoistyöhön osallistumisen.

Usko

Usko on käsitteenä hyvin monitahoinen ja kompleksinen. Tässä tutkimuksessa käytän uskon käsitettä varsin rajatussa merkityksessä. Käytän sitä silloin, kun puhutaan

⁷⁴ Kettunen 1998, 391.

⁷⁵ Kettunen 1998, 402; 2003, 361, 367.

⁷⁶ Kirkon 2004, 341.

⁷⁷ Niemelä 2003b, 165–179.

⁷⁸ Glock & Stark 1965, 19–21.

”uskosta, joka uskotaan” (*fides quae creditur*).⁷⁹ Tällöin tarkastelun kohteena on ihmisen uskon objektiivinen sisältö eli uskon kognitiivinen puoli. Ihmisen uskon emotionaalinen ja asenteellinen puoli eli ”uskon pelastava ulottuvuus” (*fides qua creditur*) on esillä ihmisen jumalasuhteen käsittelyn yhteydessä. Ihmisen uskon toiminnallista puolta käsitellään puolestaan hengellisen elämän tarkastelun yhteydessä.

Englannin kielessä uskosta puhuttaessa voidaan käyttää kahta eri sanaa, jotka ovat *faith* ja *belief*.⁸⁰ Käytän tässä tutkielmassa usko-sanaa lähinnä sanan *belief* merkityksessä. Sitä käytetään nykyenglannissa kuvaamaan ihmisen uskon sisältöä ja uskomuksia eli sitä, mitä hän pitää totena. Tällöin on kysymys propositionaalisesta uskomisesta ja uskomuksen esittämiseen voidaan käyttää ilmausta: ”Minä uskon, että...”.⁸¹ Usko on tässä merkityksessä enemmän totena pitämistä kuin luottamusta johonkin persoonaan (*faith*). Järveläinen toteaa kristillisen uskon muodostuvan luterilaisen teologian mukaan kolmesta ainesosasta. Ensiksi hän mainitsee niin sanotun historiallisen tiedon, *notitiam*, joka sisältää uskonnollisia väitteitä, esimerkiksi väitteitä Jeesuksen elämästä. Toinen ainesosa on uskoon liittyvä totena pitäminen, *assentia*, joka hyväksyy historiallisen tiedon todeksi. Kolmanneksi usko on Järveläisen mukaan affekti, jota nimitetään nimellä *fiducia*, luottamus.⁸² Käytän uskon käsitettä Järveläisen esittämässä toisessa merkityksessä eli totena pitämisen (*assentia*) merkityksessä. Tällöin tarkastelun kohteena on uskon intellektuaalinen elementti.⁸³

⁷⁹ Mannermaa 2000, 189–190. Pöhlmann 1974, 56.

⁸⁰ Fowler 1990, 394.

⁸¹ Dalferth 2001, 266.

⁸² Järveläinen 2007, 52. Ks. Pöhlmann 1974, 56. Ks. myös Järveläisen (2000, 102–104) Lutherin usko-käsityksen tarkastelua. Luther jakaa uskon kognitiiviseen aspektiin (*intellectus*) ja affektiivis-tunteelliseen aspektiin (*affectus*).

⁸³ Vrt. Koistisen (2001, 15–16) mukaan reformoitujen epistemologioiden uskonfilosofin tarkastelu kohdistuu lähinnä uskon intellektuaaliseen ulottuvuuteen.

3 TUTKIMUKSEN TAUSTA

Tässä luvussa tarkastelen surun ja surutyön käsitteitä, suru- ja kriisiteorioita sekä suomalaista suru- ja traumatutkimusta.

3.1 Surun ja surutyön käsitteet

Surua kuvataan kirjallisuudessa hyvin monesta eri näkökulmasta. Se esitetään tunteena, reaktiona, oireyhtymänä, käyttäytymisenä ja työnä.⁸⁴ Helena Erjanti on esitellyt surun käsitteeseen liittyviä erilaisia näkemyksiä hoitotieteen alan väitöskirjassaan. Sigmund Freud oli ensimmäinen henkilö, joka toi surun käsitteen tieteellisen tutkimuksen aiheeksi. Freudin (1917, teorian esitysvuosi) psykoanalyttisen teorian mukaan suru on reaktio menetykseen ja normaali ilmiö. Elliotin (1932) sosiologisen näkökulman mukaan suru kytkeytyy yhteisöön. Lindemann (1944) esittää, että suru on oireyhtymä, jossa on sekä psyykinen että kehollinen oireisto. Engelin (1961) mukaan suru on reaktio jonkin arvokkaan menettämiseen. Kübler-Ross (1969) tarkasteli kuolinprosessia ja totesi surun sisältävän kuolevan kokemat vaiheet sokista vetäytymiseen. Bowlbyn (1982) käsitys perustuu kiintymys- ja psykoanalyttiseen näkemukseen. Sen mukaan suru on reaktio eroon ja yksi eroahdistuksen muoto. Ahdistus syntyy kiintymyssuhteen katkeamisen vuoksi.⁸⁵

Parkesin (1985) kognitiivis-psykoanalyttisen näkökulman mukaan suru on stressintäyteinen elämäntapahtuma, joka on välttämätön ajanjakso menetyksen jälkeisen todellisuuden hyväksymiseksi. Tällöin ihminen sopeutuu maailmaan ilman kuollutta ja hänen kognitiiviset mallinsa rakentuvat uudelleen. Cowles ja Rodgers (1991) sekä Jacob (1993) tarkastelevat surua dynamiikan näkökulmasta. Heidän mukaansa suru on dynaaminen ja yksilöllinen prosessi, joka muuttuu jatkuvasti ja leviää kaikkialle. Jacob tuo lisäksi esille, että siihen liittyy persoonallisuuden kasvua, itsetietoisuuden lisääntymistä ja uusien suhteiden solmimista tai masennusta ja sairastumista. Hogganin (1996) mukaan surevan surukokemus on kaiken aikaa muuttuva ja voimakkuudeltaan vaihteleva. Vaikka suru jatkuu loputtomasti, sen intensiteetti vähenee. Surijan persoonallisuus voi myös kasvaa. Tähkän (2001) käsitys perustuu objektin menetyksen näkökulmaan. Suru on rakkauden kohteen menetystä seuraava normaali ilmiö. Tällöin ihminen reagoi oman mielen rakentumisen pohjalta. Poijulan (2002) näke-

⁸⁴ Laakso 2000, 19.

⁸⁵ Erjanti 1999, 22–25; Erjanti & Paunonen 2004, 9–13.

myksessä suru on psyykkisen energian muoto, joka perustuu ensimmäiseen kiintymyssuhteeseen. Surun käsite ja sen määrittelyt ovat Erjannin mukaan muuttuneet 2000-luvulle tultaessa. Aiemmin ne pohjautuivat psykoanalyttiseen teoriaan, jossa keskeisenä tekijänä olivat henkilön oireisto ja niiden luokittelu. Nykyisin on siirrytty vaiheiden ja ulkoisten oireiden painottamisen sijasta surun dynamiikan sekä surun yksilöllisen määrittämisen suuntaan.⁸⁶

Suomen kielen perussanakirja (1994) antaa sanalle suru seuraavan merkityksen: se on jonkin menetyksen tai ikävän tapahtuman aiheuttama voimakas ja pitkäkestoinen mielihapan tunne ja murhe. On kuitenkin hyvä tehdä merkitysero surun ja surun tunteen välillä, sillä sanalla **suru** on useita eri merkityksiä. Lindqvistin mukaan nämä merkitykset sekoittuvat joskus hankalasti keskenään. Kun sanotaan, että joku on surullinen, viitataan surun tunteeseen. Lähes synonyymina voidaan käyttää sanaa murheellinen. Sen sijaan kun puhutaan suuren menetyksen aiheuttamasta surusta, ei tarkoiteta yhtä määrättyä tunnetta. Silloin puhutaan merkittävästä sisäisestä prosessista, suruprosessista, jonka kestäessä ihminen käy läpi monenlaisia tunteita ja oloja. Lindqvist määrittelee surun olevan ”nimitys spontaanille sisäiselle tapahtumasarjalle, joka vie muutokseen.”⁸⁷

Englannin kielessä on useampia sanoja surun kuvaamiseen. Sana *grief* merkitsee koettua surua eli menetystä koskevien ajatusten ja tunteiden kokonaisuutta, jonka sureva kokee sisällään. *Grief* on sisäinen merkitys, jonka ihminen antaa suremiskokemukselle. Se on myös psyykkisen energian muoto. Sen merkitys on lähellä suomenkielen sanaa **suruprosessi**. *Mourning* merkitsee puolestaan ilmaistua surua: sureva ottaa surun sisältään ja ilmaisee sen itsensä ulkopuolella. Itkeminen ja kuolleesta puhuminen ovat esimerkkejä tästä. Sureminen (*mourning*) on alkuaskel paranemisessa, ja se on pitkäaikainen suruprosessin vaihe. Sureminen liittyy toimintakyvyn palautumiseen ja sopeutumiseen.⁸⁸ *Sorrow* määritellään musertavaksi surullisuudeksi, joka liittyy pettymykseen, menetykseen ja pelkoon. Sitä ei yhdistetä yhtä suuressa määrin läheisen menetykseen kuin sanoja *grief* ja *mourning*.⁸⁹ *Bereavement* merkitsee puolestaan sekä menetyksen jälkeistä suremisen ajanjaksoa että surun kokemisen tilaa. Jälkimmäisessä merkityksessä se on hyvin lähellä *grief*-sanan merkitystä ja voidaan

⁸⁶ Erjanti 1999, 22–25; Erjanti & Paunonen 2004, 9–13.

⁸⁷ Lindqvist 1999, 69–70.

⁸⁸ Poijula 2002, 19–20; Kaunonen 2000, 18–19.

⁸⁹ Kaunonen 2000, 19.

kääntää suomeksi sanalla ”sureminen”. *Bereavement*-sanon käännöksinä voidaan käyttää myös sanoja ”menetys” ja ”kuolemantapaus”. *Bereavement process* merkitsee prosessia, joka seuraa henkilön kuolemaa, johon jäljelle jääneellä on ollut ja on edelleen merkityksellinen kiintymyssuhde.⁹⁰

Surutyön käsite liittyy kiinteästi suruun. Poijulan mukaan ”surutyöllä tarkoitetaan läheisen kuolemaa tai muuta vaikeaa menetystä surevan vähittäistä mukautumista tilanteeseen.” Normaalisti se alkaa menetyksen kohtaamisen aiheuttamasta epäuskosta ja protestista, johon kuuluvat pelko, suru ja raivo.⁹¹ Surutyön (*die Trauerarbeit*)⁹² käsitteen loi Sigmund Freud. Hän huomasi ihmisen joutuvan ponnistelemaan psyykkisesti menetyksen jälkeen sopeutuakseen uuteen tilanteeseen ja saadakseen sisäisen maailmansa tasapainoon. Sanana ”surutyö” voi johtaa harhaan, jos ajatellaan, että ihminen voi itse nopeuttaa sopeutumistaan ja toipumistaan työskentelemällä kovemmin. Voidaankin ajatella, että surutyössä subjektina on suru eikä ihminen. Jo Freud käytti ilmausta: suru tekee työtään (*”die Trauer leistet”*).⁹³ Monet surua tutkineet sanovatkin mieluummin, että suru tekee työtään ihmisessä eikä ihminen varsinaisesti ”tee surutyötä”. Paraneminen surussa ei ole silti passiivinen tila tai tapahtuma vaan aktiivinen prosessi, jossa sureva on voimakkaasti mukana. Arvioidaan, että surutyö voi olla raskainta työtä, mitä ihminen on koskaan joutunut tai joutuu tekemään. Koska suru on työtä, se vaatii myös energiaa ja voimia.⁹⁴ Poijula esittää, että ”surutyö on kamppailua surevan ja kuolleen välisen siteen ylläpitämisen ja konkreettisesta suhteesta luopumisen välillä.” Muistikuvat menetetyistä läheisistä tulevat mieleen lohdullisena, ja sureva etsii lohduttavia muistoja.⁹⁵ Erjanti määrittelee surutyön sisältävän seuraavia osatekijöitä: päivittäistä kaaoksen sietämistä, elämistä kahdessa realiteetissa sekä luopumiseen liittyvien voimakkaiden tunteiden läpi elämistä ja kohtaamista.⁹⁶

Läheisen menetyksestä johtuvan **surun normaalista kestosta** on ollut hyvin erilaisia käsityksiä. Usein suruprosessit kestävät paljon kauemmin kuin surevat itse ja muuttakaan odottavat. Merkittävän kuoleman tapahduttua keskimääräinen aktiivisimman

⁹⁰ Kaunonen 2000, 18.

⁹¹ Poijula 2002, 76–77.

⁹² Freud 2005, 160.

⁹³ Freud 2005, 159. Suomensuomen käyttää murhe-sanaa; Harmanen 1997, 30 alaviite.

⁹⁴ Harmanen 1997, 30; Poijula 2002, 77–78; Erjanti 1999, 179.

⁹⁵ Poijula 2002, 77.

⁹⁶ Erjanti 1999, 180.

surun aika ja adaptoituminen kestää noin kaksi vuotta.⁹⁷ Nykyisin pidetään jopa seitsemästä yhdeksään vuoteen kestänyttä surua normaalina. Pitkäänkin jatkunutta surua voidaan pitää terveenä reaktiona, joka johtuu emotionaalisesta sitoitumisesta menetettyyn läheiseen.⁹⁸ Määrällisissä tutkimuksissa raportoidut hyvin lyhyet toipumisajat heijastelevat Väisänen mukaan tutkimusten lyhyttä seuranta-aikaa ja tutkimusasetelmaa. Suru lapsen kuolemasta jatkuu jollakin tasolla aina, vaikka se ei olisi patologista tai komplisoitunutta.⁹⁹

Jos surutyö ei etene normaalisti, puhutaan **komplisoituneesta surusta**. Noin 20 %:lla surijoista suru komplisoituu. Komplisoitunut suru on määritelty tietyiksi sopeutumista estäviksi reaktioiksi ihmisen kuolemaan. Tietyt suruoireet jatkuvat yli sopeutumiseen tarvittavan kohtuullisena pidetyn ajan eli yli kuusi kuukautta. Komplisoitunut suru voi ilmetä eri tavoilla. Viivästyneessä tai puuttuvassa surussa on kysymys pitkittyneestä tietoisesta surun viivästyttämisestä tai puuttumisesta. Syynä on usein se, että sureva huolehtii toisten hyvinvoinnista. Kroonisessa surussa surevan reaktiot ovat voimakkaita, kroonistuneita ja jatkuvia, jolloin sureva voi viestiä kaikenpeittävästä surusta ja vihaa. Lisäksi suru voi olla estynyt.¹⁰⁰

Suru ja **traumaattinen kriisi** kohtaavat usein ihmisen samaan aikaan. Poijulan mukaan odottamaton ja äkillinen kuolemantilanne, kuten esim. sairauskohtaus, onnettomuus, murha tai itsemurha, voi aiheuttaa läheiselle traumaattisen kriisin. Tällainen kuolemantilanne lisää voimakkaiden reaktioiden, viivästyneiden reaktioiden ja traumaperäisen stressihäiriön sekä dissosiaation kehittymisen riskiä. Väisänen toteaa, että vauvan menetys perheessä on aina traumaattinen kokemus. Poijula määrittelee traumaattisen kriisin olevan psyykinen tila, johon ihminen voi joutua kohdatessaan olemassaolonsa, sosiaalisen identiteettinsä ja turvallisuutensa tai tarpeiden tyydytysmahdollisuuksiensa uhkaavan tapahtuman.¹⁰¹ Dyregrov on vertaillut surutyön ja traumatyön eroja¹⁰².

⁹⁷ Tuhkasaari 1995, 10.

⁹⁸ Erjanti & Paunonen 2004, 9–13.

⁹⁹ Väisänen 1996, 130.

¹⁰⁰ Poijula 2002, 175, 181–182.

¹⁰¹ Poijula 2002, 68–70; Väisänen 1996, 136.

¹⁰² Väisänen 1996, 21; Erjanti 1999, 45–46; Erjanti & Paunonen 2004, 21.

Taulukko 1: Surutyön ja traumatyön vertailua Dyregrovin mukaan.

SURUTYÖ	TRAUMATYÖ
Muistot menetetyistä	Jatkuvasti mieleen tunkeutuvia ajatuksia traumaattisesta tilanteesta
Lohduttavien muistojen etsiminen	Traumaan liittyvien muistojen välttäminen
Tarve puhua menetetyistä	Vaikeudet puhua tapahtuneesta
Surua ja kaipuuta sisältävä masennus	Ahdistus, pelko, masennus
Lohduttavia unia menetetyistä	Painajaisia kauhun kokemuksesta

Pojjula toteaa, että surutyön ja traumatyön psyykkiset prosessit ovat melko samanlaiset. Hän katsoo kuitenkin, että traumaperäiset stressioireet voivat estää ja häiritä surutyötä, jos menetys liittyy koettuun traumaattiseen tapahtumaan. Tällöin traumatyö on tehtävä ensin, jotta läheisensä menettäneen mieleen tulee tilaa surutyölle.¹⁰³

Suruprosessissa tunteilla on aivan olennainen merkitys. Surun ainoa hoito on sureminen. Tunteiden tehtävänä on ylläpitää surun sisäistä työstämistä. Kaikkien tunteiden hyväksyminen on tärkeää, että voisi päästä eteenpäin suruprosessissa. Lindqvist vertaa ihmisen tuntemista jätehuoltoon. ”Tunteiden kautta tuotamme itsestämme spontaanisti ulos kaiken sen painon ja kuonan, joka on meihin elämän matkoillamme kertynyt.”¹⁰⁴ Tunteiden sivuuttaminen tai kieltäminen aiheuttaa ongelmia. Torjutut tunteet voivat muuttua fyysisiksi oireiksi tai sairauksiksi ja ne estävät sosiaalista vuorovaikutusta. Menetykseen liittyvien tunteiden työstäminen on rankkaa, mutta se voi olla myös rikasta ja tyydyttävää sisäistä elämää.¹⁰⁵ Väisänen mukaan vanhemmat, jotka saivat uskon ja jälleennäkemisen toivon kautta ensiapua suruun, pystyivät käymään suruaan läpi avoimemmin. Tällöin traumaattinen oireilu väheni pian menetyksen jälkeen. Uskonnon antama ensiapu ei kuitenkaan vie surua minnekään.¹⁰⁶

Erilaisia surureaktioiden ulottuvuuksia on kuvannut amerikkalainen Nancy Hogan. Hänen mukaansa surureaktiot muodostavat kuusi ulottuvuutta. Näistä ensimmäinen on **epätoivo**, johon sisältyy myös epäusko, syyllisyys, etsiminen ja kaipaaminen. Toinen ulottuvuus on **paniikkikäyttäytyminen**, joka sisältää surun aiheuttamia ruumiillisia reaktioita ja oireita (mm. nopea sydämen lyöntitiheys, lihasjännitys, tois-

¹⁰³ Pojjula 2002, 74.

¹⁰⁴ Lindqvist 1999, 73–75.

¹⁰⁵ Lindqvist 1999, 83–84.

¹⁰⁶ Väisänen 1999, 62.

tuva pelästymisen tunne, hengenahdistus, jatkuva väsymys). Kolmannen ulottuvuuden muodostavat **syyttäminen ja viha**, johon kuuluvat mm. katkeruus, kaunaisuus, kostonhalu sekä halu syyttää ja vahingoittaa toisia. Etenkin itsemurhan tai henkiriikoksen yhteydessä syyttäminen ja viha voivat jatkua muuttumattomina vuosia. **Etäyttämisen** ulottuvuus on voimakkaimmillaan surun ensimmäisten vuosien aikana ja lievittyy vuosien kuluessa. Ihmisen mieli sulkee automaattisesti pois tietoisuudesta osan kokemuksista, koska se suojautuu ylivoimaiselta kokemukselta. Etäyttämisessä ihmismieli pitää erillään kaksi saman kokemuksen eri puolta, esim. tunteet ja järjen. Siihen voi kuulua mm. hämmentyneisyyttä siitä, kuka minä olen, kokemusta ettei tunne itseään sekä etäisyyden tunnetta suhteessa toisiin. Viides ulottuvuus on **hajaannus**, joka syntyy siitä, että suru vaikuttaa voimakkaasti ihmisen ajatteluun ja muistiin. Aikuisen ihmisen ajattelukyky yksinkertaistuu siten, että konkreettinen ajattelu toimii, mutta abstraktissa ajattelussa voi olla vaikeuksia. Keskittyminen, asioiden mieleen painaminen ja muistitoiminnot heikkenevät. Tällöin myös ihmisen toimintakykyisyys alenee.¹⁰⁷

Aikaisemmin on kiinnitetty huomiota lähinnä ihmisen käyttäytymisen, luonteen ja kykyjen kielteisiin piirteisiin surun yhteydessä. Viime aikoina on alettu kiinnostua myös menetyksen myönteisistä seurauksista. Sureaktioiden myönteisenä ulottuvuutena Hogan esittää **henkisen kasvun**. Sureva voi huomata jo kolmenkin vuoden kulluttua henkiseen kasvuun liittyviä muutoksia itsessään. Tällaisia muutoksia voivat olla esim. parempi selviytyminen elämässä, ”paremmaksi ihmiseksi” tuleminen, elämän parempi ymmärtäminen kuin ennen, lisääntynyt myötätunnon kokeminen toisia kohtaan, surun vuoksi vahvistuminen sekä anteeksiantavaisuuden ja kärsivällisyyden lisääntyminen itseä ja toisia kohtaan. ”Keskeistä kasvussa on merkityksen löytäminen kärsimykselle surutyössä tapahtuvan merkityksen uudelleenrakentamisen avulla”, Poijula toteaa. Suruun liittyvä henkinen kasvu vahvistaa surevan identiteettiä ja tekee hänet aikaisempaa kypsemmäksi ja vahvemmaksi. Rakkaiden arvostaminen lisääntyy, läheiset perhesuhteet ja muut suhteet syventyvät. Elämän itsensä arvostus kasvaa, elämästä nauttiminen lisääntyy, eikä ihminen pidä enää elämää itsestäänselvyytenä. Pienten asioiden arvostus kasvaa ja elämän asioiden arvojärjestys paranee. Poijulan mukaan myös uskonelämä tai hengellinen elämä voi syventyä, uudistua tai muuttua menetyksen seurauksena.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Poijula 2002, 52–62.

¹⁰⁸ Poijula 2002, 62–64.

3.2 Suru- ja kriisiteoriat

Surun ja surutyön käsitteiden tarkastelun jälkeen siirryn suru- ja kriisiteorioiden esittelyyn. Teorioita surun vaiheista ja niiden keskeisistä piirteistä on esitetty kirjallisuudessa 1940-luvulta lähtien. Tunnetuimpia suru- ja kriisiteorioiden kehittäjiä ovat Lindemann (1944), Caplan (1964), Kübler-Ross (1970), Cullberg (1997), Hägglund (1977), Bowlby (1980), Worden (1982), Parkes (1986) sekä Hogan, Morse ja Tason. (1996).¹⁰⁹ Seuraavaksi esittelen Suomessa paljon käytetyt Elisabeth Kübler-Rossin ja Johan Cullbergin teoriat sekä uudemman teorian, jonka on esittänyt Suomessa Soili Poijula.

Sveitsiläissyntyinen ja Yhdysvalloissa työskennellyt psykiatri Elisabeth Kübler-Ross (1926–2004) paneutui 1960-luvulla kuolevien potilaiden ja heidän omaistensa ymmärtämiseen. Hän haastatteli opiskelijoidensa kanssa yli kahtasataa kuolemansairasta potilasta. Kübler-Ross hämmästyi huomattavasti potilaidensa lähestyvän kuolemaa samantapaisten vaiheitten kautta. Aluksi hän nimesi mallissaan surulle viisi vaihetta: 1) **kieltäminen ja eristäytyminen**, 2) **viha ja kiukku**, 3) **kaupankäynti**, 4) **masennus** ja 5) **hyväksyminen**.¹¹⁰ Tämän teoriansa Kübler-Ross julkaisi v. 1969 kirjassaan *On Death and Dying*. Merkille pantava on Kübler-Rossin tekemä havainto, että kristillisen vakaumuksen omaavien ei tarvinnut käydä niin pitkään läpi epätoivon, kaupankäynnin ja masennuksen vaiheita kuin muiden. Toisessa teoksessaan *Questions and Answers on death and dying* (1974) hän muokkasi saamansa palautteen pohjalta teoriaansa väljemmäksi kolmen kohdan ohjelmaksi. Ensimmäinen vaihe oli **kieltäminen minän suojautumisen keinona**. Toiseen vaiheeseen hän yhdisti ensimmäisen teorian kolme keskimmäistä vaihetta ja antoi sille nimeksi **valmistava masennus ja suru**. Jos suru etenee suotuisasti, ihminen etenee kolmanteen vaiheeseen, eli **tosiasioiden hyväksymiseen**.¹¹¹

Kübler-Rossin vaiheteoria on ymmärretty usein liian kaavamaisesti ja kirjaimellisesti. Hän itse ei tarkoittanut, että kaikki vaiheet esiintyisivät jokaisella surevalla tai aina tässä järjestyksessä. Jokin surun vaihe voi korvata toisen tai kaksi vaihetta voi esiintyä yhtä aikaa. Erjannin mukaan Kübler-Ross on myöntänyt, että ihmiset voivat liik-

¹⁰⁹ Erjanti 1999, 39–44; Erjanti & Paunonen 2004, 17–19; Laakso 2000, 22–25; Kaunonen 2000, 23.

¹¹⁰ Kübler-Ross 1970, 45, 57, 87, 90, 114; Harmanen 1997, 37.

¹¹¹ Harmanen 1997, 38, 248. Laakso (2000, 22–25) on tarkastellut väitöskirjassaan Kübler-Rossin teoriaa ja muita samantapaisia surun vaiheteorioita, mm. Lindemanin, Bowlbyn, Imaran, Parkesin ja Wordenin.

kua eteen- ja taaksepäin vaiheiden välillä ja hypätä jonkin vaiheen yli kokonaan. Harmanen toteaa, että Kübler-Rossin hahmottelema sopeutumisprosessi ei ole ikään kuin ”ainoa mahdollinen ajosuunta” vaan ainoastaan kuvaus yhteisistä piirteistä surussa ja luopumisessa. Suruvaiheiden liian kaavamainen ymmärtäminen voi johtaa siihen, että sureva voi yrittää noudattaa sitä eikä salli itselleen sen hetkistä todellista tilaa. Myös jos surijan näkökulmasta surun vaiheen määrittely ja luokittelu ovat ristiriidassa hänen oman kokemuksensa kanssa, määrittely voi aiheuttaa pikemminkin ahdistusta ja loukatuksi tulemisen tunnetta kuin helpotusta. Poijulan mukaan vain 30 %:lla surevista suru etenee tiettyjen vaiheiden kautta.¹¹²

Kübler-Rossin teorian ongelma lapsen menetyksen yhteydessä on myös sen lähtökohdassa. Teoria kehitettiin aluksi ensisijaisesti kuolevan ihmisen surun ymmärtämiseen. Näin ollen Kübler-Rossin esittämä vetäytymisen vaihe ei toteudu vanhemmalla, sillä hän ei vetäydy maailmasta toisin kuin kuoleva. Surevan kanssa tekemisissä oleva auttaja voi myös käyttää tuntemaansa suruteoriaa ainoastaan välineenä tehdäkseen diagnoosin meneillään olevan surun vaiheesta. Tällöin auttaja piiloutuu hallitsemansa teorian taakse ja aito tasa-arvoinen vuorovaikutus jää toteutumatta surevan ja auttajan välillä. Kritiikkiä on herättänyt myös näkemys, että surutyö päättyy lopullisesti suruteorian viimeiseen vaiheeseen. Tällöin ihmisten surureaktiot, jotka ilmenevät tietyn ajan jälkeen, tulkitaan epänormaaleiksi ja patologisiksi.¹¹³ Kübler-Rossin vaiheteoria on puutteistaan huolimatta merkittävä ja on ollut avaamassa auttajien ymmärrystä surevien kohtaamisessa.

Ruotsalaisen psykiatrian professorin Johan Cullbergin teoria on kriisiin perustuva. Hän tarkastelee kriisiä psykiatriselta ja psykoanalyttiseltä näkökulmalta. Nuorena lääkärinä hän työskenteli naisten parissa, jotka olivat menettäneet lapsensa synnytyksen yhteydessä. Häneen vaikutti voimakkaasti näiden naisten traumaattiset kokemukset ja niiden mukanaan tuomat suuret seuraukset. Näiden kokemustensa kautta hän kiinnostui kriiseistä ja kriisien käsittelystä.¹¹⁴ Cullberg määrittelee kriisin ratkaisevaksi käänneeksi, äkilliseksi muutokseksi tai kohtalokkaaksi häiriöksi. Kriisi on toisaalta kehityksen ja itsetuntemuksen edellytys, toisaalta se voi merkitä elinikäisen psyykkisen invaliditeetin lähtökohtaa. Hänen mukaansa traumaattinen kriisi syntyy, kun ihminen kohtaa äkillisen ja odottamattoman ulkoisen koettelemuksen, joka uh-

¹¹² Poijula 2002,34–35; Erjanti & Paunonen 2004, 24; Harmanen 1997, 37.

¹¹³ Erjanti 1999, 48–49; Erjanti & Paunonen 2004, 23–24.

¹¹⁴ Johan Cullberg 2006.

kaa hänen fyysistä olemassaoloaan, sosiaalista identiteettiään ja turvallisuuttaan tai perustavaa laatua olevien tarpeiden tyydyttämistä. Esimerkkeinä tällaisista odottamattomista elämäntilanteista Cullberg mainitsee mm. läheisen kuoleman, sairauden tai äkillisen invaliditeetin.¹¹⁵

Cullberg on jakanut traumaattisen kriisin kulun neljään vaiheeseen.¹¹⁶ **Sokkivaihe** on ensimmäisenä, ja se voi kestää lyhyestä hetkestä muutamiin vuorokausiin. Tässä vaiheessa yksilö torjuu todellisuuden kaikin voimin, koska hänellä ei ole mitään mahdollisuutta työskennellä tapahtumaa läpi. Yksilön tietoisuus saattaa olla sumentunut ja ajattelu- ja toimintakyky heikentynyt.¹¹⁷ Sokki- ja **reaktiovaihe** muodostavat yhdessä kriisin akuutin vaiheen, joka voi kestää korkeintaan 4–6 viikkoa. Reaktiovaihe alkaa silloin, kun kriisiin joutuneen on pakko tiedostaa se, mitä on tapahtunut tai tapahtumassa. Tälle vaiheelle on ominaista yksilön puolustusmekanismien voimakas aktivoituminen. Yksilö yrittää usein löytää jotakin merkitystä tapahtuneelle. Miksikysymys toistuu yhä uudelleen ja yksilö kokee tapahtuneen epäoikeudenmukaiseksi ja järjettömäksi. Myös epärealistinen syyllisyyden tunne on yleistä. Läheisen omaisen menetyksen yhteydessä on poismenneen ajattelemisen ja kuvittelemisen usein hyvin korostunutta. Ihmisen psyyke pyrkii korjaamaan tapahtuneen ikävän asian ja saamaan poismenneen pysymään läsnäolevana. Akuutin kriisin ajan tyypillisiä puolustuskeinoja ovat regressio, kieltäminen, rationalisoiminen, tunteiden eristäminen ja tunteiden torjuminen. Surureaktioon voi liittyä epätoivoa, tyhjyyden kokemista, vihaa, itsehalveksuntaa, itsetuhoisuutta, kaoottisuuden ja tarkoituksettomuuden kokemista, aggressiivisiä purkauksia sekä psykosomaattisia reaktioita.¹¹⁸

Akuutin vaiheen päätyttyä on vuorossa **läpityöskentelyvaihe** noin puolen vuoden tai vuoden kuluttua traumaattisen tapahtuman jälkeen. Tässä vaiheessa yksilö alkaa hyväksyä tapahtuneen ja suuntautuu vähitellen kohti tulevaisuutta. Hän arvioi omaa toimintaansa ja alkaa vähitellen toimia ja työskennellä entiseen tapaansa. Hän pystyy myös ottamaan vastaan uusia kokemuksia. Neljäs ja viimeinen vaihe on **uudelleensuuntautumisvaihe**, joka ei oikeastaan pääty koskaan. Yksilö jatkaa elämäänsä,

¹¹⁵ Cullberg 1977, 9, 10, 16–17, 140–147.

¹¹⁶ Kriisipsykologiaan erikoistunut Salli Saari (2003, 41–73) esittelee Cullbergin teoriaa suomalaisessa kontekstissa kirjassaan ”Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen”. Hänen käyttämänsä käsittelyvaiheiden nimitykset ovat: psyykinen sokki, reaktiovaihe, työstämis- ja käsitteilyvaihe sekä uudelleen orientoitumisen vaihe.

¹¹⁷ Cullberg 1977, 171–172.

¹¹⁸ Cullberg 1977, 172–183.

mutta tuntee menneen kuin arpena, joka tulee pysymään lopun elämää. Traumaattisen tapahtuman ei kuitenkaan tarvitse estää häntä saamasta kosketusta elävään elämään. Järkkynyt itsetunto palautuu vähitellen ja uudet kiinnostuksen kohteet astuvat vähitellen esiin, jos yksilö on kyennyt selvittämään kriisin herättämät tunteet. Tästä huolimatta hän voi kokea tuon menneen äkillisinä, lyhyinä tuskan viiltoina. Myönteisessä tapauksessa kriisistä tulee osa elämää ja sen puhkeamiseen johtanut tapahtuma voi saada tulevissa elämänvaiheissa myös uusia merkityksiä.¹¹⁹

Psykologi ja psykoterapeutti Soili Poijula on tuonut Suomeen uuden surukäsityksen. Sen ydinajatuksena on, että sureva säilyttää jatkuvan kiintymyssuhteen kuolleeseen. 1900-luvulla vallinneen surukäsityksen mukaan läheisen menetyksen jälkeisestä surusta voi toipua vasta, kun kiintymyssuhde kuolleeseen on katkaistu. Poijulan mukaan ”jatkuvaa kiintymystä kuolleeseen kutsuttiin ratkaisemattomaksi suruksi” ja sitä pidettiin patologisena. Poijula esittää, että ”vanhan” surukäsityksen lähtökohtana on Freudin esittämä määritelmä suremisesta. Sen mukaan sureminen on prosessi, ”jossa jokainen muisto ja odotustilanne, joka ilmenee libidon kiintymystä menetettyyn objektiin, törmää todellisuuden tuomioon, ettei objektia enää ole olemassa.” Määritelmän konteksti ei ollut kuitenkaan kuolemantapauksen jälkeinen suru vaan lapsen luopuminen suorasta kiintymyksestä vanhempaa kohtaan. Freudin mukaan surun tehtävänä on vapauttaa ego kiintymyksestä kuolleeseen ja kun surutyö on tehty loppuun, ego tulee vapaaksi ja estottomaksi jälleen.¹²⁰

Pojula toteaa John Bowlbyn kehittäneen 1960-luvulla teorian, jossa hän yhdisti kiintymyssuhdeteorian ja surun.¹²¹ Tässä ns. vanhassa suruteoriassa on neljä vaihetta: 1) turtumus, 2) kaipaus, etsiminen ja viha, 3) hajaannus ja epätoivo sekä 4) uudelleenorganisointuminen.¹²² Bowlby piti sureareaktiota kiintymyssuhteen eroahdistuksen erityistapauksena. Tässä surukäsityksessä on tarpeellista luopua kiintymyksestä vaina-

¹¹⁹ Cullberg 1977, 183–187. Cullbergin mukaan on tärkeää tiedostaa, että psyykinen trauma on usein sarja traumoja. Lapsensa synnytyksessä menettäneen naisen traumaan johtaneiden tapahtumien kulku voi olla seuraavanlainen: tieto, että sikiön sydänäänät eivät kuulu ja että lapsi on kuollut; kuolleen lapsen synnyttäminen; toisten ihmisten kysymykset ja reaktiot; paluu kotiin ja omaisten luokse; paluu työhön ja toisten hämmennyksen kohtaaminen; toisten raskaana olevien tai juuri lapsen saaneiden naisten kohtaaminen; vauvojen näkeminen kaupungilla ja ajatus, että oma lapsi olisi ollut nyt juuri saman ikäinen; uuden raskauden yrittäminen turhaan; uuden raskauden alkaessa pelko siitä, että se päättyisi samalla tavalla kuin edellinenkin. (Cullberg 1977, 186–187).

¹²⁰ Poijula (2002, 32–33) toteaa, että Freud ei itse soveltanut tätä teoriaa läheisen ihmisen kuoleman suruun. Tyttärensä kuoleman jälkeen Freud kirjoitti, että menetyksen jälkeen jääme lohduttomiksi, vaikka akuutti suremisen tilaa tyyntyy. Mikään ei korvaa menetettyä eikä tarvitsekaan korvata. Freudin mukaan näin rakkaus ikuistuu, eikä meidän tarvitse luopua siitä.

¹²¹ Poijula 2002, 33–34) Ks. myös Kaunonen 2000, 20.

¹²² Bowlby 1980, 85–103.

jaan, jotta uusia kiintymissuhteita voisi syntyä.¹²³ Tämän teorian mukaan surevat, jotka eivät voi lakata rakastamasta ja kaipaamasta kuolleita läheisiään, surevat epäta-
vanomaisella tavalla. Poijula kutsuu tätä vanhaa surukäsitystä unohtamisen teoriaksi. Hänen mukaansa surevalla on todellisuudessa kuitenkin voimakas tarve kuolleen muistamiseen. Kuolleen läheisen unohtamisen odotus aiheuttaa ristiriitoja surevalle, jolla on edelleen todellinen olemassa oleva kiintymyssuhde kuolleeseen ihmiseen.¹²⁴

Pojulan esittämä uusi surukäsitys perustuu kiintymyssuhteen jatkuvuudelle. Kuolema ei merkitse sitä, että kahden läheisen ihmisen kiintymyssuhde katkeaa. Hänen mukaansa surutyön tehtävä ei ole suinkaan kiintymyssiteen irrottaminen kuolleesta vaan kiintymyssuhteen muodon muuttaminen mielikuvien ja muistojen tasolla toimivaksi. Sureva luo surutyössään uuden mielikuvamallin itsensä ja menetetyn ihmisen välisestä suhteesta. Tämä uusi mielikuvamalli vastaa uutta vallitsevaa tilannetta, jossa konkreettinen yhdessäolo ei ole mahdollista. Tällöin sureva kohtaa menetyksensä ja suhde muuntuu mielikuvien tason suhteeksi mutta ei katkea. Poijula painottaa, että ”surun kärsimys lievittyy vasta, kun sureva on kyennyt luomaan uuden mielikuvamallin sisäiseen työskentelymalliinsa.” Kun sureva on vähitellen oppinut menetykseensä ja muuttanut suhteensa rakkautensa kohteeseen, ”poismenneestä rakkaasta kasvaa sisäistetty aarre”.¹²⁵ Uusi surukäsitys haastaa myös surevan henkilön auttajan, sillä se pakottaa auttajan kestämään enemmän surevan tuskaa. Epänormaalia ei olekaan enää se, että sureva vanhempi suree pitkään ja menettää elämänhalunsa. Epänormaalia on sen sijaan luulla, että sureva palautuisi nopeasti ”normaaliksi”, omaksi itsekseen.

Erona vanhaan suruteoriaan, jossa sureva palasi normaaliin elämään tehtyään surutyönsä, Poijula esittää väitteen, että läpikäyty suru muuttaa ihmistä oleellisella tavalla, jota voidaan kutsua henkiseksi kasvuksi. ”Paradoksaalisesti menetys voi johtaa myönteiseen muutokseen, sillä se tuo tilaisuuden elämän tärkeysjärjestyksen uudelleen arvioimiseen tai mahdollisuuden suhteiden lujittamiseen perheessä ja ystävien kanssa”, Poijula kirjoittaa. Hän toteaa, että jatkuvan kiintymyssuhteenteorian mukaan surun päätehtävä ei ole irrottaa ”energiaa menetetyistä objektista”¹²⁶ eli katkaista kiintymyssidettä kuolleeseen. Sen sijaan surun päätehtävä on rakentaa mielikuva täs-

¹²³ Bowlby 1980, 25.

¹²⁴ Poijula 2002, 33–34.

¹²⁵ Poijula 2002, 15, 21–24.

¹²⁶ Vrt. Freud 2005, 159–160.

tä läheisestä sen säilyttämiseksi muistissa. Ihmisen surun tehtävä ei ole tuhota vaan rakentaa, koota yhteen ja luoda muisto. Menneisyys tuodaan nykyisyyteen muistelemisen avulla. Kun tämä toteutuu, ”toivo jatkuvasta, mutta muuttuneesta suhteesta auttaa surevaa kohtaamaan todellisuuden ja myös tulevaisuuden”, Poijula toteaa. Hänen mukaansa ”sekä surevat lapset että surevat aikuiset kamppailevat löytääkseen tavan, jolla ylläpitää yhteys kuolleeseen.” Vanhemmat voivat tuntea lapsensa läsnäolon tai huomata lapsensa vaikutuksen ajatuksiinsa tai tapahtumiin maailmassa. Uuden surukäsityksen mukaan myös yhdistävän esineen (vainajan vaate, kello tai häneltä saatu lahja) käyttöä pidetään normaaliin suremiseen kuuluvana myönteisenä ja surua helpottavana asiana. Sen lisäksi, että sureva säilyttää sisäisen yhteyden suremansa ihmisen mielikuvaan, hän kokee illuusion ulkoisesta kontaktista yhdistävän esineen avulla. Esine vaikuttaa siihen, että psyykkiset rajat surijan ja surutavan välillä hämärtyvät. Muistojen ja mielikuvien kautta sureva eheytyy. Muistot ja mielikuvat tulevat tervehdyttäväksi osaksi surevan persoonallisuutta, jonka hän työstää uudelleen surutyötä tehdessään.¹²⁷ Suru- ja kriisiteorioiden käsittelyn jälkeen perehdytään suomalaiseen suru- ja traumatutkimukseen.

3.3 Suru- ja traumatutkimus

Suomessa surua on tutkittu lähinnä hoitotieteen, käytännöllisen teologian ja lääketieteen alalla. Teologisesta näkökulmasta keskeisin tutkimus on Eija Harmanen käytännöllisen teologian alan väitöstutkimus ”Sielunhoito sururyhmässä”. Väitöskirjassaan Harmanen tarkastelee suomen evankelis-luterilaisen kirkon sururyhmissä tehtävää sielunhoitotyötä. Näkökulma suruprosessiin on sururyhmien ohjaajien. Tutkimuksen pääkiinnostus kohdistuu sururyhmätoiminnan kontekstiin, ryhmän toimintaan ja suruprosessin havainnoimiseen. Viimeksi mainittu on kiinnostavin tämä tutkimuksen kannalta. Tutkimusmetodi on empiirinen. Aineisto kerättiin seurakuntiin ja sururyhmien ohjaajille kolmessa vaiheessa lähetettyjen kyselyiden kautta. Peruskyselyn palautti 550 seurakuntaa, joista 321:ssä oli järjestetty sururyhmiä. Syventävään kyselyyn vastasi 148 ohjaajaa ja tämän jälkeiseen lisäkyselyyn 13 ohjaajaa. Aineiston analyysissä käytettiin sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista menetelmää. Surun ja

¹²⁷ Poijula 2002, 41–43, 100–101, 138.

surutyön tarkastelun taustateorianä käytettiin Kübler-Rossin surutyön vaiheteori-
aa.¹²⁸

Esitän seuraavaksi Harmanen tutkimuksen keskeisimpiä tutkimustuloksia läheisensä menettäneen spiritualiteetin näkökulmasta. Sururyhmien ohjaajien mukaan kriisiaika, suru ja kuoleman läheisyys aktivoivat ryhmiin osallistujissa ns. perimmäisiä kysymyksiä. Henkisen puolen lisäksi myös hengellinen ulottuvuus nousi esille ryhmissä. Havaittiin, että elämän- ja uskonkysymykset olivat vuorovaikutuksessa keskenään. Polttavimpia keskustelunaiheita olivat kuolemanjälkeisen elämän pohdinta, tarkoituksen kysely sekä kärsimyksen ongelman ja rakkauden Jumalan yhteensovittaminen. Näiden eksistenssikysymysten esiintymisen myötä sururyhmät toimivat siis myös perimmäisiä kysymyksiä käsittelevinä kohtaamispaikkoina.¹²⁹

Yleisin jumalasuhteeseen ja hengelliseen elämään liittyvä teema oli aaltoliikkeen omainen kamppailu uskon ja epäuskon välillä. Surevilla esiintyi myös pitkällistä kapinointia Jumalaa ja kaikkea tapahtunutta kohtaan sekä pelastuskysymyksen pohdintaa omalla kohdalla. Harmanen kuvailee **kamppailevaa uskoa**, jossa ääripäinä ovat luottamuksen löytäminen ja kapinoiminen. Surevat olivat kokeneet Jumalan läsnäoloa, johon liittyi myös kokemus siitä, että kuollut omainen oli edelleen läsnä. Jumalan lähellä olon kokemus tuskan ja yksinäisyydenkin keskellä oli rohkaissut. ”Uskonasiat” olivat alkaneet kiinnostaa enemmän, ja kirkossakäynti oli muuttunut ahkerammaksi. Toisaalta myös itkua, kiukkua, vihaa ja kapinaa Jumalaa kohtaan esiintyi. Kysymys taivaan olemassaolosta ja vainajan kuoleman jälkeisestä tilanteesta askarrutti. Toivo kuolleen tapaamisesta ”rajan” takana ja enkeli-ilmestys lohduttivat surevia. Sovituksen ja anteeksiantamuksen kysymyksiä pohdittiin myös oman syyllisyyden kokemisen näkökulmasta. Samalla turvaututtiin omalla kohdalla Kristuksen lunnastustyön merkitykseen pelastuskysymyksessä. Sururyhmissä oltiin yllättävän avoimia elämän perusasioiden ja uskonkysymysten äärellä. Suru ja kuolema ilmeisesti antavat kaivatun luvan ja tilaisuuden puhua ja kysellä uskonasioista.¹³⁰

Kristillisen toivon ulottuvuus ja lupa turvata Jumalaan olivat toiseksi yleisimpiä aiheita hengellisten kysymysten alueella. Harmanen kuvaa näitä teemoja **rukoilevan uskon** ilmaisun avulla, jolloin tarkasteluakselin päissä ovat toivo ja luovuttaminen.

¹²⁸ Harmanen 1997, 49–93.

¹²⁹ Harmanen 1997, 214–220, 250.

¹³⁰ Harmanen 1997, 224–226.

Surevat olivat alkaneet rukoilla enemmän sekä itsensä että omaistensa puolesta. Myös rukousaiheet olivat laajentuneet. Toisaalta pohdittiin, kuuleeko Jumala kaikki rukoukset, koska koettiin, ettei Jumala ollut auttanut omaista hädässä. Heräsi kysymys, miksi rukouksia ei kuultu. Surevat kokivat lohdutusta jälleennäkemisen toivosta, josta jotkut iloitsivat avoimesti. Toisaalta ohjaajat aistivat mykän ja toivottomuutta henkivän surun niiden kohdalta, jotka eivät voineet uskoa siihen. Lohdutusta ja uskoa elämän jatkumiseen olivat tuoneet myös kuolleen läheisen unenomaiset ilmytykset. Jumalalta pyydetty tuki nähtiin tulevaksi lähimmäisten, kuten läheisten omaisten ja sururyhmäläisten, kautta.¹³¹

Kolmanneksi eniten pohdittiin sitä, miksi Jumala sallii kärsimystä ja mikä tarkoitus eri asioilla on. Harmasen tarkastelussa **tarkoitusta etsivän uskon** ääripäät ovat löytävä usko ja turhautuva usko. Etenkin onnettomuuksien, kätkytkuolemien ja itsemurhien yhteydessä surevien usko hyvää tahtovaan ja rakastavaan Jumalaan oli koetuksella. Oman uskon pohtimista enemmän kysyttiin: ”Jos Jumala on, niin miksi hän sallii...?” Kuoleman hyväksyminen ja oman surun ilmaiseminen vei voimia ja aikaa niin paljon, että niitä ei välttämättä ollut uskon kriisin kohtaamiseen. Sen sijaan kyseltiin kaiken tarkoitusta ja mieltä. Ne surevat, jotka pystyivät luottamaan Jumalan ohjaavan asioita kaikesta huolimatta, kokivat sen kantavana voimana. Surevat suhtautuivat oman elämän tarkoitukseen uudella tavalla sekä arvioivat elämäänsä uudelleen ja miettivät asioiden tärkeysjärjestystä. Oma elämä saattoi myös tuntua turhalta yksinolon, kaipauksen ja tyhjyydentunteen vuoksi.¹³²

Harmanen toteaa yhteyden uskonkamppailun ja sisäisten valintojen regressiivisyyden välillä. Jos sureva kokee uskonnollisen elämänsä jatkuvasti kapinoivana, luovuttavana, turhauttavana ja tarkoituksen kadottavana, on mahdollista, että se kuvastaa koko hänen surutyötään, joka jää paikalleen. Jos uskonnollinen asennoituminen on puolestaan luottava, toivova ja elämän tarkoituksen löytävä, sillä on ilmeisen progressiivinen, kantava ja tervehdyttävä vaikutus. Uskon tuoma lohdutus ei suinkaan peittänyt alleen menetyksen tuomaa kipeyttä ja yksinäisyyttä, mutta se antoi mielekkyyttä ja voimaa päivittäiseen elämään.¹³³

¹³¹ Harmanen 1997, 227.

¹³² Harmanen 1997, 228.

¹³³ Harmanen 1997, 229.

Läheisen menettämiseen liittyvää surua on tutkittu ainakin kuudessa teologian alan pro gradu -tutkielmassa. Näistä pelkästään lapsen menetykseen liittyy kolme pro gradua, lapsen ja jonkun muun perheenjäsenen menetykseen kaksi ja vanhemman menetykseen yksi. Tanja Koskelan tutkimus kohdistui naisiin, jotka kirjoittivat Internetissä olleeseen kahteen keskusteluryhmään; toisen aiheena oli keskenmeno ja toisen muut surut ja kriisit. Keskeisimpiä teemoja keskusteluryhmissä olivat surusta ja surun tunteista puhuminen, uuden lapsen yritys keskenmenon kokeneilla ja läheisten tuen puute surun keskellä. Monet korostivat keskustelupalstan antaman vertaistuen tärkeyttä.¹³⁴ Keskenmeno oli muuttanut monien naisten suhtautumista elämään. Jotkut naiset kertoivat muuttuneensa ihmisinä menetyksen jälkeen. Monet äidit miettivät hengellisiä asioita lapsen menetyksen jälkeen, mutta kokivat niistä puhumisen läheisten ja ammattiauttajien kanssa vaikeaksi. Keskenmenon jälkeen naisilla saattoi ilmetä kaipuuta ja toivoa päästä Jumalan luo. Monilla äideillä esiintyi lapsen kuoleman jälkeen vihan ja katkeruuden tunteita Jumalaa kohtaan. Jumalasuhte joutui myös kriisiin, koska Jumalan toimintaa oli vaikea ymmärtää.¹³⁵

Piia Ääpäälä analysoi KÄPY-lehden (kätkyt- ja lapsikuolemaperheiden yhdistyksen lehti) kirjoituksissa ilmenevää äidin suruprosessia ja siinä esiintyvää uskonnollisuutta. Tutkimusaineisto muodostui 93:sta äitien kirjoituksesta vuosilta 1992–2005. Kirjoitukset jaettiin kolmeen ryhmään ja nimettiin kirjoittajan kokeman surun vaiheen mukaan. Ryhmien nimet ovat ”surussa olijat”, ”uudelleen orientoitujat” ja ”sopeutujat”. Äidin suhteesta kuolleeseen lapseen Ääpäälä toteaa, että äidin side lapseen säilyi, vaikka menetyksestä oli kulunut aikaa useampi vuosikymmen. Uskonnolliset kysymykset olivat tärkeitä varsinkin suruprosessin alussa. Lapsen kuoleman aiheuttama uskonnollinen prosessi näytti kuitenkin olevan jonkin verran erillään muusta suruprosessista.¹³⁶

Hilkka Olkinuoran tutkielma käsittelee pienen lapsen äkkikuoleman herättämiä hengellisiä kysymyksiä. Olkinuora haastatteli kahta lapsensa menettänyttä äitiä ja yhtä isää. Tutkielman keskeisimpiä teemoja ovat Jumalan olemassaolon ja olemuksen sekä kuoleman jälkeisen elämän pohtiminen.¹³⁷

¹³⁴ Koskela 2005, 55–60.

¹³⁵ Koskela 2005, 67–71.

¹³⁶ Ääpäälä 2005, 65–66, 82, 99.

¹³⁷ Olkinuora 1996, 29–32, 36–44.

Anne Ryhäsen tutkielma kohdistui yhden sururyhmän toimintaan. Aineiston keräämisessä käytettiin osallistuvaa havainnointia ja teemahaastatteluja. Haastatelluista kahdeksan oli menettänyt puolisonsa ja yksi lapsensa. Lisäksi haastateltiin kahta ryhmänohjaajaa. Vertaistuellalla oli suurin merkitys ryhmän osallistujille. Toisaalta ainoa lapsensa menettänyt keskeytti sururyhmässä käymisen, koska koki ulkopuolisuutta. Ryhäsen mukaan sururyhmästä erottui kolme hyvin erilaista joukkoa, jotka hän nimesi seuraavasti: ”Elämällä on vielä annettava”, ”selvisimme tuskasta” ja ”lohduttomat”. Surevat kokivat, etteivät palanneet entiselleen. Moni koki myös persoonallista kasvua ja arvojen muuttumista.¹³⁸

Katianna Ruuskanen tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan 1990-luvun suomalaista surukirjallisuutta. Aineisto muodostuu kahdeksasta kirjasta, joiden kirjoittajista kolme on menettänyt lapsensa, neljä puolisonsa ja yksi isänsä. Ruuskasen mukaan surukirjan kirjoittaminen on osa surutyötä, joten yhtenä syynä sen kirjoittamiseen on ollut terapeuttinen motiivi. Surukirjoissa ilmenee muutoksia surevan persoonassa, ihmissuhteissa, arvomaailmassa ja maailmankuvassa. Ruuskanen toteaa, että kirjoissa esiintyvät aiheina mm. kirjailijan oma kuolema ja kuoleman jälkeisen elämän tarve ja toive. Monien kohdalla surutyöhön kytkeytyy myös uskonnollinen prosessi. Tällöin on kiinnostuttu aikaisempaa enemmän hengellisistä asioista, oma hengellinen elämä on aktivoitunut, ja tapahtuneelle on etsitty uskonnollisia selitysmalleja.¹³⁹

Nanna Helaakosken tutkielma käsittelee alle 10-vuotiaina toisen vanhemmistaan menettäneiden kokemuksia. Lähdeaineiston muodostavat 18 aikuisen naisen kirjoittamat kirjeet menetyksestään. Helaakoski tarkastelee tutkimuksessaan kirjeissä ilmenevää surua, kirjoittajien saamaa sosiaalista tukea ja sen puuttumista sekä vanhemman kuoleman vaikutusta heidän myöhempään elämäänsä.¹⁴⁰

Suomessa on tehty ainakin kolme surua ja surutyötä käsittelevää väitöstutkimusta hoitotieteen alalta sekä niiden lisäksi useita pro gradu -tutkielmia.¹⁴¹ Terveystieteiden tohtori Hilikka Laakso on tutkinut väitöskirjassaan äidin surua alle seitsenvuotiaan kuoleman jälkeen. Laakso analysoi tutkimuksessaan äidin surun ilmenemismuotoja, kokemuksia ja kestoja. Hän kuvailee ja arvioi äidin surusta selviytymistä ja su-

¹³⁸ Ryhänen 2002, 39–49, 103–107.

¹³⁹ Ruuskanen 1998, 15–18, 104–111.

¹⁴⁰ Helaakoski 2005, 17–20, 24–51.

¹⁴¹ Laakso, Kaunonen ja Paunonen-Ilmonen (2001) ovat analysoineet vuosina 1989–2000 tehtyä 11 hoitotieteellistä surututkimusta.

run merkitystä elämässä. Laakso kehitti myös äidin surusta selviytymistä edistävän toimintamallin terveydenhuollon henkilöstölle. Tutkimuksessa käytettiin aineistonkeruumenetelmänä kyselyä ja haastattelua. Tutkimuksen kohderyhmäksi valittiin Pirkanmaan sairaanhoitopiirissä vuosina 1990–1994 alle seitsenvuotiaina kuolleiden lasten äidit. Kyselyyn vastasi 91 äitiä, joiden ikä vaihteli 20 ja 49 vuoden välillä. Kyselylomakkeessa käytettiin Hoganin kehittämää surureaktiomittaria, jossa on kuusi päämuuttujaa (epätoivo, paniikkikäyttäytyminen, persoonallinen kasvu, syytely ja viha, irrallisuus sekä hajanaisuus). Kyselyyn vastanneista äideistä 50 osallistui puoli-strukturoituun teemahaastatteluun. Kyselyn aineisto analysoitiin määrällisellä menetelmällä, haastatteluaineisto puolestaan laadullisella, induktiivisella sisällön analyysillä.¹⁴²

Laakson mukaan vanhemmat äidit tunsivat surureaktioina enemmän irrallisuutta ja hajanaisuutta kuin nuoremmat. Toinen tulos oli se, että nuoremmilla äideillä tapahtui enemmän persoonallista kasvua kuin vanhemmilla äideillä. Myös kuolleen lapsen iällä oli merkitystä äitien suruun. Kun lapsi oli kuollessaan yli vuoden ikäinen, äidillä oli enemmän hajanaisuutta kuin lapsen kuoltua alle vuoden ikäisenä. Yllättävä tulos oli se, että jos perheessä oli muita lapsia, äideillä ilmeni enemmän irrallisuuden tunnetta kuin silloin, jos lapsi oli perheen ainoa.¹⁴³ Haastattelututkimuksen päätuloksena Laakso kuvailee neljään yläkategoriaan jaetun **surun kehityskulun**. Nämä kategoriat ovat surun ilmeneminen, surutyön tekeminen, surusta selviytyminen ja surun merkitys. Surun merkitys sisältää kolme alakategoriaa: ihmisenä muuttuminen, uskonnon merkitys ja tulevaisuuden suunnitelmat.¹⁴⁴ Laakso toteaa, että äidit kokivat lapsen muistelemisen ja puhumisen lapsen kuolemasta parhaiksi surutyön keinoiksi.¹⁴⁵

Terveystieteiden tohtori Marja Kaunoson tutki väitöskirjassaan surevien perheenjäsenten surureaktioita ja selviytymistä. Ensimmäisessä vaiheessa tutkimukseen osallistui 318 aviopuolisonsa menettänyttä henkilöä, joista naisia oli 242. Heille lähetettiin kyselylomake, johon sisältyi kysymyksiä taustamuuttujista, Hogan Grief Reactions Checklist -mittari sekä useita avoimia kysymyksiä. Toisessa vaiheessa käytettiin koe- ja kontrolliryhmiä. Koeryhmään kuului 70 surevaa perheenjäsentä, joista 50 oli naisia. Heistä 49 oli kuolleen aviopuolisoita, 15 lapsia, 3 vanhempaa ja 10 muita.

¹⁴² Laakso 2003, 46–51, 55–58.

¹⁴³ Laakso 2003, 59.

¹⁴⁴ Laakso 2003, 65.

¹⁴⁵ Laakso 2003, 74–78.

Kontrolliryhmään kuului 155 surevaa perheenjäsentä, joista naisia oli 112. Heistä 87 oli kuolleen aviopuolisoita, 61 lapsia, 7 vanhempia ja 4 muita. Sairaan- ja perushoitajat soittivat koeryhmiin kuuluville tukipuheluita n. kuukauden kuluttua kuolemasta. Molempiin ryhmiin kuuluville lähetettiin kyselylomake, Hogan Grief Reactions Checklist -mittari sekä useita avoimia kysymyksiä. Lisäksi koeryhmältä kysyttiin tukipuheluista.¹⁴⁶

Tutkimusaineisto analysoitiin käyttäen sekä tilastollisia menetelmiä että laadullista sisällönanalyysiä. Kaunosen mukaan suru lieveni, kun aika läheisen kuolemasta piteini, mutta mitään loppumisajankohtaa surulle ei löydetty. Surureaktioita kuvasivat parhaimmin epätoivo ja epäjärjestys. Surevat kuvasivat persoonallista kasvuaan jo neljän kuukauden kuluttua menetyksestä, mutta eniten sitä ilmaistiin yli kahden vuoden kuluttua kuoleman jälkeen. Perhe ja ystävät todettiin kaikkein tärkeimmäksi tuen lähteeksi. Surevat aviopuolisot tukeutuivat uskoon, lukivat Raamattua, rukoilivat ja osallistuivat kirkon toimintaan sekä keskustelivat seurakunnan työntekijöiden kanssa. Naiset kuvasivat suruaan voimakkaammin kuin miehet sekä olivat huolestuneempia uusista vastuistaan puolison kuoleman jälkeen. Miehet olivat enemmän huolissaan yksinäisyydestä kuin naiset. Perheenjäsenet suhtautuivat erittäin positiivisesti tukipuheluun, koska se tarjosi mahdollisuuden keskustella kuolemasta, edesmenneestä ja surusta. Kaunonen toteaa, että tukipuhelu osoittautui kuoleman jälkeiseen hoitotyöhön sopivaksi tukimuodoksi.¹⁴⁷

Kolmas hoitotieteellinen surua käsittelevä väitöstutkimus on terveystieteiden tohtori Helena Erjannin tutkimus *From emotional turmoil to tranquility (Tunnemyrskystä tyveneen)*. Tutkimuksensa pohjalta hän loi uuden laaja-alaisen surukokemusta kuvaavan suruteorian. Erjanti haastatteli 112:a aviopuolionsa menettänyttä henkilöä vuonna 1994. Saatu aineisto analysoitiin kvalitatiivisella Grounded Theory -menetelmällä, jolloin oli mahdollista luoda surun teoriaa suoraan haastatteluaineistosta. Erjanti kuvaa **surun ytimen olevan luopumisen prosessi**, joka sisältää 13 pääulottuvuutta. Luopuminen on hänen mukaansa elinikäinen prosessi, jossa suru vähitellen muuttuu ”lauhkeaksi”. Surun ulottuvuudet Erjanti loi yli 8200 alkuperäisen ilmauksen perusteella. Ulottuvuudet ovat seuraavat: tunnemyrsky, elimistön kapinan, menetyksen todentuminen, itsetutkiskelu, ajattelun murros, oman todellisuus-

¹⁴⁶ Kaunonen 2000, 38–39, 46–48.

¹⁴⁷ Kaunonen 2000, 49–51, 52, 54.

den mieltämisen muutos, surun säätelijät, tartuntapinnan hakeminen, surun vallan murtaminen, surun itsesäätely, elpyminen, vuorovaikutus ja persoonallinen kasvu.¹⁴⁸

Erjanti vertaili myös surua kuvaavien ulottuvuuksien suhteita ja löysi niitä neljä. Hän kutsuu niitä luopumisen osiksi jotka ovat luopumisen kärsimys, luopumisen kamppailu, luopumisen areenat ja luopumisen metamorfoosi (muodonmuutos).¹⁴⁹ Surevan luopumisprosessi on epäsäännönmukaista, dynaamista, epälineaarista, intensiteetiltään vaihtelevaa ja kokonaisvaltaista. Erjannin teoriassa luopumisen ja surun vuorovaikutus korostuu ja siinä otetaan huomioon surevan yhteisö.¹⁵⁰ Teoria kyseenalaistaa joitakin aikaisempia käsityksiä, kuten esimerkiksi sen millaista on patologinen suru. Erjannin mukaan kykenemättömyys puhua kuolleesta ilman voimakasta surun tunteen kuohahdusta, kykenemättömyys hävittää kuolleen omaisuutta sekä itsetuhoajatukset liittyvät vastoin aikaisempia käsityksiä surevien kokemaan normaaliin suruun. Myöskään suhteen katkaiseminen vainajaan ei ole tarpeellinen.¹⁵¹ Kristilliseen spiritualiteettiin liittyen Erjanti toteaa leskien etsineen lohdutusta yhteydestä Jumalaan ja rukouksesta.¹⁵²

Anna Liisa Aho tutki pro gradu -tutkielmassaan isien surua ja surusta selviytymistä lapsen kuoleman jälkeen. Lähdeaineisto hankittiin kahdella tavalla. Ensiksi kahdeksan isää vastasi haastattelulomakkeeseen, joka sisälsi perustietojen kyselyn lisäksi neljä avointa kysymystä. Toisessa vaiheessa kuutta kyselyyn vastannutta isää haasteltiin. Tutkimusaineisto analysoitiin laadullisella aineistosta lähtevällä sisällönanalyysillä. Ahon mukaan lapsen kuoleman jälkeinen isien surusta selviytymisen ydinprosessi oli pakeneminen. Isille oli tyypillistä tukahduttaa tunteitaan sekä vältellä muistoja ja ajatuksia, jotka liittyvät menetykseen. Isät käyttivät todellisuuden kohtaamista välttäviä surutyön keinoja. Selviytymisessä tärkeiksi asioiksi isät kokivat mm. persoonalliset ominaisuudet, kuten huumorin, luonteen ja asenteet. Usko oli usealla isällä sisäisenä voimavarana jo ennen lapsen kuolemaa. Yksi isä kertoi luovansa suhdetta Jumalaan lapsen kuoleman jälkeen. Uskonasioihin luottaminen, uskonasioiden horjuminen ja merkityksen etsintä olivat yhteydessä uskoon. Tärkeimmät tukijat selviytymisessä olivat puoliso ja lapset. Isät tukivat puolisoaan intensiivisesti, mikä saattoi johtaa vahvan miehen roolin ottamiseen ja omien tunteiden tukah-

¹⁴⁸ Erjanti 1999, 82–159; Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2004, 39–74.

¹⁴⁹ Erjanti 1999, 160–167; Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2004, 74–78.

¹⁵⁰ Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2004, 84.

¹⁵¹ Erjanti 1999, 185–186.

¹⁵² Erjanti 1999, 128.

duttamiseen. Aho toteaa isien surevan lapsen kuolemaa voimakkaasti ja pyrkivän selviytymään siitä omalla tavallaan. Lapsen menetyksestä selviytyminen on isille raskas prosessi, johon he tarvitsevat aikaa ja tukea.¹⁵³

Mikko Häkkisen pro gradu -tutkielma kuuluu myös hoitotieteen alaan, mutta sen näkökulma poikkeaa jonkin verran edellä esitetyistä tutkimuksista. Häkkisen tutkimus käsittelee hengellisyyden merkitystä traumaattisen kriisin kohtaamisessa. Tutkimukseen osallistui 32 henkilöä, jotka kirjoittivat kokemastaan traumaattisesta kriisistä. Suurin osa kirjoituksista käsitteli äkillistä sairastumista tai läheisen kuolemaa. Laadullisen tutkimuksen aineistoa analysoitiin induktiivisella analyysimenetelmällä ja tutkimuksen lähestymistapa oli fenomenologis-eksistentiaalinen.¹⁵⁴

Analysoinnin pohjalta muodostettiin neljä teemaa, joista kaksi ensimmäistä valottavat tutkittavan ilmiön taustaa ja kaksi jälkimmäistä kuvaavat hengellisyyden koettuja merkityksiä traumaattisen kriisin kohtaamisessa. Ensimmäinen teema on hengellisen avun hakemisen ja saamisen väyliä. Näitä ovat rukous, Raamatun lukeminen ja uskovien tuki. Toinen teema käsittelee vaikeuksia, joita liittyy avun hakemiseen hengellisyydestä. Vaikea elämäntilanne vaikeutti rukoilemista tai teki sen mahdottomaksi. Sen lisäksi esiintyi pettymyksiä seurakuntaa tai uskovia kohtaan. Kolmas teema on hengellisen kokemisen kriisi, johon traumaattinen tapahtuma voi johtaa. Kirjoittajat kyselevät, mikä on Jumalan tarkoitus salliessaan tapahtuman. Traumaattinen tapahtuma voi johtaa myös pettymykseen, kapinointiin ja epäuskoon Jumalaa kohtaan. Jumalan hylkäämisen kokemista, syyllisyyttä sekä kyselyä siitä, rankaiseeko Jumala, esiintyi jonkin verran. Menetetyn henkilön iankaikkisuuskohtaloon liittyi sekä voimakas myönteinen toivon merkitys että huoli tai pelko.¹⁵⁵

Neljäs teema on hengellisyyden myönteisiksi koetut merkitykset. Näitä ovat hengellisyyden apu tapahtuman hyväksymisessä ja tapahtuman merkityksen löytämisessä. Hengellisyys auttaa myös toivon löytämisessä sekä lohdutuksen ja luottamuksen saamisessa Jumalalta. Hengellisyys voi tuoda lisäksi rauhan, voiman, turvallisuuden ja ilon kokemista. Traumaattisen kriisin yhteydessä suhde Jumalaan voi löytyä tai syventyä. Kirjoittajat kokivat Jumalan läsnäoloa, puhuttelua ja rakkautta. Hengellisen heräämisen kautta hengellinen elämä syveni ja muuttui henkilökohtaisemmaksi.

¹⁵³ Aho 2004, 34–38, 43–53, 67–68, 71–73, 88–90.

¹⁵⁴ Häkkinen 1999, 25–26.

¹⁵⁵ Häkkinen 1999, 30–34.

Traumaattisen tapahtuman nostamaan syyllisyyteen saatiin vapautus Jumalan armon ja anteeksiantamuksen kokemisesta. Traumaattisen tapahtuman aikaansaama hengellinen pohdinta voi johtaa koko elämää koskevan tarkoituksen löytämiseen. Tämä puolestaan voi muuttaa suhtautumista traumaattiseen tapahtumaan.¹⁵⁶

Mariia Aro-Panula ja Päivi Rinkinen ovat tehneet sosiaali- ja terveysalan opinnäytetyön lapsen kuoleman vaikutuksesta vanhempiin, vanhempien surutyöstä, avunsaannista ja selviytymisestä. Lähdeaineistona oli 44 lapsensa menettäneen vanhemman kirjettä, joita analysoitiin laadullisella sisällön erittelyllä. Tutkimuksen mukaan 34 % vanhemmista koki lapsen menetyksen vaikuttaneen identiteettiinsä. Lapsen kuolema vaikutti aviosuhteeseen kielteisellä tai myönteisellä tavalla 29 %:lla perheistä; avio- liitoista 9 % päättyi avioeroon. Monet vanhemmat etsivät apua suruunsa hengellisistä asioista; kaksi vanhempaa kertoi tulleen uskoon lapsen kuoleman jälkeen. Ajatus jälleennäkemisestä lievitti eron tuskallisuutta.¹⁵⁷

Vanhemman surusta on Suomessa tehty vain yksi lääketieteen alan väitöstutkimus. Lääketieteen tohtori psykiatri Leena Väisänen teki tutkimuksensa lapsen menetyksestä perheen surun ja toipumisen näkökulmasta. Lähestymistapa oli kvalitatiivinen, fenomenologinen ja perheterapeuttinen. Tutkimusaineistokseen Väisänen keräsi 22 perheen kertomukset pienen vauvan menetyksestä sekä yhden ryhmäkeskustelun. Analysoitu teksti jaettiin 21 kategoriaan, jotka edustavat perheiden merkitysjärjestelmien erilaisia aspekteja.¹⁵⁸

Tutkimuksen päälöytö on intensiivinen tapa, jolla vanhempien tarvitsee järjestää kiintymyssuhteensa uudelleen vauvansa psykologiseen jäänteeseen toipuakseen. Väisänen mukaan kaikilla perheillä oli traumaattisia oireita alussa ja jotkut äidit kärsivät jatkuvista posttraumaattisista oireista useiden kuukausien ajan. Suru, trauma ja toipuminen ovat kertomuksissa yhteen kietoutuneina. Väisänen toteaa, että suru jaettiin laajennetussa perheessä, erityisesti uskonnollisissa perheissä, joissa akuutti suru tuotti pian uusia merkityksiä. Vauvan kuolema haastaa perheen uskonnollisen turvajärjestelmän, vaikka surevat vanhemmat saavatkin merkittävää apua uskostaan. Vanhemmat kertoivat, että rukoileminen, uskonnollinen musiikki ja kirjallisuus auttoivat heitä toipumaan. Suru varjostaa perheen maailmankatsomusta ja rikkoo perheiden

¹⁵⁶ Häkkinen 1999, 34–40.

¹⁵⁷ Aro-Panula & Rinkinen 1996, 34–36 48–49.

¹⁵⁸ Väisänen 1996, 49–56, 137.

merkitysjärjestelmät. Jotkut perheet joutuivat hengelliseen kriisiin, koska kokivat Jumalan ottaneen vauvan pois. Yksilölliset reaktiot vaihtelivat henkilökohtaisesta uskosta luopumisen ja uskoon tulemisen välillä. Myös perheiden identiteetissä, maailmankatsomuksessa ja asioiden arvojärjestyksessä tapahtui muutoksia. Väisänen toteaa perheen surun olevan monisyinen fyysinen, psykologinen, spirituaalinen ja sosiaalinen prosessi. Omien kokemusten uudelleen ja uudelleen kertominen on tärkeä osa parantumisprosessia. Väisänen painottaa, että vauvan menetys on normaalin surun poikkeuksellinen muoto, ja siksi vanhemmilla on usein vaikeuksia saada tarvitsemaansa tukea.¹⁵⁹

Edellä esiteltyt tutkimukset, jotka käsittelevät läheisen menetyksen aiheuttamaa surua, tuovat esille monipuolisesti tietoa surun dynamiikasta ja yksilön surureaktioista. Tutkimusten painopiste on kuitenkin psyykkisten, emotionaalisten ja sosiaalisten prosessien tarkastelussa. Monet tutkimukset käsittelevät ensisijaisesti muun läheisen kuin lapsen menetystä. Voidaan todeta, että menetyksen vaikutusta lapsensa menettäneen vanhemman spiritualiteetin kokonaisuuteen on tutkittu varsin vähän. Sen vuoksi lapsensa menettäneen spiritualiteetin kaikkiin ulottuvuuksiin liittyvää tietoa on niukasti käytettävissä. Lisätutkimuksen tekeminen on siis tarpeellista.

¹⁵⁹ Väisänen 1996, 66–71, 108–109, 121–122, 124, 137–139.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia lapsen menetyksen aiheuttamia muutoksia vanhemman spiritualiteetissa. Suomessa on tehty suruun liittyvää tutkimusta, mutta tutkimustani vastaavaa menetyksen kokonaisvaltaista vaikutusta vanhemman spiritualiteettiin ei ole tutkittu. Analysoin saadun lähdeaineiston laadullisen tutkimuksen menetelmällä.

Hankkimani lähdeaineiston pohjalta etsin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä vaikutuksia lapsen menetyksellä on vanhemman spiritualiteettiin?
2. Kuinka vanhemmat suhtautuvat lapsensa menetykseen?

Tutkimukseni tulee lisäämään ymmärrystä lapsensa menettäneiden vanhempien hengellisen ja henkisen elämän problematiikasta. Tutkimukseni tulee tuottamaan tietoa, joka auttaa sielunhoitajia sururyhmissä ja sielunhoitotilanteissa kohtaamaan läheisensä menettäneitä ja tukemaan heitä heidän hengellisessä ja henkisessä kriisissään.

4.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Tutkimuksen metodologian valitsemisen lähtökohtana on se, että sen avulla on mahdollista vastata tutkimustehtävään.¹⁶⁰ Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata yksittäisten ihmisten kokemusmaailmaa sekä pyrkiä ymmärtämään ja tulkitsemaan sitä. Tutkimuksen kohteena on yksittäisen ihmisen kokemusmaailma eli elämismaailma¹⁶¹ Varton mukaan elämismaailma on niiden merkitysten kokonaisuus, joka muodostuu yksilön, yhteisön, sosiaalisen vuorovaikutuksen, arvotodellisuuden ja yleisesti ihmisten välisten suhteiden kohteista.¹⁶² Kusch toteaa, että elämismaailmaa tutkitaan hermeneuttisen tulkinnan kautta.¹⁶³ Tämän vuoksi olen valinnut tutkimukseni lähestymistavaksi pääasiassa laadullisen tutkimusotteen ja fenomenologis-hermeneuttisen

¹⁶⁰ Tuomi & Sarajärvi 2004, 62.

¹⁶¹ Husserl käytti elämismaailma (*Lebenswelt*) termiä, joka tarkoittaa ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa (Tuomi & Sarajärvi 2004, 33; Laine 2001, 26–27). Juntunen (1986, 110, 115, 118–123) on kääntänyt Husserlin termin ”elinmaailmaksi”.

¹⁶² Varto 1992, 23–24.

¹⁶³ Kusch 1986, 79.

lähestymistavan. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa pyritään kuvailemaan ja ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä niistä merkitysyhteyksistä käsin, joita tutkittavat omalle toiminnalleen antavat ja joiden avulla he elämäänsä ja ympäristöään jäsentävät. Tutkittavat merkitykset ja merkityksiin kietoutuneisuus ilmenevät laatui-
na, joita ihmisillä, ihmisten toimilla ja kulttuurin ilmiöillä on. Tutkijan on otettava huomioon se, että hän on osa sitä elämismaailmaa ja merkitysyhteyttä, jota hän tutkii. Tutkimuksen lähtökohdaksi on otettava se, että tutkija ei voi päästä objektiiviseksi havainnoijaksi tutkimuskohteen ulkopuolelle.¹⁶⁴

Fenomenologian isänä pidetään Edmund Husserlia, joka pyrki fenomenologisen tutkimuksen kautta tutkimaan ilmiöiden olemusta. Fenomenologiassa korostuu havainnoijan näkökulma todellisuuteen. Puhtaan ilmiön tavoittamiseen tarvitaan Husserlin mukaan fenomenologista reduktiota. Fenomenologisessa reduktiossa havainnoija irrottautuu luonnollisesta asenteestaan eli pidättäytyy olettamasta mitään ”ei-immanentista todellisuudesta”.¹⁶⁵ Martin Heidegger, joka toimi aluksi Husserlin assistenttina, kehitti fenomenologiaa hermeneuttisen tulkinnan suuntaan, josta tulee nimitys fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa. Keskeinen Heideggerin käyttämä käsite on hermeneuttinen kehä, jolle hän antaa aikaisemmasta hermeneutiikasta poikkeavan merkityksen. Hänen mukaansa tulkintamme perustuu kolmeen asiaan: 1. Mitä meillä on tulkintaa tehdessämme hallussamme eli minkälaiseen kontekstiin tulkittavan asetamme (*Vorhabe*), 2. Mistä näkökulmasta tätä katsomme (*Vorsicht*) ja 3. Mitä (esi)käsitteistöä käytämme (*Vorgriff*). Nämä muodostavat yhdessä ymmärtämisen eli tulkitsijan ”esistruktuurin” eli ”hermeneuttisen tilanteen”.¹⁶⁶ Ymmärtäminen on siis aina tulkintaa. Tulkinta ei ala tyhjästä, vaan sen perustana on aina se, miten kohde ymmärretään etukäteen eli esiyymmärrys.¹⁶⁷

Seuraavaksi tarkastelen tutkimuksen ontologisia ja episteemisiä taustalähtökohtia. Ontologinen lähtökohtani on **realismi**. Realismin mukaan on olemassa subjektista ja havainnoijan mielestä riippumaton erillinen maailma. Maailmassa olevat esineet, oliot tai ilmiöt ovat todellisia (reaalisia). Todellisuudessa olevien olioiden ja asiaintilo-

¹⁶⁴ Varto 1992, 14, 26; Åstedt-Kurki 1997, 152–154.

¹⁶⁵ Husserl 1995, 62–64, 101–102, 104.

¹⁶⁶ Heidegger 2000, 193–195, 197. Ks. myös Gadamer 2004, 31, 34–35. Kusch (1986, 90–91) toteaa näiden kolmen käsitteen suomentamisen hankalaksi, koska Heidegger käyttää niitä monimerkityksisesti, mutta ehdottaa seuraavia käännöksiä: *Vorhabe* – pohja tai ymmärtämisen horisontti, *Vorsicht* – näkökulma ja *Vorgriff* – käsitteistö.

¹⁶⁷ Tuomi & Sarajärvi 2004, 35; Varto 1992, 26–27.

jen olemassaolo ja luonne eivät siis riipu siitä, millaisia käsityksiä ihmisillä on niistä tai onko ihmisillä niistä mitään käsitystä.¹⁶⁸ Ontologinen realismi koskee myös käsitystäni Jumalasta. Tutkimukseni lähtökohtana on oletus, että Jumala on reaalisesti olemassa. Jumala on samaan aikaan sekä immanentti että transsendenttinen persoona. Lähdeaineistosta kävi ilmi että, valtaosa tutkimukseen osallistuvista vanhemmista suhtautuu myös Jumalaan reaalisenä olentona ja persoonana. Näin ollen ontologinen realismi on sopusoinnussa myös heidän käsityksensä kanssa. Lisäksi suurin osa vanhemmista käsittää suhteensa Jumalaan todelliseksi suhteeksi todelliseen persoonaan.

Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen ontologisessa tarkastelussa on tärkeää käsitellä myös tutkijan **ihmiskäsitystä**. Sillä on ratkaisevan tärkeä merkitys ihmistä koskevan tutkimuksen analyysin ja tulkinnan kannalta, joten on tarpeellista tarkastella myös tässä tutkimuksessa käytettyä ihmiskäsitystä. Kettusen mukaan ihmiskäsitys ja ihmiskuva eivät ole vakioita, vaan ne kehittyvät jatkuvasti. Hän toteaa ihmiskäsityksen heijastavan ympäröivää yhteiskuntaa. Siihen sisältyvät kulloisenkin aikakauden ihanteet, arvot ja luontaiset piirteet. Kun pohditaan ihmiskäsitystä, on huomioitava kysymykset ihmisen olemuksesta, arvosta, päämäärästä ja merkityksestä.¹⁶⁹

Rauhala tarkastelee ihmiskäsityksen ja ihmiskuvan käsitteiden eroa. Hänen mukaansa ihmiskäsitys on ontologisen analyysin tulos. Empiirisen tutkimuksen kannalta sillä tarkoitetaan ”ihmistä koskevia edellyttämisiä ja olettamisia, jotka ovat mukana siinä vaiheessa, kun tutkija rajaa kohteensa, asettaa hypoteesinsa sekä valitsee menetelmänsä.” Se on siis eräänlainen tutkijan esiymmärrys ihmisestä tutkimuksen alkuvaiheessa. Ihmiskuvalla tarkoitetaan Rauhalan mukaan empiirisen tutkimuksen muodostamaa kokonaiskuvaa ihmisestä. Ihmiskäsitys ja ihmiskuva ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Rauhalan mukaan on tärkeää tiedostaa, että ne eivät kilpaile keskenään. Kumpikaan ei voi korvata toista; ne ovat siten komplementaarisessa suhteessa toisiinsa.¹⁷⁰ Kettunen toteaa, että ihmiskäsityksemme vaikuttaa empiiristen tieteiden välittämä ihmiskuva. Tieteidenkään ihmiskuva ei ole objektiivinen, sillä senkin taustalla on jokin ihmiskäsitys.¹⁷¹

¹⁶⁸ Niiniluoto 1984a, 229–230; 1984 b, 98, 200; Puolimatka 2002, 15, 378.

¹⁶⁹ Kettunen 1990, 53, 56.

¹⁷⁰ Rauhala 1983, 13–17. Vrt. Rauste – von Wright (1979, 3) määrittelee käsitteet ihmiskuva ja ihmiskäsitys lähes päinvastaisesti kuin Rauhala.

¹⁷¹ Kettunen 1990, 56.

Tämän tutkimuksen ihmiskäsitys perustuu kristilliseen ihmiskäsitykseen. Virtaniemen mukaan kristillinen ihmiskäsitys ei ole luonteeltaan kiinteä järjestelmä vaan pikemminkin joitakin ihmiskäsityksen näkökulmia sisältävä, varsin avoin näkemys ihmisestä.¹⁷² Kettunen ja Lindqvist toteavat kristillisen ihmiskäsityksen perustana olevan jumalallisen ilmoituksen. Keskeisenä lähtökohtana on se, että ihminen on luotu Jumalan kuvaksi (*imago Dei*). Ihminen siis saa syvimmän ja luovuttamattomimman arvonsa ja merkityksensä Jumalasta. Ihminen on myös syntinen ja pelastusta tarvitseva.¹⁷³ Lindqvistin mukaan ihminen on sekä vapaa, autonominen persoona että Jumalasta ehdottomasti riippuvainen olento. Jumalan ja ihmisen välillä on jatkuva dialogi. Ikonen toteaa, että ihmisen hengellä on suhde Jumalan henkeen. Lindqvist jatkaa, että ihminen on itselleen myös salaisuus. Hän on transsendentaalinen olento, jonka alkuperä, selitys ja päämäärä ovat hänen oman itsensä ulkopuolella.¹⁷⁴ Nissilä tarkastelee pastoraalipsykologian ihmiskäsitystä ja tuo esille kaksi asiaa: Ihminen on kokonaan sielu ja ruumis. Ihmisen ”Jumalan kuvana” olemiseen sisältyy se, että hän on persoona.¹⁷⁵

Pöhlmannin mukaan Uuden testamentin ihmiskäsitys perustuu ajatukseen ihmisestä elävänä ykseytenä. Ihminen on minä, joka voi tulla itselleen kohteeksi ruumiina (*soma*), joka taas elää tahtomisessa ja tietämisessä sieluna (*psykhe*) ja henkenä (*pneuma*). Pöhlmann toteaa, että ihminen ei Uudessa testamentissa koostu kahdesta tai kolmesta osasta kuten platonismissa tai gnostilaisuudessa. *Psykhe* ja *pneuma* eivät ole myöskään animaalisien yläpuolella olevia, ruumiin (*soma*) piirissä olevia korkeamman henkisen elämän ”orgaaneja” tai ”prinsippejä”.¹⁷⁶ Ihminen nähdään holistisesti ruumiin, sielun ja hengen tasavertaisena ja jakamattomana kokonaisuutena.¹⁷⁷ Zijlstra painottaa ihmisen olemassaolon eskatologista ulottuvuutta. Hänen mukaansa Raamatun ihmiskäsitys ei ole staattinen vaan dynaaminen ja tulevaisuuteen suunnattu. Zijlstra kiteyttää raamatullisen antropologian yhteen virkkeeseen: ”Ihminen ei ole sitä mitä hän on ollut tai mitä hän nyt on, vaan mitä hän Jumalan tahdosta tulee olemaan.” Eskatologian huomioon ottaminen tuo ihmiskäsitykseen iankaikkisuusnäkö-

¹⁷² Virtaniemi 1999, 87.

¹⁷³ Kettunen 1990, 53; Lindqvist 1998, 33–35.

¹⁷⁴ Lindqvist 1998, 31–34; Ikonen 2000, 21.

¹⁷⁵ Nissilä 1999, 199.

¹⁷⁶ Pöhlmann 1974, 113–114.

¹⁷⁷ Vrt. Paavalin lopputervehdys tessalonikalaisille: ”Itse rauhan Jumala pyhittääköön tiedät kokonaan ja varjeltakoon **koko olemuksenne**, teidän **henkenne, sielunne ja ruumiinne**, niin että olette nuhteettomat Herramme Jeesuksen Kristuksen tullessa.” (2. Tess. 5:23)

kulman. Zijlstran mukaan eskatologialla on myös pneumaattinen ulottuvuus: jokaisessa ihmisessä asuu Jumalan Henki, joka vaikuttaa meissä ja muovaa meitä.¹⁷⁸

Wikströmin mukaan kristillinen ihmiskäsitys laajentaa fyysis-psykkis-sosiaalista ihmiskäsitystä hengellisen ulottuvuuden suuntaan.¹⁷⁹ Ihminen on jakamaton kokonaisuus, jossa eri ulottuvuudet (ruumiillinen, sielullinen, sosiaalinen ja hengellinen) ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään. Lindqvist toteaaakin ihmisyyden toteutuvan ruumiillisuuden, sosiaalisuuden, henkisyuden ja hengellisyyden ulottuvuuksilla. Ne eivät ole neljä erillistä tasoa ihmisessä vaan samanaikaisia näkökulmia ihmisenä olemiseen.¹⁸⁰ Ihmistutkimuksen ja käytännöllisen teologian tutkimuksen ongelmana on usein näkökulman rajoittuminen vain yhteen tai kahteen ihmisen ulottuvuuteen (psykologia – psyykkinen ulottuvuus, sosiologia – sosiaaliset suhteet, teologia – hengellinen ulottuvuus). Pastoraalipsykologia pyrkii tutkimaan ihmisen eri ulottuvuuksia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Painopiste on kuitenkin ihmisen hengellisessä ja psyykkisessä aspektissa.

Epistemologinen lähtökohtani on melko suuressa määrin **konstruktivistinen**. Koska lähestyn lähdeaineistoani fenomenologis-hermeneuttisesta näkökulmasta ja koska tutkimukseni kohdistuu ihmisten kokemuksiin, se luo omat reunaehdonsa tiedonkäsitteykselleni. Kysymys on siitä, miten ihmisen kokemuksesta voidaan saada tietoa ja millaista se on luonteeltaan. On tärkeää tiedostaa, että lähdeaineistoni on luonteeltaan ihmisten tulkintaa heidän omista elämäkokemuksistaan, jotka ovat syntyneet vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Puolimatka toteaa, että konstruktivistisen tietoteorian mukaan ”yksilöt ymmärtävät maailman ja toimivat siinä käyttäen hyväkseen rakentamiaan käsitteellisiä konstruktioita ja mielikuvia”. Yksilöiden muodostamat käsitykset ja tiedot riippuvat heidän käytettävissään olevista käsitteellisistä, kielellisistä ja kokemuksellisista mahdollisuuksista ja tietorakenteista.¹⁸¹

Seuraavaksi tarkastelen laadullisen tutkimuksen lähtökohtia ja periaatteita. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista ei ole lukkoonlyötyjä ennakko-olettamuksia tai hypoteeseja. Tutkija ei pyri todistamaan aikaisem-

¹⁷⁸ Zijlstra 1995, 28–29, 30.

¹⁷⁹ Wikström 1995, 40.

¹⁸⁰ Lindqvist 1998, 34.

¹⁸¹ Puolimatka 2002, 41.

pia hypoteeseja tai teorioita vaan keksimään uusia.¹⁸² Tässä tutkimuksessa tutkimusmenetelmänä on käytetty Grounded Theory -metodia eli aineistopohjaista lähestymistapaa, jonka ovat kehittäneet Glaser, Strauss ja Corbin.¹⁸³ Glaser ja Strauss kehittivät metodinsa 1964–1965 tutkiessaan kuolemaa potilaan, perheen ja terveydenhuollon näkökulmista Yhdysvaltalaisissa sairaaloissa.¹⁸⁴ Menetelmä perustuu siihen, että tutkimuksen perusväittämät muodostetaan lähdeaineiston perusteella. Aikaisempi tutkimus ja teorianmuodostus eivät ole aineiston keräämisen ja tarkastelun lähtökohtana. Tällöin Straussin ja Corbinin mukaan uusi teoria on lähempänä ”todellisuutta” todennäköisemmin, kuin jos aineisto laitetaan aikaisemmin luotuun teoreettiseen malliin. Tulokset perustuvat ihmisen omaan kokemukseen ja sen kuvailuun, mikä tuo ihmisen ”äänen” selkeämmin ja voimakkaammin esille kuin teorialähtöisessä tutkimuksessa. Grounded Theory -menetelmällä etsitään todellisuudesta vastausta kysymykseen ”mitä on”, ei siis ”mitä pitäisi olla”. Menetelmällä pyritään saamaan tietoa siitä, mitä ihmiset tietävät omasta maailmastaan ja kuinka he käsittävät sen. Uusi teoria muodostuu vähitellen avoimessa vuorovaikutuksessa aineiston kanssa ja toimii aineiston luokittelun eli kategorisoinnin pohjana. On kuitenkin tärkeää, että tutkija on analysoinnin kuluessa vuorovaikutuksessa myös muiden tutkijoiden teorioiden kanssa. Aineiston analysoinnissa käytetään avointa koodausta, aksiaalista koodausta ja selektiivistä koodausta.¹⁸⁵ Tutkimuksessani olen käyttänyt aikaisempia teorioita ja tutkimuksia lähinnä esiyymmärryksen muodostamiseen ja tuloksien reflektointiin. Lisäksi olen reflektoinut tuloksia aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen.

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään aineiston hankinnassa harkinnanvaraista otantaa. Harkinnanvaraisen otannan sijasta voidaan puhua myös näytteestä erotukseksi tilastollisista otantamenetelmistä. Olennaista aineiston hankintaan liittyen on, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta tutkittavasta asiasta.¹⁸⁶ Hankitun aineiston ja sen rajauksen on oltava teoreettisesti kiinnostava valitun tutkimustehtävän selvittämiseksi.¹⁸⁷ Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavien tapausten määrä on usein varsin pieni ja ne pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Tällöin aineiston tieteellisyyden

¹⁸² Eskola & Suoranta 2003, 19–20.

¹⁸³ Metsämuuronen 2001, 24–25) Sosiologit

¹⁸⁴ Erjanti 1999, 68; Isola 1997, 176.

¹⁸⁵ Strauss & Corbin, 1998, 12–13, 101–161; Isola 1997, 176.

¹⁸⁶ Eskola & Suoranta 2003, 18; Tuomi & Sarajärvi 2004, 87–88; Åstedt-Kurki & Nieminen 1997, 155.

¹⁸⁷ Eskola & Suoranta 2003, 65.

kriteeriksi nousee sen laatu ja käsitteellistämisen kattavuus aineiston analyysissä. Aineisto toimii tutkijan apuna, kun hän rakentaa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä.¹⁸⁸ Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan pyritään kuvaamaan jotakin tapahtumaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä.¹⁸⁹

4.3 Aineiston kerääminen ja sen luonne

Laadullisen tutkimuksen lähdemateriaalin hankintakeinoja ovat mm. haastattelu, havainnointi, kirjalliset kyselyt sekä vapaamuotoiset esseet ja muut kirjoitukset.¹⁹⁰ Tämän tutkimuksen aineiston hankinnassa päädyin lehtien yleisönosastopalstojen kautta lähetettävään kirjoituspyyntöön. Pyydettyjen kirjoitusten muotoa ei määritelty tarkasti, vaan se jätettiin vapaaksi, millä pyrittiin saamaan mahdollisimman aitoja ja autenttisia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä eli läheisen menettämisestä.¹⁹¹ Kirjallinen tuottaminen omassa vapaasti valittavassa ympäristössä ja vapaasti valittavana ajankohtana mahdollistaa vastaajille omakohtaisen kokemuksiensa pohdiskelun ja varsin rajoittamattoman ilmaisun vapauden. Kukin kirjoittaja voi tuoda esille itselleen tärkeimmät ja merkittävimmät asiat ilman, että tutkijan esittämät kysymykset ohjaavat tarkasti kirjoitettavia aiheita. Hännisen mukaan elämänmuutoksia on erityisen otollista tarkastella tarinalähestymistavasta käsin.¹⁹² Vapaa ilmaisu voi kuitenkin aiheuttaa aineistoon laajaa ja hajanaista tematiikkaa, jolloin olennaisen analysointi on vaikeampaa.¹⁹³ Toisaalta se mahdollistaa ilmiön koko kirjon esiin tulemisen. Alasuutarin mukaan laadulliselle tutkimukselle onkin luonteenomaista kerätä aineistoa, joka tekee mahdollisimman monenlaiset tarkastelut mahdollisiksi. Laadulliselle aineistolle on ominaista ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus.¹⁹⁴ Läheisen menetyksen henkilökohtaisuus ja aiheen arkaluontoisuus asettavat erityisiä vaatimuksia aineiston hankintatavalle. Ruthin mukaan kuolema on yksi aikamme suurista tabuista, josta puhumista ei pidetä sopivana ihmisten kesken. Teknistyneessä yhteiskunnassamme vaikeaksi koetut asiat helposti torjutaan. Tällaisia asioita ovat mm.

¹⁸⁸ Eskola & Suoranta 2003, 18, 61–62.

¹⁸⁹ Eskola & Suoranta 2003, 61.

¹⁹⁰ Eskola & Suoranta 2003, 84; Tuomi & Sarajärvi 2004, 73; Åstedt-Kurki & Nieminen 1997, 156.

¹⁹¹ Åstedt-Kurki & Nieminen 1997, 154.

¹⁹² Hänninen 2003, 95.

¹⁹³ Nieminen 1997, 217.

¹⁹⁴ Alasuutari 1994, 74–75.

kuolemansuru ja lapsen kuolema.¹⁹⁵ Vapaamuotoinen kirjoitus osoittautui hedelmälliseksi tavaksi saada aineistoa vaikeasta ja arkaluontoisesta aiheesta. Läheisen menetäneistä julkisuuteen tulevat yleensä ne, jotka ovat selviytyneet menetyksestään varsin hyvin. Tällöin kertomuksien luonne on yleensä selviytymis- tai sankaritarina. Tämän tutkimuksen aineistonkeräystapa tuotti myös toisenlaisia ”selviytymättömyys-, epäonnistumis- ja romahdustarinoita”, joiden esille tulosta olen niiden traagisuudesta huolimatta tyytyväinen.

Aineisto kerättiin marraskuun 2003 ja maaliskuun 2004 välisenä aikana. Lähdemateriaalin hankkimiseksi lähetin¹⁹⁶ kirjoituspyynnön (liite 1) 26 lehteen. Kirjoituspyynnössä pyydettiin kirjoittamaan lapsen tai puolison menetyksen aiheuttamista ajatuksista, kokemuksista ja tunteista. Pyynnössä pyydettiin kertomaan myös kirjoittajaan ja menetykseen liittyviä tausta- ja tapahtumatietoja. Erityisesti painotettiin Jumalaan, jumalasuhteeseen, uskoon ja hengelliseen elämään liittyvien ajatusten, kokemusten ja tunteiden merkitystä tutkimuksen kannalta. Pyynnön muotoilulla pyrittiin siihen, että kirjeen kirjoittamisen aloittaminen menetykseen johtaneista tapahtumista olisi mahdollisimman helppoa. Lehdet valittiin uskonnollisen ja maantieteellisen kattavuuden saavuttamisen näkökulmasta. Uskonnolliset ja hengelliset lehdet edustavat eri kirkkokuntia, herätysliikkeitä ja paikallisia seurakuntia. Sanomalehdistä valittiin lähinnä maakunnalliset ykköslehdet. Lisäksi pyyntö lähetettiin kahden järjestön lehteen, joiden aihepiireinä ovat lapsen kuolema ja syöpäsairaus. Harvemmin ilmestyviin kirkkolisiin, uskonnollisiin ja hengellisiin lehtiin sekä järjestölehtiin pyyntö lähetettiin 13.–17.11.2003, päivittäin ilmestyviin sanomalehtiin 21.–27.11.2003. Kirjoituspyyntö julkaistiin kahdeksassa uskonnollisessa lehdessä, yhdessä järjestölehdessä sekä kahdeksassa sanoma- tai ilmaisjakelulehdessä (liite 2). Uskonnollisista lehdistä Askellehdessä ja Ortodoksiviestissä pyyntöä ei julkaistu, koska seuraava lehti oli joulunumero ja sen palstatila oli jo varattu täyteen. Kirjoituspyyntöä jaettiin myös kolmessa sururyhmässä ja yhdessä nuorten leskien vertaistukiryhmässä Joensuussa sekä erään yhteyshenkilön kautta Turussa toimivien sururyhmien vetäjille.

Kun tarkastellaan aineiston keräämisen luotettavuutta, on kiinnitettävä huomiota aineiston keräämistapaan, informantteihin ja aineiston saturaatioon eli kylläntymis-

¹⁹⁵ Ruth 1985, 113; Manneri 1993, 6.

¹⁹⁶ Olin yhteydessä myös puhelimitse useimpien lehtien toimitukseen ennen kirjoituspyynnön lähettämistä. Keskustelin joko päätoimittajan tai yleisönosastopalstasta vastaavan toimittajan kanssa kirjoituspyynnön julkaisusta.

seen.¹⁹⁷ Essee-tyyppiset kirjoitukset toivat varsin monipuolista ja rikasta aineistoa. Aineiston luotettavuutta lisää se, että kirjoittajat eivät tapaa tutkijaa ja näin ollen tutkijan persoona ei vaikuta siihen, mitä informantit kirjoittavat. Eri lehdissä julkaistu kirjoituspyyntö ohjasi kirjoitusten sisältöjen tuottamista, mutta kirjoitusten heterogeenisuus osoittaa, että kirjoittajat ovat ottaneet esille varsin vapaasti itselleen merkitykselliset teemat. Myös asioiden käsittelyjärjestykset ja painotukset kirjoituksissa vaihtelivat suuresti, joten kirjoituspyyntö ei ole ollut liian ohjaava. Ongelmaksi muodostui lähinnä se, että jotkut kirjoitukset olivat melko suppeita. Toisaalta aineistoa oli niin paljon, että näiden kirjoitusten suppeus ei aiheuttanut suurta ongelmaa. Muutamia kirjoitukset kertoivat muun läheisen kuin alkuperäisesti määritellyn lapsen tai puolison menettämisestä. Näitä kirjoituksia oli kuitenkin vain muutamia ja ne rajattiin analysoinnin ulkopuolelle. Essee-aineiston ongelmana on lisäksi se, että tutkijan ei ole mahdollista tehdä informanteille lisäkysymyksiä, joilla voisi tarkentaa tai syventää vastauksia.¹⁹⁸ Aineistotriangulaatio¹⁹⁹ olisi auttanut tässä, mutta tutkimus-ekonomisista syistä en päätenyt keräämään lisää aineistoa haastattelujen muodossa. Osasta kirjoituksia puuttui pyydettyjä taustatietoja, kuten kirjoittajan ikä tai uskonnollinen viiteryhä. Koska suurin osa kirjoittajista oli liittännyt kirjeeseensä yhteystietonsa, sain puhelimitse tai sähköpostitse hankittua jonkin verran puuttuvia tietoja. Lopulta kirjoittajien ikätiedot selvisivät lähes 90 %:sti ja uskonnollinen viiteryhä 75 %:sti. Muut keskeiset taustatiedot, kuten kirjoittajan sukupuoli, lapsen ikä menetyshetkellä, lapsen kuolinsyy ja ajallinen etäisyys menetyksestä, kävivät ilmi lähes kaikista kirjoituksista.

Keskeinen kysymys aineiston luotettavuuden suhteen on se, että informantit tietävät tai ovat kokeneet asioita, joita ollaan tutkimassa.²⁰⁰ Tämän tutkimuksen informantit, joiden kirjeet analysoitiin tarkemmin, olivat kokeneet lapsensa menetyksen, joten heillä on omakohtaista kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Kirjoittajat vaikuttivat myös hyvin motivoituneilta ja rehellisiltä kertoessaan itselleen läheisestä ja tärkeästä aiheesta. Viidesosa vanhemmista totesikin eksplisiittisesti halunsa auttaa itselleen merkityksellisen asian tutkimisessa²⁰¹ ja yli 85 % lapsensa menettäneistä kirjoitti omalla

¹⁹⁷ Nieminen 1997, 218; Eskola & Suoranta 2003, 62–64.

¹⁹⁸ Nieminen 1997, 218.

¹⁹⁹ Ks. Eskola & Suoranta 2003, 69; Tynjälä 392–393.

²⁰⁰ Eskola & Suoranta 2003, 18; Tuomi & Sarajärvi 2004, 87–88; Åstedt-Kurki & Nieminen 1997, 155.

²⁰¹ Ohessa näytteitä halusta auttaa tutkimusta: *Toivon, että tästä on Sinulle jotakin apua työhösi (Arto L EVL). Toivottavasti kertomuksestani on apua. Onnea gradu-työhön (Pirkko L EVL). ... toivon että niistä on Teille apua tutkielmanne tekemisessä (Saara LL EVL)*

nimellään. Tästä voi päätellä, että kirjoittajat ovat pyrkineet kuvaamaan kokemuksiinsa todenmukaisesti ja näin ollen tuottaneet luotettavaa aineistoa.

Laadullisen tutkimuksen aineiston riittävä määrä on vaikeasti määriteltävä asia. Aineistoa pidetään riittävänä, silloin kun lisäaineisto ei tuo enää oleellisesti uutta tietoa. Tällöin puhutaan aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta.²⁰² Kun kävin läpi vanhempien kirjoituksia, havaitsin, että teemat alkoivat toistua eikä uusia teemoja enää löytynyt tarkemmankaan tarkastelun jälkeen. Lähes kaikki teemat olivat tulleet esille 35 kirjoituksen jälkeen. Viimeinen teema ilmeni 45. kirjoituksessa. Olin käynyt läpi myös yli 130 puolison tai lapsen ja puolison menettäneiden kirjoitusta, joiden perusteella ei ilmennyt vanhempien kirjoitusten suhteen relevantteja uusia teemoja.

Seuraavaksi tarkastelen lähdeaineiston ja siinä ilmenevän tiedon luonnetta. Jerome Bruner erottelee kaksi toisistaan poikkeavaa tietämisen tapaa, jotka ovat paradigmaattinen eli loogis-tieteellinen tietämisen muoto ja narratiivinen tietämisen muoto. Paradigmaattinen tietäminen esitetään logiikalle ja matematiikalle ominaisella tavalla, narratiivinen tietäminen on puolestaan temaattisesti ja johdonmukaisesti etenevän kertomuksen tuottamista. Molemmilla tavoilla saavutetaan hyödyllistä ja pätevää tietoa, mutta ne ovat laadultaan erilaista tietoa. Bruner haluaa korostaa narratiivista tietämisen tapaa, joka on jäänyt paradigmaattisen tietämisen varjoon. Donald Polkinghornen mukaan tutkimusaineistoa voidaan tuottaa kolmella eri tavalla: numeerisesti, lyhyiden sanallisten vastausten muodossa ja kerrontana (*narrative*). Kaikki nämä kolme tyyppiä voivat olla edustettuina samassa tutkimusaineistossa. Kerrontaan perustuvaa narratiivista aineistoa ovat esim. haastattelut, päiväkirjat, elämäkerrat ja vapaat kirjalliset vastaukset.²⁰³

Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus kohdistuu siihen, kuinka ihminen on suhteessa omaan elämäntodellisuuteensa. Tällöin ihminen antaa itse kokemuksilleen merkityksen.²⁰⁴ Lähdeaineistona toimivat kirjoitukset ovat pääosin ihmisten oman elämän kokemuksen kuvausta. Kirjoittajat antavat kokemuksilleen tapahtumille merkitysten. Läheisen menetyksen kokeneiden kirjoitukset ovat luonteeltaan verrattavissa omaelämäkertoihin. Roosin mukaan niitä on pidetty korkeimpana ja opettavaisimpana elämän ymmärtämisen muotona. Elämäntarinoissa näkyy välittömästi se, miten

²⁰² Eskola & Suoranta 2003, 62–64.

²⁰³ Heikkinen 2001, 121–123.

²⁰⁴ Laine 2001, 26–27.

ihmiset itse kokevat elämänsä ilman mitään kirjallisia tulkintoja tai haastattelijan ja haastateltavan interaktiota. Elämäkerrat ovat aineistoa, jonka pohjalta voidaan muodostaa teoreettisia yleistyksiä ja käsitteenmäärittelyjä.²⁰⁵

Kirjoituksista on löydettävissä kahdenlaista tietoa, faktatietoa ja kokemustietoa. Faktatiedoksi voi kutsua esim. kirjoittajan ikään ja sukupuoleen tai menetetyn läheisen ikään ja kuolintapaan liittyvää informaatiota. Toisen tyyppistä tietoa ovat ihmisten kokemukset, joihin tämä tutkimus ensisijaisesti kohdistuu. Kokemustyyppiselle aineistolle on ominaista, etteivät ne ole tarkkaa ja objektiivista kirjoittajien oman elämän raportointia, vaan ne ovat syntyneet redaktiotyön tuloksena. Kirjoitusten kokemuksellisen puolen kuvaaminen edustaa Brunerin ja Polkinghornen esittämää narratiivista tietämistä ja aineistoa. Kirjoittajilla on elettyyn elämäänsä retrospektiivinen näkökulma. He ovat tuottaneet kertomuksensa ikään kuin menetyksen linssin läpi eli tulkinneet ja toimittaneet aikaisemmin kokemansa tapahtumat myöhemmän elämänkokemuksensa ja ymmärryksensä valossa.²⁰⁶ Tämä redaktiotyö voi olla tietoista tai alitajuista. Kirjoituksiin on valikoitunut ennen kaikkea sellainen aines, jonka kirjoittajat ovat kokeneet tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Kettusen mukaan ihmisten kokemustieto on yksi pastoraalipsykologisen teorianmuodostuksen keskeinen elementti.²⁰⁷

Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelun on kohdistuttava koko tutkimusprosessiin.²⁰⁸ Seuraavaksi tarkastelen lähdeaineiston tuottamisen ja tulkinnan luotettavuutta. Lähdeaineiston tuottamista ja sen tulkitsemisprosessia voi kuvata seuraavalla Kettusen esittämällä kuviolla (ks. kuvio 4).

²⁰⁵ Roos 1987, 29–30.

²⁰⁶ Eskola & Suoranta 2003, 123.

²⁰⁷ Kettunen 1994, 9–11; 1998, 89.

²⁰⁸ Eskola & Suoranta 2003, 210; Nieminen 1997, 218.

Kuvio 4: Kirjoittajan elämäntilanteen ja kokemuksen välittyminen tutkimuksen lukijalle.²⁰⁹

Lähdemateriaalina olevat vanhempien kirjeet sijoittuvat kirjoittajan elämismaailman sekä kirjoituksen tuottamis- ja tulkintaprosessin ketjun keskivaiheille. Tapahtuman ja kirjoittamisen välinen aika sekä kirjoittajan myöhemmät elämänvaiheet vaikuttavat siihen, miten ja mitä kirjoituksessa on kerrottu. Kirjoittajan sisäisessä maailmassa on tapahtunut mielensisäistä toimitustyötä ennen kirjoittamista. Alasuutarin mukaan tällaista lähdettä voi tarkastella ikään kuin todistajanlausuntona siitä, mitä tutkitaan. Aineiston luotettavuuden takeena on se, että kirjoittajan oletetaan olevan rehellinen.²¹⁰ Myös tutkijana tulkitseen tätä ihmisten oman kokemuksen tulkintaa. Elämismaailmani ja esiymmärrykseni vaikuttavat tulkintoihini. Siksi tämä tutkimus ei ole luonteeltaan objektiivinen vaan subjektiivinen. Eskola ja Suoranta toteavat laadullisen tutkimuksen lähtökohtana olevan tutkijan avoimen subjektiviteetin. Tällöin myönnetään, että tutkija on itse tutkimuksensa keskeinen työväline.²¹¹ Sen vuoksi tutkijan on analysoitava ja tiedostettava omat ennakkokäsityksensä tutkimuksen aiheeseen liittyen. Tällä tiedostamisella voidaan välttää analysoinnin ja tutkimuksen tulosten vääristyminen.

Henkilökohtainen kokemukseni lapsen menetyksestä on saattanut vaikuttaa tulkintaprosessiin siten, että se on johtanut jonkin verran tulkintaa oman kokemukseni suuntaan. Toisaalta olen pyrkinyt estämään tulkinnan yksipuolistumisen etsimällä tietoisesti kirjoituksista omasta kokemusmaailmastani poikkeavia kokemuksia, piirteitä ja ilmauksia. Lähtökohtanani olen pitänyt sitä, että lapsen menetyksestä johtuva suruprosessi on jokaiselle vanhemmalle yksilöllinen elämäkokemus. Henkilökohtainen menetykokemukseni on myös auttanut tulkintaprosessissa, koska olen voinut ymmärtää syvällisesti menetyksen aiheuttaman prosessin kokonaisvaltaisuuden. Mielestäni olen pystynyt tietynlaiseen objektiivisuuteen kirjoitusten tarkastelussa, koska

²⁰⁹ Sovellus Kettusen (1998, 99) esittämästä kuviosta.

²¹⁰ Alasuutari 1994, 88.

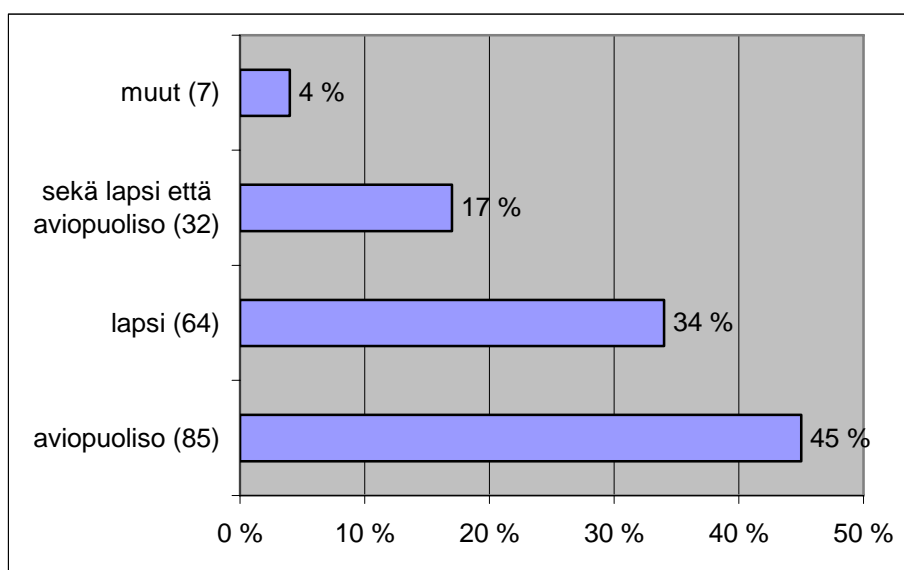
²¹¹ Eskola & Suoranta 2003, 210.

omasta menetyksestäni on kulunut aikaa jo yli kymmenen vuotta. Sururyhmiin osallistuminen sekä vetäjän että ryhmänjäsenen rooleissa on auttanut laajentamaan näkökulmaani menetyksen ja surun dynamiikkaan. Koska opiskelen teologiaa, tarkastelun kohteena on erityisesti teologiaan liittyvät kysymykset. Jos tutkimuksen tekijän tietenalatausta olisi toisenlainen, myös tarkastelun kohteet ja tulkinta samasta aineistosta painottuisivat toisenlaisiksi. Tutkimuksen tekemisessä olen kuitenkin hyödyntänyt myös psykologista, filosofista ja sosiologista tarkastelunäkökulmaa. Tutkimuksen lukija, jolla on myös oma elämismailmansa ja esiymmärryksensä, on viimeisenä lenkkinä tässä tulkintaketjussa.

4.4 Kirjeet ja niiden kirjoittajat

Läheisen menetyksestä kertovia kirjoituksia saapui maaliskuuhun 2004 mennessä yhteensä 188. Kirjoitusten lukumäärä oli yllätys, sillä olisin ollut tyytyväinen jo 50 kirjoituksen saamiseen. Kirjoituksista 160 tuli postin kautta ja 28 sähköpostitse. Aviopuolison kuolemasta kirjoitti 45 % (85 henkilöä), lapsen kuolemasta 34 % (64 henkilöä) ja sekä aviopuolison että lapsen kuolemasta 17 % (32 henkilöä). Sulhasen ja poikakaverin kuolemasta kirjoitti molemmista yksi henkilö. Veljen tai veljien kuolemasta kirjoitti kolme henkilöä ja muiden läheisten kuolemasta kaksi.

Kuvio 5: Menetetyn läheisen suhde kirjoittajaan (N = 188).

Suuri kirjoituspyyntöön vastanneiden määrä kertoo halusta auttaa tärkeäksi koetun aiheen tutkimuksessa sekä tarvetta käydä uudelleen ja uudelleen läpi omaa menetystään. Jotkut ovat myös kokeneet, ettei ole ollut ketään, jolle voisivat kertoa tuntojaan. Sen vuoksi tällainen luottamuksellinen mahdollisuus avautua ja purkautua toimii heille terapiana. Moni kirjoittaja onkin todennut kirjeen kirjoittamisen auttaneen heitä heidän suruprosessissaan.

Kirjeet ovat keskenään varsin erilaisia. Niiden pituus vaihtelee yhdestä käsinkirjoitusta arkista 18:aan koneella kirjoitettuun sivuun. Useisiin kirjeisiin sisältyy lyhyt elämäkerta tai menetety lähisen ”sairauskertomus”. Yhdessä kirjeessä on kolme sivua läheisen kuolemaan liittyvää tekstiä ja 11 sivua runoja. Päiväkirjamerkintöjä on yllättävän vähän. Noin 40 kirjettä on sellaisia, joissa ei ole kristillisen spiritualiteetin kannalta relevanttia tekstiä. Monissa kirjeissä on esitetty kirjoittajan kokemuksia ja tunteita, tiivistetty elämäkerta tai menetety lähisen ”sairauskertomus”, mutta ei mitään jumalakuvaan, jumalasuhteeseen, uskoon tai hengelliseen elämään liittyvää. Toisaalta näissä kirjeissä löytyy muuta spiritualiteettiin liittyvää. Yleisesti ottaen kirjeet olivat asiallisia ja monet hyvin seikkaperäisiä ja yksityiskohtaisia. Näin ollen kirjoituksia voi luonnehtia sangen käyttökelpoiseksi tutkimusmateriaaliksi. Vain muutamien kirjoituksen teksti on sillä tavalla sekavaa, että se oli vaikeasti ymmärrettävää.

Yllättävän moni kirjoittaja on kirjoittanut omalla nimellään, vaikka ensisijaisesti tarjottiin mahdollisuutta kirjoittaa nimettömänä. Omalla nimellään kirjoittaneita oli 89 % (167 henkilöä) ja nimettömiä vain 11 % (21 henkilöä). Valtaosa oli laittanut kirjeeseen osoitetiedot tai puhelinnumeron ja hyvin monet tarjoutuivat haastateltaviksi. Haastattelumahdollisuus voi olla tärkein selitys niin suureen omalla nimellä kirjoittaneiden määrään. Vaikka lapsen kuolema²¹² ja omasta jumalasuhteesta ja uskosta kertominen ovat olleet varsin vaiettuja aiheita Suomessa, moni on valmis avautumaan näillä alueilla, silloin kun he voivat olla varmoja luottamuksellisuudesta.

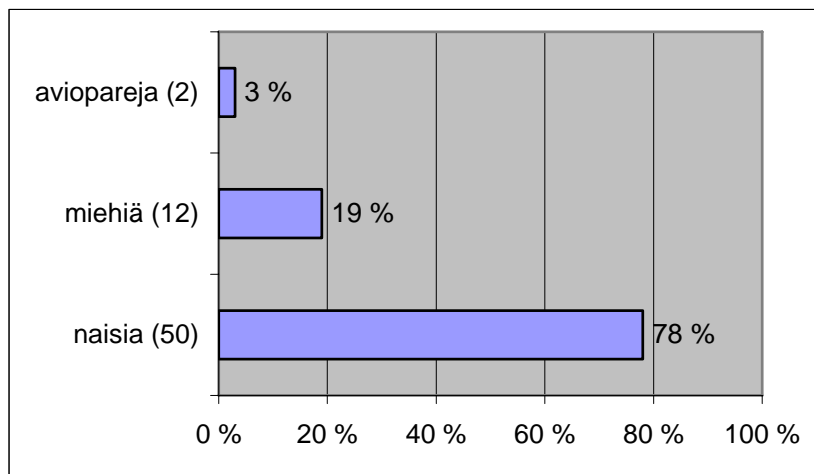
Koska aineistoa kertyi niin suuri määrä, päädyttiin rajaamaan analysoitava lähdeaineisto niin, että pro gradu -tutkielman puitteissa olisi mahdollista tehdä riittävän syvälle luotaava analyysi. Tämän vuoksi tarkempi analyysi kohdistettiin pelkästään lapsensa menettäneiden vanhempien kirjoituksiin, joita on 64 kpl. Alkuperäinen tarkoitus olikin tutkia pelkästään lapsensa menettäneitä, mutta riittävän aineiston saami-

²¹² Vaiettu suru 1993, 6.

sen varmistamiseksi myös puolisonsa menettäneiltä pyydettiin kirjoituksia. Jokainen kirjoitus luettiin huolellisesti läpi, joten nekin kirjoitukset, joita ei analysoitu tarkemmin, muodostavat tärkeää taustaa analysoinnille.

Tarkemmin analysoidun 64 kirjoituksen kirjoittajista oli 78 % (50) naisia, 19 % (12) miehiä ja 3 % (2) aviopareja. Naisten kirjoitukset ovat siten keskeisemmässä roolissa kuin miesten. Miesten prosentuaalinen osuus on kuitenkin hieman suurempi kuin tutkimukseen lähetettyjen kaikkien kirjoitusten joukossa. Sukupuolien prosentuaaliset osuudet ovat varsin lähellä muita vastaavalla tavalla kerättyjä aineistoja. Naiset ovat yleensä huomattavasti aktiivisempia kirjoittamaan kokemuksistaan ja tunteistaan.²¹³

Kuvio 6: Kirjoittajien sukupuoli²¹⁴ (N = 64).

Kirjoittajien ikä on tiedossa tai huomioidaan 56 osalta.²¹⁵ Nuorimmat kirjoittajat ovat 30- ja 33-vuotiaita ja vanhimmat ovat 83- ja 75-vuotiaita. Suurimmat kirjoittajien ikäryhmät ovat 50-59-vuotiaiden ikäryhmä 27 % (17 vanhempaa) ja 60-69-vuotiaiden ikäryhmä 25 % (16). Seuraavaksi eniten on 40–49-vuotiaita 16 % (10) ja

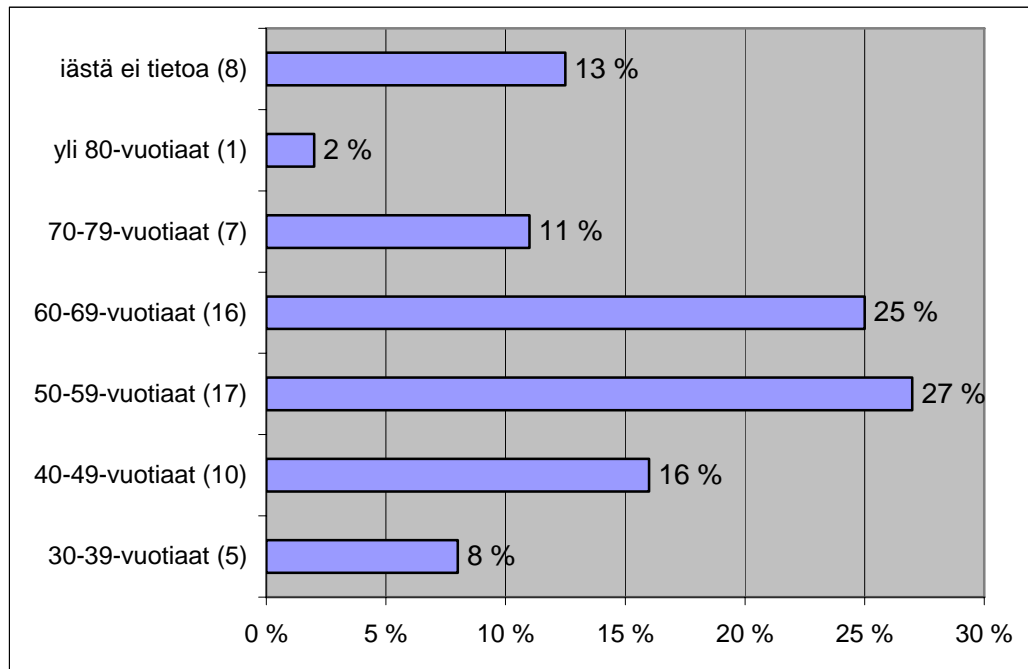
²¹³ Hyvä kuolema -projektin yhteydessä järjestettyyn Kirjoita kuolemasta -kirjoituskilpailuun osallistui 497 henkilöä. Kirjoittajista 85 % oli naisia ja 15 % miehiä. Sinnemäki ja Simonen ovat tarkastelleet myös useita muita kirjoituskilpailuja ja projekteja, joissa myös valtaosa kirjoittaneista oli naisia. (Sinnemäki & Simonen 1995, 93–95). Kettusen (1998, 100) rippitutkimukseen lähetti kirjoituksensa 201 henkilöä, joista naisia oli 79 % ja miehiä 17 %, 4 % kohdalta ei ollut tietoa sukupuolesta Helsingin ja Joensuun yliopistojen häpeäprojektiin kirjoitti 325 henkilöä, joista 83 % oli naisia, 15,5 % miehiä, 1,5 %:n osalta sukupuoli jäi epäselväksi (Ratinen 2003, 32).

²¹⁴ Kirjoittajissa oli myös kaksi avioparia

²¹⁵ Avioparien iät on jätetty huomioimatta.

70–79-vuotiaita 11 % (7). Huomiota herättää, että vain 23 % (15) vanhemmista on alle 50-vuotiaita.

Kuvio 7: Kirjoittajien ikä (N = 64).

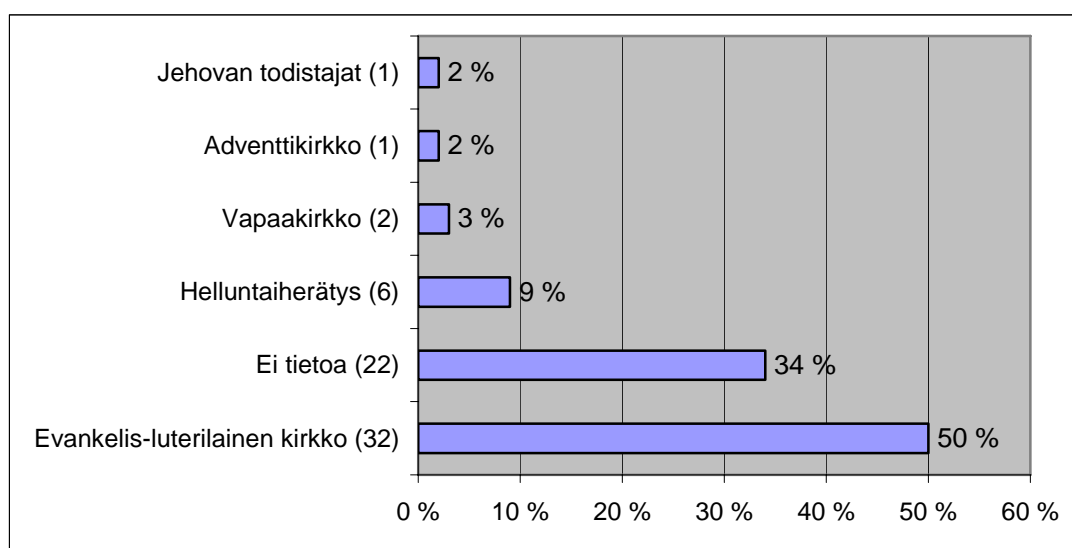

Kirjoittajan uskonnollinen viiteryhmä käy ilmi 42 kirjeessä. Kirjoittajista 50 % (32 henkilöä) ilmoittaa kuuluvansa evankelis-luterilaiseen kirkkoon, 9 % (6) helluntaiherätykseen, 3 % (2) Vapaakirkkoon ja 2 % (1) Adventtikirkkoon sekä Jehovan todistajiin. Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvista kaksi kertoo toimivansa Kansan Raamattuseuran piirissä ja samoin kaksi herännäisyyden piirissä. Uskonnollinen viiteryhmä ei käy esille 35 % (22) kirjoituksen osalta. Oletettavasti lähes kaikki näistä kuuluvat evankelis-luterilaiseen kirkkoon, koska pienempiin uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvat tuovat yleensä esille uskonnollisen taustansa. Osa voi olla tietysti kirkkoon kuulumattomia, vaikka vain yksi henkilö, joka erosi kirkosta lapsen kuoleman seurauksena, on maininnut sen eksplisiittisesti. Jos lasketaan yhteen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvat ja ne, joiden uskonnollista taustaa ei ollut mainittu, vastaa se suhteessa evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien osuutta (84,1 %) kirjeiden kirjoittamisajankohtana. Jos oletetaan, että osa kirjoittajista ei kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kuuluu johonkin muuhun kuin evankelis-

luterilaiseen kirkkoon, evankelis-luterilaisten osuus jää pienemmäksi kuin jäsenmäärä edellyttäisi.

Helluntaiherätykseen, Vapaakirkkoon, Adventtikirkkoon ja Jehovan todistajiin kuuluvia henkilöitä on kirjoittajissa huomattavasti enemmän kuin heidän prosentuaalinen jäsenmääränsä Suomessa edellyttäisi.²¹⁶ On ymmärrettävää, jos näiden uskonnollisten yhdyskuntien jäsenet ovat jonkin verran yliedustettuna, koska niissä on suhteellisesti enemmän aikuisväestöä kuin evankelis-luterilaisessa kirkossa. Todennäköisesti uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomilla on myös korkeampi kynnys kirjoittaa aihepiiriltään osittain uskonnolliseen tutkimukseen, joten heidän edustuksensa voi olla normaalia pienempi. Toisaalta on luonnollista, jos evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien prosentuaalinen edustus jää pienemmäksi, koska siihen kuuluu suhteessa enemmän kuin muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin vauvoja, lapsia ja nuoria, joilla ei voi olla kokemusta lapsen menetyksestä. Uskonnollisen viiteryhmän olen merkinnyt tulosluvussa esiintyviin lainauksiin seuraavasti: Evankelis-luterilainen kirkko (EVL), Kansan Raamattuseura (KRS), herännäisyys (HER), helluntaiherätys (HEL), Vapaakirkko (VAP) sekä Adventtikirkko (ADV). Merkintöjen perusteella tutkimuksen lukija voi tietää suorien lainauksien yhteydessä kunkin kirjoittajan uskonnollisen viiteryhmän.

Kuvio 8: Kirjoittajien uskonnollinen viitekehys (N = 64).

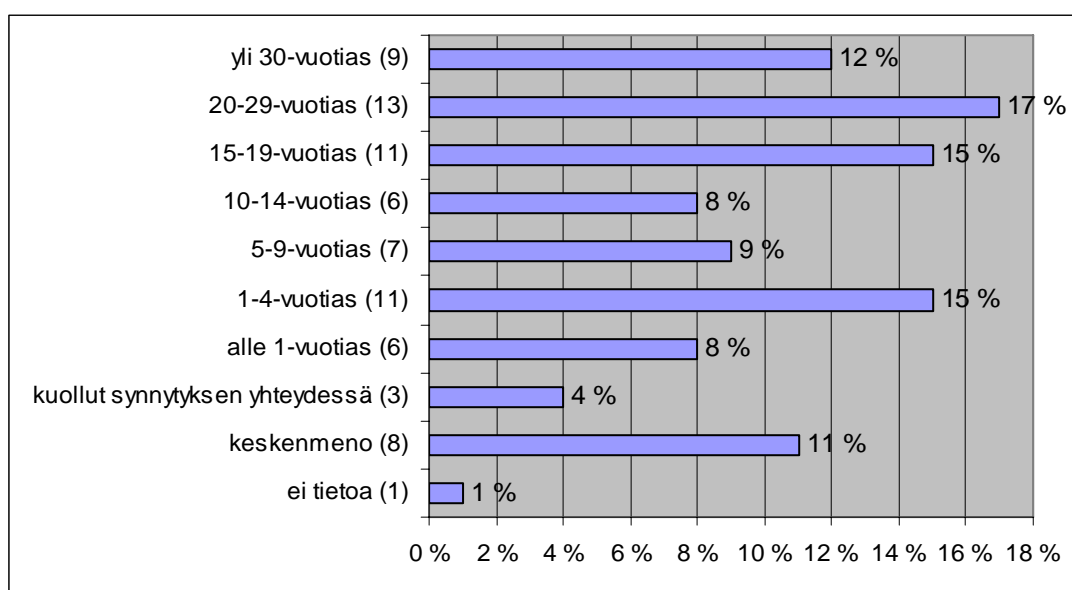
²¹⁶ Vuoden 2001 lopussa kuului suomalaisista helluntaiherätykseen n. 1 %, Vapaakirkkoon 0,3 %, Adventtikirkkoon 0,1 % ja Jehovan todistajiin 0,4 % (Niemelä 2003a, 125–126).

Kirjoittajien alueellinen tausta on hyvin heterogeeninen. Yhteensä 52 kirjoittajan asuinpaikka on tiedossa. Kirjoittajien asuinpaikat painottuvat Länsi-Suomen ja Itä-Suomen lääneihin. Länsi-Suomen läänistä on 31 kirjoittajaa, joista suurin osa on Keski-Suomesta (13). Seuraavaksi eniten kirjoittajia on Pohjanmaalta (9) ja Varsinais-Suomesta (7). Eri puolilta Itä-Suomen läänistä kirjoittajia on 17. Etelä-Suomen läänistä on kolme kirjoittajaa ja Lapin läänistä yksi. Oulun ja Ahvenanmaan lääneistä ei tullut yhtään kirjoitusta. Eri paikkakuntia on mainittu yhteensä 43. Näin ollen kirjoittajien maantieteellinen tausta edustaa melko laajasti suomalaisia. Tällöin yhden alueen mahdolliset erityispiirteet eivät korostu. Kuitenkin Etelä-Suomi ja Pohjois-Suomi ovat heikosti edustettuina ja Ahvenanmaa ei olleenaan. Kirjoittajia on eniten niiltä alueilta, joiden sanomalehdessä kirjoituspyyntö oli julkaistu. Kun kirjoittajia pyydettiin mainitsemaan lehti, jonka perusteella hän päätti lähettää kirjeen, tärkeimmiksi vaikuttajiksi nousivat sanomalehdet. Useimmin mainittiin Keskisuomalainen (11 mainintaa) ja Savon Sanomat (9). Niiden lisäksi mainittiin Karjalainen ja Ilkka (4), Pohjalainen (2) sekä Uusimaa ja Karjalan Heili (1). Uskonnollisista ja hengellisistä lehdistä useimmin mainittiin Kotimaa (11 mainintaa), Sana (8) ja Uusi Tie (5). Lisäksi mainittiin Kirkko ja Me (4), Ristin Voitto (3) sekä Suomen Viikkolehti ja Kirkkotie (1).²¹⁷ Sururyhmän kautta saadusta kirjoituspyynnöstä on vain yksi maininta. Kaiken kaikkiaan vanhemmat ovat saaneet tiedon kirjoituspyynnöstä monista eri lähteistä.

Vanhemmat ovat kirjoittaneet yhteensä 75 lapsen menetyksestä. Kolme vanhempaa on menettänyt kolme lasta, viisi vanhempaa kaksi lasta ja loput 56 vanhempaa ovat menettäneet yhden lapsen. Menetettyjen lasten ikä vaihtelee hyvin paljon. Lasten ikä kuolinhetkellä on tiedossa kaikkien muiden paitsi yhden lapsen kohdalta. Kahdeksan lasta on menetetty keskenmenon kautta ja kolme synnytyksen yhteydessä. 17 lapsen ikä oli alle 4 vuotta ja 7 lapsen ikä 5–9 vuotta. Yhteensä 52 lasta (69 %) oli alle 20-vuotiaita menetyshetkellä. Lapsista 13 oli kuollessaan 20–29-vuotiaita ja 9 siitä vanhempia. Vanhemmat ovat siten kirjoittaneet sekä pienten lasten että nuorten ja aikuisten lasten menetyksestä.

²¹⁷ Kotimaa-lehti on kirkollinen ja sitoutumaton lehti. Sana-lehden taustalla on Kansan Raamattuseura, Uusi Tie-lehden Evankelisluterilainen Kansanlähetys, Ristin Voitto -lehden Helluntaiherätys ja Suomen Viikkolehden taustalla Vapaakirkko. Kirkko ja Me -lehteä julkaisee Turun ja Kaarinan ev.lut. seurakuntayhtymä ja Kirkkotie-lehteä Joensuun ev.lut. seurakuntayhtymä.

Kuvio 9: Lapsen ikä menetyksen hetkellä (N = 75).²¹⁸

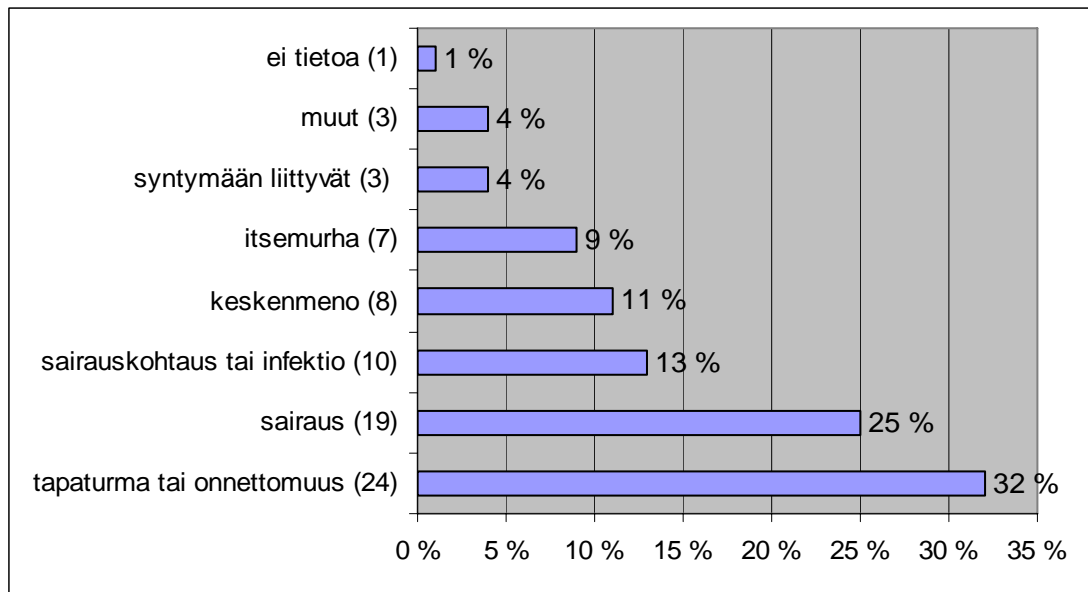

Menetetyn lapsen kuolinsyy on tiedossa 74 lapsen kohdalta (ks. kuvio 10). Tapaturmien ja onnettomuuksien osuus kuolinsyistä on suurin (32 %, 24 tapausta) ja sairauksien osuus toiseksi suurin (25 %, 19). Äkillisiin sairauskohtauksiin tai infektioihin menehtyi 13 % (10). Keskenmeno on 11 %:n (8) kuolinsyynä ja itsemurha 9 %:n (7) kuolinsyynä. Synnytyksen yhteydessä kuoli 4 % (3) lapsista. Tapaturmista ja onnettomuuksista yleisimpiä ovat liikenneonnettomuudet ja hukkumiset. Sairauksista yleisin on syöpä. Kuolinsyyt vastaavat osuuksiltaan muutoin v. 1988 tilastoituja alle 20-vuotiaiden kuolinsyitä, paitsi että kätkytkuolemat puuttuvat.²¹⁹ Yllättäviä kuolemantapauksia on tiedetyistä kuolinsyistä 76 % (54) ja odotettuja 24 % (17).

²¹⁸ Huom. Taulukon ikätarkastelun luokittelussa on käytetty erisuuruisia vuosimääriä.

²¹⁹ Perheentuvan mukaan imeväisikäisten suurin kuolinsyryhmä liittyy synnytykseen. Vastasyntyneisyyskauden jälkeen imeväisten tärkein kuolinsyy on kätkytkuolema. Suurin yksittäinen sairauteen liittyvä kuolinsyy on syöpä jo 5–9-vuotiaista alkaen. Perheentupa toteaa, että tapaturmat ja väkivalta on kaikkein yleisin lasten ja nuorten kuolinsyryhmä. Tapaturmat, joihin myös liikenneonnettomuudet sisältyvät, aiheuttavat 15–19-vuotiaiden kuolemista jopa 75 %. (Perheentupa 1993, 16–17). Paavolan (1993, 18) mukaan lasten tapaturmakuolemista yleisimmät ovat liikennekuolemat ja hukkumiset.

Kuvio 10: Lapsen kuolinsyy (N = 75).

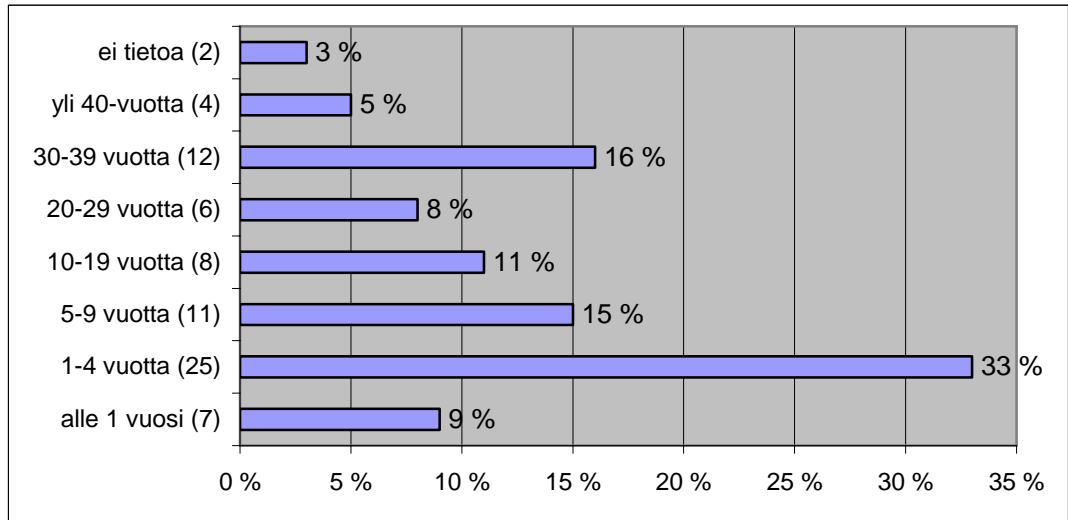

Kirjeen kirjoitusajankohdan ja lapsen menetyksen välinen aika vaihtelee hyvin paljon. Pisimmät ajat menetyksestä ovat 53 ja 48 vuotta, lyhimmät puolestaan 1 ja 4 kuukautta. Reilusti yli puolet (57 %, 43) menetyksistä on tapahtunut alle 10 vuoden sisällä. Menetysten painopiste on 1–4 vuoden välillä ennen kirjoittamisen ajankohtaa (33 %, 25). Ajallisen etäisyyden keskiarvo menetyksestä on vähän alle 14 vuotta, mutta mediaani on vain 5 vuotta. Huomionarvoista on, että yli 20 % (16) menetyksistä on tapahtunut 30–53 vuotta aikaisemmin. Tämä ilmentää sitä, että lapsen menetyksellä on hyvin pitkäaikainen merkitys vanhemman elämässä. Toinen huomionarvoinen asia on se, että vain kaksi kirjoittajaa on menettänyt lapsensa alle puolen vuoden sisällä ja yhteensä vain seitsemän alle vuoden sisällä. Tämän perusteella näyttäisi siltä, että lapsen menetyksestä on vaikea kirjoittaa kovin pian menetyksen jälkeen. Tämä on sopusoinnussa Cullbergin kuvaaman traumaattisen kriisin kulun vaiheiden kanssa. Vasta kriisin läpityöskentelyvaiheessa kirjoittamista estävät puolustuskeinot, kuten kieltäminen, tunteiden torjuminen ja regressio vähenevät ja se mahdollistaa tapahtumista kirjoittamisen.²²⁰ Surutyön edetessä kirjoittaminen on helpompaa ja se voi myös toimia terapeuttisena kanavana menetyksen käsittelemiselle.

Kuvio 11: Ajallinen etäisyys menetyksestä kirjoitushetkellä (N = 75).²²¹

²²⁰ Cullberg 1977, 171–187.

²²¹ Huom. Taulukon ajallisen etäisyyden luokittelussa on käytetty eripituisia ajanjaksoja.

4.5 Aineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää monenlaisia analyysimenetelmiä. Aineiston analysointia pidetään laadullisen tutkimuksen ongelmallisimpana vaiheena, koska siltä puuttuu selkeitä työskentelytekniikoita.²²² Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt aineiston analysoinnissa Grounded Theoryn mukaista aineistolähtöistä ja induktiivista analyysimenetelmää. Tämä mahdollistaa teorian rakentamisen empiirisestä aineistosta lähtien, ikään kuin alhaalta ylös. Tutkijalla on kyllä olemassa etukäteistietoa ja -olettamuksia tutkittavasta kohteesta, mutta niiden ei anneta häiritä aineistosta itsestään nousevia teemoja. Eskolan ja Suorannan mukaan aineistolähtöinen analyysi on tarpeellista varsinkin silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkin ilmiön olemuksesta.²²³ Lapsen menetyksen vaikutuksesta vanhemman spiritualiteettiin ei ole kovinkaan paljon perustietoa suomalaisessa kontekstissa. Useimmat tutkimukset tarkastelevat lapsen menetystä psykologisten ja fysiologisten surureaktioiden näkökulmasta. Vain muutamassa tutkimuksessa on tarkemmin tutkittu menetyksen vaikutusta kristilliseen spiritualiteettiin. Ainoa väitöstutkimus, joka käsittelee merkittävästi tätä aihepiiriä, on Harmanen tutkimus, jossa lähdemateriaali kerättiin sururyhmien vetäjiltä eikä läheisen menettäneiltä. Harmanen toteaaakin, että kysymys surevan sisäisistä prosesseista olisi mielekkäintä kohdistaa sureville itselleen.²²⁴

²²² Eskola & Suoranta 2003, 137.

²²³ Eskola & Suoranta 2003, 19, 151–152.

²²⁴ Harmanen 1997, 41, 224.

Laadullisessa tutkimuksessa analyysin ja analyyttisten ”työkalujen” tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä sitä tiivistämällä ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta.²²⁵ Analyysillä pyritään informaatioarvon lisäämiseen luomalla hajanaisesta aineistosta mielekästä selkeää ja yhtenäistä informaatiota. Tämän informaation perusteella voidaan tutkittavasta ilmiöstä tehdä luotettavia ja selkeitä johtopäätöksiä. Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat induktiivista aineiston analyysia karkeasti kolmivaiheisena prosessina: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Tuomen ja Sarajärven tarkempaan prosessin kuvaukseen kuuluvat seuraavat vaiheet: aineiston lukeminen ja sisältöön perehtyminen, pelkistettyjen ilmausten etsiminen ja alleviivaaminen, pelkistettyjen ilmausten listaaminen, samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsiminen pelkistetyistä ilmauksista, pelkistettyjen ilmauksien yhdistäminen ja alaluokkien muodostaminen, alaluokkien yhdistäminen ja yläluokkien muodostaminen niistä sekä yläluokkien yhdistäminen ja kokoavan käsitteen muodostaminen.²²⁶

Tutkimukseni lähdeaineiston analysoinnin aloitin lukemalla saamiani kirjeitä huolellisesti läpi. Aluksi luin kaksikymmentä kirjettä läpi saadakseni yleisvaikutelman kirjeiden luonteesta ja sisällöstä. Ennen kuin etenin aineiston analysoinnissa pidemmälle, pohdin valittavan analyysiyksikön laajuutta ja luonnetta. Analyysiyksikkönä voidaan käyttää yksittäistä sanaa, lausetta, virkettä tai ajatuskokonaisuutta, joka sisältää useita lauseita. Analyysiyksikön määrittäminen ohjaa tutkimustehtävä ja aineiston laatu.²²⁷ Koska tässä tutkimuksessa on fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote, relevanttina analyysiyksikkönä toimii ajatuskokonaisuus, jolla on jokin merkitys kirjoittajalle. Tällaista ajatuskokonaisuutta voidaan kutsua myös merkitysyksiköksi. Käyttämäni analyysiyksiköt vaihtelevat huomattavasti pituudeltaan. Koska ilmaisun merkitys määräytyy sen kontekstin mukaan, koin tärkeäksi, ettei tekstiä pilkota liian pieniin osiin. Tutkimustuloksissa pyrin erityisesti tuomaan esille niitä merkitysyhteyksiä, joita tutkittavat ovat itse ilmaisseet, vaikka luonnollisesti oma näkökulmani ja esiyymmärrykseni vaikuttavat ilmauksien tulkintaan. Alkuvaiheessa tein temaattista erittelyä liian voimakkaasti tiettyihin edeltä valittuihin teemoihin liittyen. Jatkossa tiedostin esiyymmärrykseni vaikutuksen ja tällä tiedostamisellani pyrin siihen, että esiyymmärrykseni ei ohjaisi analyysiani. Analyysin objektiivisuus ja luotettavuus syn-

²²⁵ Eskola & Suoranta 2003, 137; Strauss & Corbin, 1998, 87–88.

²²⁶ Tuomi & Sarajärvi 2004, 110–115.

²²⁷ Tuomi & Sarajärvi 2004, 112; Eskola 2001, 155.

tyy oman subjektiivisuuden tunnistamisesta.²²⁸ Pyrkimyksenäni oli teemojen muodostamisessa nojautua mahdollisimman paljon aineistoon ja näin ollen tehdä sille oikeutta. Moilanen ja Rähkä toteavat, että merkitysten kuvaamisen tulee olla mahdollisimman riippumaton teoriasta.²²⁹ Laineen mukaan fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tässä vaiheessa aiemmat teoreettiset viitekehykset ja tutkimustulokset laitetaan hyllylle.²³⁰

Jatkaessani kirjoitusten läpikäymistä siirryin Straussin ja Corbinin esittämään avoimen koodauksen vaiheeseen. Tässä vaiheessa pyritään tuottamaan käsitteitä ja antamaan nimiä tapahtumille ja ilmiöille. Käsitteet ryhmitellään kategorioiksi ja jokaiselle kategorialle annetaan nimi. Annetun kategorian nimen ei tarvitse olla lopullinen, sillä sitä voidaan myöhemmin tarvittaessa muuttaa. Tässä vaiheessa tarkastellaan myös kunkin kategorian sisällä esiintyviä ominaisuuksia. Ominaisuudet voidaan muuttaa edelleen dimensioiksi.²³¹ Luin kirjeitä järjestelmällisesti läpi alleviivaten tärkeinä pitämiäni asioita tietyillä koodiväreillä. Kiinnitin erityisesti huomioita jumalasuhteeseen, jumalakuvaan, uskoon ja hengelliseen elämään liittyviin ilmaisuihin. Alleviivasin yhdellä värillä myös kaikki muut lapsen menetyksen kannalta merkitykselliseltä vaikuttavat asiat. Samoin merkitsin koodivärillä menetykseen ja kirjoittajaan liittyvät taustatiedot, kuten menetyksen ajankohdan, kuolintavan sekä kirjoittajan ja vainajan iän menetyshetkellä.

Jokaiseen kirjoitukseen merkitsin kirjeen tulopäivämäärän ja annoin sille juoksevan numeron. Merkitsin myös kirjeeseen menetystä luonnehtivat lyhenteet: L (lapsen menetyks), P (puolison menetyks), k (keskenmeno) ja i (itsemurha). Näin ollen esim. LP tarkoittaa lapsen ja puolison menetyks, Li lapsen itsemurhaa, Lk keskenmenoa ja LL kahden lapsen menetyks. Vähän myöhemmin päädyin antamaan myös kullekin kirjoittajalle keksityn nimen, jonka merkitsin kirjeen yläreunaan. Nimeäminen tapahtui mekaanisesti yleisiä naisten ja miesten nimiä käyttäen. Ainoa yhteys kirjoittajan ja nimen välillä on sukupuoli. Nämä merkinnät ja nimen antaminen helpottivat myöhemmin identifioimaan kunkin kirjoittajan ja kirjoituksen, kun palasin analyysia tehdessäni uudelleen alkuperäisteksteihin. Sähköpostista tulleet kirjoitukset numeroin omalla juoksevalla numeroinnillaan.

²²⁸ Eskola & Suoranta 2003, 17–18; Åstedt-Kurki & Nieminen 1997, 155.

²²⁹ Moilanen & Rähkä 2001, 51.

²³⁰ Laine 2001, 33.

²³¹ Strauss & Corbin, 101–121.

Kun olin käynyt huolellisesti läpi muutamia kymmeniä kirjoituksia, aloin kirjoittaa kuhunkin aineistosta löytyneeseen teemaan liittyviä merkitysyksiköitä peräkkäin Word-tiedostoon. Tekstien siirtämisessä tietokoneelle ei ollut ongelmia, vaikka osa kirjeistä olikin kirjoitettu käsin. Kirjoittajien käsialat olivat riittävän selkeitä, että pystyin ymmärtämään ja siirtämään tekstit luotettavasti. Teemoittelu oli tässä vaiheessa hyvin alustavaa ja muuttui ja monipuolistui varsin paljon analysoinnin kuluessa. Kun olin kerännyt erilaisiin aiheisiin liittyviä kirjoittajien ilmaisuja peräkkäin, jatkoin aineiston abstrahointia eli käsitteellistämistä. Tässä vaiheessa tarkemman analysoinnin lähdeaineistoksi rajattiin pelkästään lapsensa menettäneiden kirjoitukset. Käsitteellistämisessä etenin alkuperäisinformaation käyttämistä ilmaisuista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin.²³² Abstrahoinnin avulla muodostetuista sisältöä kuvaavista teoreettisista käsitteistä mainitsen esimerkkeinä seuraavat käsitteet: ”avioeron kokeminen”, ”perheen tasapainon järkkyminen”, ”ihmiskontaktien välttäminen”, ”työkyvyn menettäminen” ja ”yksinäisyyden kokeminen”. Kun jatkoin abstrahointia, käytin edellä esitettyjen käsitteiden kuvaamiseen niitä yhdistävää ”sosiaalisen verkoston muutos” käsitettä. Strauss ja Corbin nimittävät tätä vaihetta aksiaaliseksi koodaamiseksi. Sen tarkoituksena on etsiä yhteyksiä kategorioiden välillä. Päämääränä on määritellä kategorioiden ja alakategorioiden väliset suhteet ja luoda näin selkeyttä kehitteillä olevaan käsitejärjestelmään. On huomattava, että avoin koodaaminen ja aksiaalinen koodaaminen tapahtuvat yhtä aikaa. Aksiaalinen koodaaminen alkaa jo avoimen koodaamisen aikana ja avoin koodaaminen jatkuu silloinkin, kun analysoinnin painopiste siirtyy aksiaaliseen koodaamiseen.²³³ Kun vertailin eri kategorioita ja etsin niiden välisiä yhteyksiä, palasin samalla uudelleen lähdeaineistoon ja kehitin edelleen uusia käsitteitä ja kategorioita.

Laadin myös osasta kirjoituksia eräänlaisen tiivistetyn kertomuksen, johon konstruoin kirjoittajien henkistä ja hengellistä prosessia menetyksen jälkeen. Pyrin näin löytämään kustakin kirjoituksesta sen tarinallisen ytimen ja menetyksen kannalta keskeisimmät asiat. Samalla loin taulukon (liite 3), johon keräsin kustakin kirjoituksesta tutkimuksen kannalta keskeisiä ja tarpeellisia taustatietoja, kuten kirjoittajan iän, sukupuolen ja uskonnollisen taustan sekä ajallisen etäisyyden menetyksestä, menetetyn iän ja kuolintavan.

²³² Tuomi & Sarajärvi 2004, 114–115.

²³³ Strauss & Corbin, 123–142.

Kun olin siirtänyt jonkin verran erilaisiin teemoihin liittyviä ilmaisia Word-tiedostoon, totesin, että on mielekästä kirjoittaa kaikki tutkimuksen kannalta relevantti materiaali tietokoneelle Word-tiedostoksi. Palasin näin ollen aikaisemmin läpi käytyihin kirjeisiin ja kirjoitin niistä kaiken tutkimuksen kannalta merkityksellisen tietokoneelle. Merkitsin kirjeiden sivuun pystyviivalla kohdat, jotka siirsin tietokoneelle, että myöhemmin voisin tarkistaa, että kaikki oleellinen on varmasti siirretty. Tulostin myös sähköpostitse tulleet kirjoitukset, joihin olin koodannut eri teemat tekstin väriä vaihtaen.

Prosessin kuluessa hahmotin lähdeaineistosta uusia teemoja, siirsin kirjoittajien ilmaisia Word-tiedostoon ja järjestelin niitä löytämiäni teemojen mukaisesti. Tarkastelin yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia löytämissäni teemoissa ja aloin ryhmitellä eli kategorisoida niitä. Tässä vaiheessa siirryin induktiivisesta analyysistä abduktiiviseen päättelyyn. Abduktiivinen päättely²³⁴ lähtee liikkeelle empiriasta, mutta käyttää hyväkseen myös teoreettista taustaa ja kirjallisuutta inspiraation ja ideoitten lähteenä. Käytin tällöin kategorisoinnin johtoajatuksena aikaisempaa teoriatietoani sekä perehdyin mahdollisimman laajasti erilaisiin läheisen menetystä käsitteleviin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen.²³⁵ Moilasan ja Rähän mukaan merkitysten kuvausta seuraavassa teoreettisessa syventämisvaiheessa tarvitaan laajaa teoreettista taustaa.²³⁶ Grounded Theory nimeää tämän vaiheen selektiiviseksi koodaamiseksi, jolloin pyritään löytämään ydinkategoria ja suhteuttamaan se muihin kategorioihin. Lisäksi teoriaa parannetaan kehittämällä puutteellisia kategorioita sekä tarkistamalla ja korjaamalla loogisia aukkoja.²³⁷ Teorioita, kirjallisuutta ja aikaisempia tutkimuksia hyväksi käyttäen yhdistelin teemoja ja muodostin yhteensä viisitoista alakategoriaa. Näistä viidestätoista alakategorioista muodostin kaksi yläkategoriaa, jotka ovat: 1) **lapsen menetyksen vaikutukset spiritualiteettiin ja vanhemman suhtautuminen lapsen menetykseen** sekä 2) **vanhempien selviytymiskeinot ja lapsen menetyksen käsittely**. Kokoavan ja yhdistävän pääkategorian nimesin lopulta seuraavasti: **lapsen menetyksen ja vanhemman spiritualiteetti**. Tutkimuksen edetessä osoittautui, että tutkimuksesta

²³⁴ Vrt. Okasha (2002, 18–33) esittää tieteellisen päättelyn kolme eri muotoa. Deduktiivisen ja induktiivisen päättelyn lisäksi kolmantena päättelyn muotona hän mainitsee ”päättelyn parhaaseen selitykseen”, joka vastaa abduktiivista päättelyä. Käytettäessä ”päättelyä parhaaseen selitykseen” esillä olevista faktoista etsitään uskottavin selitysmalli, joka faktojen pohjalta on löydettävissä. Sitä käytetään sekä tieteellisessä päättelyssä että teorian muodostuksessa.

²³⁵ Tuomi & Sarajärvi 2004, 97; Abduktiivisen päättelyn logiikka 2004.

²³⁶ Moilanen & Rähä 2001, 51.

²³⁷ Strauss & Corbin, 143–161.

tulisi pro gradu -tutkielmaksi liian laaja, jos käsittelisin siinä molempia yläkategorioita. Sen vuoksi olen keskittynyt tässä tutkimuksessa vain ensimmäisen yläkategorian tarkasteluun. Lisäksi jaoin ensimmäisen yläkategorian tähän tutkimukseen kahdeksi kategoriaksi, jotka ovat: 1) **lapsen menetyksen vaikutukset vanhemman spiritualiteettiin** ja 2) **vanhemman suhtautuminen lapsen menetykseen**.

Kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusotetta on usein pidetty toisilleen vastakkaisina ja toisiaan poissulkevinä. Tuomen ja Sarajärven mukaan sisällönanalyysia voidaan kuitenkin jatkaa luokittelun ja kategorioiden muodostamisen jälkeen kvantifioidulla aineistolla. Kvantifiointi voi tuoda laadullisen aineiston tulkintaan erilaista näkökulmaa.²³⁸ Myös Eskola ja Suoranta mainitsevat kvantifioinnin eräänä laadullisen aineiston analyysitapana²³⁹. Kun tein lähdeaineistoni analyysissä temaattista erittelyä ja kategorisointia, siirsinkin kaikki relevantit alkuperäisilmaisut Word-tiedostoon peräkkäin. Kävin kirjoituksia läpi useita kertoja etsien kustakin kirjoituksesta kattavasti eri teemoihin liittyvää aineista. Näin sain kvantifioitua lähdeaineistoni eri teemojen ja kategorioiden esiintymisfrekvenssin. Lopuksi siirsinkin kunkin kirjoittajan kirjeessä esiintyvät kategoriat ja teemat yhteen taulukkoon siten, että pystyin tarkastelemaan niitä rinnakkain. Käytin tätä taulukkoa analysoinnin apuvälineenä eri kategorioiden ja teemojen korrelaation havaitsemiseksi. Alasuutari toteaa, että taulukointi on kätevä tapa esitellä laadullisen analyysin perustana olevaa aineistoa. Se myös osoittaa, että aineistoa käytetään systemaattisesti eikä vain intuitiivisesti.²⁴⁰

Lähdeaineiston kvantitatiivinen tarkastelu ja aineistossa esiintyneiden teemojen kvantifiointi lisäävät analysoinnin luotettavuutta. Tynjälän ja Leino-Kilven mukaan kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten menetelmien yhdistämisessä on kyse metodisesta triangulaatiosta. Näin toimimalla voidaan vähentää erilaisiin metodeihin liittyvää vääristymää.²⁴¹ Kvantifioinnin tekeminen on edesauttanut analyysin kattavuutta, joka tarkoittaa sitä, että tulkintoja ei perusteta satunnaisiin poimintoihin aineistosta²⁴². Tällöin olen joutunut käymään läpi kaikki kirjoitukset tarkasti kunkin teeman näkökulmasta. Palasin uudelleen alkuperäisaineistoon ja varmistin samalla luokitusten yhteneväisyyttä ja tekemiäni tulkintoja. Tämä auttoi ehkäisemään myös sitä, että olisin keskittynyt aineiston tarkastelussa vain esiyymmärrykseni kanssa yhdenmukaisesti.

²³⁸ Tuomi & Sarajärvi 2004, 117–119.

²³⁹ Eskola & Suoranta 2003, 164–174.

²⁴⁰ Alasuutari 1994, 162–163.

²⁴¹ Tynjälä 1991, 392–394; Leino-Kilpi 1997, 222–226.

²⁴² Mäkelä 1990, 53; Eskola & Suoranta 2003, 215.

kirjoituksiin. On otettava huomioon, että laadullisesta aineistosta tehtyihin kvantitatiivisten tulosten yleistykseen tulee suhtautua erittäin varauksellisesti, koska aineisto on kerätty harkinnanvaraisella otannalla. Lähdemateriaalini ei ole kvantitatiivisesti edustavaa. Sen vuoksi kvantifiointi antaa vain joitakin suuntia eri teemojen ja kategorioiden esiintymisen yleisyyteen kaikkien suomalaisten lapsensa menettäneiden keskuudessa. Laadullisen tutkimuksen kohdalla käytetäänkin usein ”siirrettävyys” termiä. Siirrettävyys tarkoittaa sitä, että vaikka tutkimuksen tulokset eivät olekaan yleistettävissä kvantitatiivisessa merkityksessä, ne ovat kuitenkin yleistettävissä kvalitatiivisesti ja sisällöllisesti. Tutkimustulosten siirrettävyys riippuu siitä, kuinka samankaltaisia tutkimuksen kohde ja sen tulosten soveltamisympäristö ovat. Tällöin tutkimustulosten hyödyntäjällä on ensisijainen vastuu tutkimuksen sovellettavuuden arvioinnissa.²⁴³ Lähdeaineistoni vanhemmat edustavat uskonnolliselta ja maantieteelliseltä taustaltaan sekä iältään hyvin laajasti erilaisia suomalaisia. Lisäksi lapsen menetyksen ajallinen etäisyys ja lapsen kuolinsyy sekä kuolinikä vaihtelevat merkittävästi. Tämän perusteella tutkimustulosteni siirrettävyys on varsin hyvä suomalaiseen soveltamisympäristöön. Tutkimuksen ensisijainen tavoite ei ole kuitenkaan tutkimustulosten siirrettävyys vaan tutkittavan ilmiön kuvaaminen ja ymmärtäminen.

4.6 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioimiseksi ei ole yhtä selkeitä ja yleisesti hyväksytyjä kriteereitä kuin määrällisen tutkimuksen kohdalla. Laadullinen tutkimus poikkeaa määrällisestä siten, että siinä ei pyritä saamaan selville objektiivista totuutta, vaan tarjoamaan yksi näkökulma aiheeseen.²⁴⁴ Siitä huolimatta voidaan esittää joitain luotettavuuden arviointikriteereitä. On tärkeää, että laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi kohdistetaan koko tutkimusprosessiin. Tällöin tarkastellaan tutkimusaineistoa ja sen keräämistä, aineiston analysointia ja tutkimuksen raportointia.²⁴⁵ Varton mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan tutkimuksen vapautta satunnaisista ja epäolennaisista tekijöistä²⁴⁶. Olen tarkastellut lähdeaineiston keräämiseen, luonteeseen, tulkintaan, analysointiin ja yleistettävyyteen liittyvää luotettavuutta edellisissä luvuissa kuhunkin aiheeseen liittyvässä kontekstis-

²⁴³ Eskola & Suoranta 2003, 211; Tynjälä 1991, 390–391; Tuomi & Sarajärvi 2004, 136.

²⁴⁴ Tynjälä 1991, 392–393.

²⁴⁵ Nieminen 1997, 215–216.

²⁴⁶ Varto 1992, 103–104.

sa. Tässä yhteydessä tarkastelen vielä tutkimuksen raportointiin liittyviä luotettavuuskysymyksiä.

Niemisen mukaan laadullisen aineiston analyysi edellyttää tutkijalta luovuutta sekä kykyä abstraktiseen ja käsitteelliseen ajatteluun. Tutkimusraporttiin tulee esittää analyysin tueksi riittävä määrä suoria lainauksia informanteilta, sillä analyysin luotettavuus syntyy empiiristen havaintojen ja käsitteellisten luokitusten loogisesta yhteensopivuudesta.²⁴⁷ Lukija voi lainausten perusteella arvioida raportoinnin luotettavuutta, koska hän pystyy seuraamaan tutkijan päättelyä. Mäkelä sekä Eskola ja Suoranta toteavat, että tällöin lukijalla on mahdollisuus hyväksyä tai riitauttaa tehty tulkinta.²⁴⁸ Olen pyrkinyt esittämään kuhunkin teemaan liittyen riittävän määrän alkuperäisaineiston ilmaisuja, että lukijalla on mahdollisuus arvioida tulosten ja raportoinnin luotettavuutta. Olen myös kuvannut koko tutkimusprosessin ja erityisesti analysoinnin tarkasti, mikä edistää luotettavuutta.²⁴⁹ Mäkelä puhuu tässä yhteydessä analyysin toistettavuudesta, johon päästään esittämällä luokittelu- ja tulkintasäännöt riittävän yksiselitteisesti. Tällöin toinen tutkija päätyy niitä aineistoon soveltamalla samoihin tuloksiin.²⁵⁰ Tutkimuksen raportoinnissa on Niemisen mukaan lisäksi pyrittävä selkeyteen ja johdonmukaisuuteen²⁵¹. Selkeyttä ja ymmärrettävyyttä olen pyrkinyt lisäämään esittämällä käsiteltävien teemojen ja kategorioiden määrällisen esiintyvyyden taulukoiden avulla kahden ensimmäisen tulosluvun alussa. Kolmannen tulosluvun alussa olen esittänyt taulukossa kunkin kertomustyypin keskeiset piirteet. Taulukot tiivistävät asian, jonka tulen tekstissä käsittelemään. Tällä pyrin helpottamaan lukijan tekstin jäsentämistä.

Tutkimusraportissa vertaan tutkimustuloksia toisiin tutkimuksiin ja alan kirjallisuuteen. Varsin usein sain muista tutkimuksista ja kirjallisuudesta tukea tutkimustuloksilleni. Eskola ja Suoranta puhuvat tällöin ”vahvistuvuudesta”, joka on eräs tutkimuksen luotettavuuden kriteeri²⁵².

²⁴⁷ Nieminen 1997, 219.

²⁴⁸ Mäkelä 1990, 53; Eskola & Suoranta 2003, 215–217.

²⁴⁹ Tynjälä 1991, 395.

²⁵⁰ Mäkelä 1990, 53.

²⁵¹ Nieminen 1997, 219.

²⁵² Eskola & Suoranta 2003, 212.

4.7 Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset

Tutkimuksen eettisyyden huomioimisella on erityisen tärkeä merkitys, kun tutkitaan ihmisten arkaluontoisia asioita. Tutkimuksessa on noudatettava ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta siten, että tutkittavalle ei aiheudu vahinkoa tai häntä ei loukata²⁵³. Sen lisäksi jokaiselle tutkittavalle on annettava riittävä informaatio tutkimuksen luonteesta sekä korostettava vastaamisen vapaaehtoisuutta²⁵⁴. Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty läheisensä menettäneiltä henkilöiltä. Tutkimuspyyntö julkaistiin lehtien yleisönosastopalstoilla ja annettiin sururyhmiin osallistuville henkilöille. Tutkimukseen osallistuminen oli näin ollen täysin vapaaehtoista. Jokainen osallistuja päätti itse osallistumisestaan eikä heillä ollut mitään kontaktia tutkimuksen tekijään, mikä olisi saattanut aiheuttaa osallistumisvelvollisuuden kokemista.²⁵⁵ Tutkimuspyynnössä kerrottiin, mikä on tutkimuksen tarkoitus ja toteuttamistapa. Osallistujille kävi ilmi myös, että tutkimuksen tulokset julkaistaan.

Tutkimuksen eettisyyden kannalta oleellisia kysymyksiä ovat myös, miten tutkittavien yksityisyys ja tutkimuksen luottamuksellisuus turvataan²⁵⁶. Ensisijaisena vaihtoehtona tarjottiin nimettömänä kirjoittamista. Kirjoituspyynnössä taattiin annettujen tietojen täydellinen luottamuksellisuus. Luottamuksellisuudesta pidettiin huolta koko tutkimusprosessin ajan. Aiheen arkaluontoisuudesta johtuen olen kiinnittänyt erityistä huomiota anonymiteetin varmistamiseksi²⁵⁷. Muut kuin tutkimuksen ohjaaja eivät ole saaneet kirjoituksia nähtäväkseen. Kirjoituksia ei annettu edes puhtaaksikirjoittajalle.

Ennen kuin aloin siirtää tekstiä kirjoituksista tietokoneelle, annoin kullekin kirjoittajalle keksityn nimen. Näin ollen kirjoittajien nimet eivät ole olleet nähtävissä missään myöhemmässä vaiheessa kirjoitetuissa tai tulostetuissa dokumenteissa. Vaikka kirjoittajat ovat eri puolilta Suomea, raportoinnin yhteydessä en mainitse kenenkään kotipaikkaa. Tutkimuksen luotettavuutta parantamaan valitut suorat lainaukset on poimittu siten, että henkilöiden tunnistaminen ei ole mahdollista. Lisäksi olen muuttanut kirjoittajien ammattitiedot ja kaikki kirjeissä esiintyvien henkilöiden, kuten kirjoittajien lasten tai puolisoiden, nimet. Liitteessä 3 olen muuntanut kirjoittajien ja

²⁵³ Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja 1987, 12–13, 18–19.

²⁵⁴ Eskola & Suoranta 2003, 56; Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja 1987, 15.

²⁵⁵ Eskola & Suoranta 2003, 55; Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja 1987, 14.

²⁵⁶ Eskola & Suoranta 2003, 56–57.

²⁵⁷ Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja 1987, 16, 18.

menetettyjen lasten ikätiedot ikäluokiksi kirjoittajien tunnistamismahdollisuuden es-
tämiseksi.

Harkinnan jälkeen päädyin lähettämään kiitoskirjeen kaikille tutkimukseen osallistu-
neille, joiden yhteystiedot löytyivät kirjeistä tai sähköposteista. Tällaisia kirjeitä ja
sähköposteja oli yhteensä 167. Kiitoskirjeellä halusin ennen kaikkea osoittaa kirjoit-
tajille arvostavani heidän henkilökohtaista panostaan tutkimuksen hyväksi. Lisäksi
selostin tutkimusta varten lähetettyjen kirjoitusten määrää, sisältöä ja puolison, lap-
sen tai muun perheenjäsenen menettäneiden jakaumaa kirjoittajien kohdalta sekä joi-
takin muita yksityiskohtia. Kerroin myös, että kirjoitusten suuren määrän vuoksi en
tule tekemään haastatteluja. Koin tämän eettisesti tärkeäksi, koska uskon monen an-
taneen nimensä ja yhteystietonsa kirjoituspyynnössä mainitsemani haastattelumah-
dollisuuden vuoksi. Lisäksi kerroin joitakin omia taustatietojani ja että olen itse me-
nettänyt tyttäreni. Liitteenä lähetin luettelon yli 30 kirjasta, joissa käsitellään läheisen
menetystä ja surutyötä joko henkilökohtaisesta näkökulmasta tai yleisemmällä tasol-
la. Muutamit henkilöt tarjoutuivat pelkästään haastatteluun. Heille lähetin kirjeen,
jossa totesin saaneeni niin paljon kirjoituksia, että en tule tekemään haastatteluja.
Mainitsin myös, että jos he haluavat kuitenkin kirjoittaa, se on vielä mahdollista.

Arkaluontoisia tietoja kootessaan tutkijan on Eskolan ja Suorannan mukaan pohdit-
tava sitä, onko tutkimuksen mukanaan tuoma tiedon lisä niin arvokas, että se oikeut-
taa puuttumaan ihmisten yksityisyyteen²⁵⁸. Nähdäkseni tämä tutkimus tuo riittävästi
uutta näkökulmaa lapsen menettämisen vaikutuksesta vanhemman spiritualiteettiin ja
auttaa ymmärtämään lapsensa menettäneitä vanhempia, että tutkimuksen tekeminen
on ollut perusteltua. Läheisen menetyksestä kirjoittamisen voidaan ajatella tuovan
mieleen kipeitä muistoja ja ahdistuksen kokemista. Muutama kirjoittaja mainitseekin
tämän. Kuusi lapsensa menettänyttä puolestaan ilmaisee kirjoittamisen auttaneen hei-
tä²⁵⁹, joten uskon, että useimmille kirjoittaminen on toiminut huojentavana ja suru-
työtä eteenpäin vievänä kokemuksena. Kaikki Dyregrovin ja Ahon tutkimuksiin osal-

²⁵⁸ Eskola & Suoranta 2003, 56.

²⁵⁹ Lapsensa menettäneiden kommentteja kirjoittamisen vaikutuksesta: *Kirjoitan sinulle ehkä elämäni raskainta kirjettä... voi olla että tästä oli apua minullekin.* (Hillevi Li). *Kun sain kirjoittaa nämä tuntuani Sinulle, tuntuu elämä taas elämisen arvoiselta. Eikö tämäkin ole sitä Jumalan johdatusta?* (Heli L EVL). *Tämän kirjoittaminen tuntui helpottavalta.* (Eero L EVL). *...tuli niin sisäinen tarve kirjoittaa kuitenkin. Jos ei sitten muuten, niin ainakin tämä voi olla omalle sielulle tarpeellista, muistella tapahtunutta.* (Marja L HEL). *Luulen, että tämä voisi olla yksi tie helpottaa noita ikäviä muistoja.* (Orvokki L EVL). *Huomaan, että on vaikeaa ja samalla myös "puhdistavaa" laittaa ajattelemiaan asioita tekstimuotoon.* (Saara LL EVL).

listuneet lapsensa menettäneet vanhemmat olivat kokeneet tutkimuksissa mukana olemisen myönteisenä. Myös Laakson tutkimukseen osallistuneet äidit kokivat lapsensa muistelemisen ja lapsen kuolemasta puhumisen parhaina surutyön keinona.²⁶⁰

Viimeisenä seikkana tutkimuksen eettisyyteen liittyen voin todeta, että olen raportoinut tutkimuksen tulokset rehellisesti ja avoimesti. Aineistolähtöisen analyysimenetelmän ansiosta tutkimustulokset perustuvat tutkittavien kokemusten pohjalta kirjoitettuun ilmaisuihin. En ole myöskään jättänyt mitään tutkimuksen kannalta olennaista tietoa pois raportoinnista.²⁶¹

²⁶⁰ Dyregrov 2004; Aho 2004, 94; Laakso 2000, 8. Vrt. myös Kettusen (1998, 84) rippitutkimus.

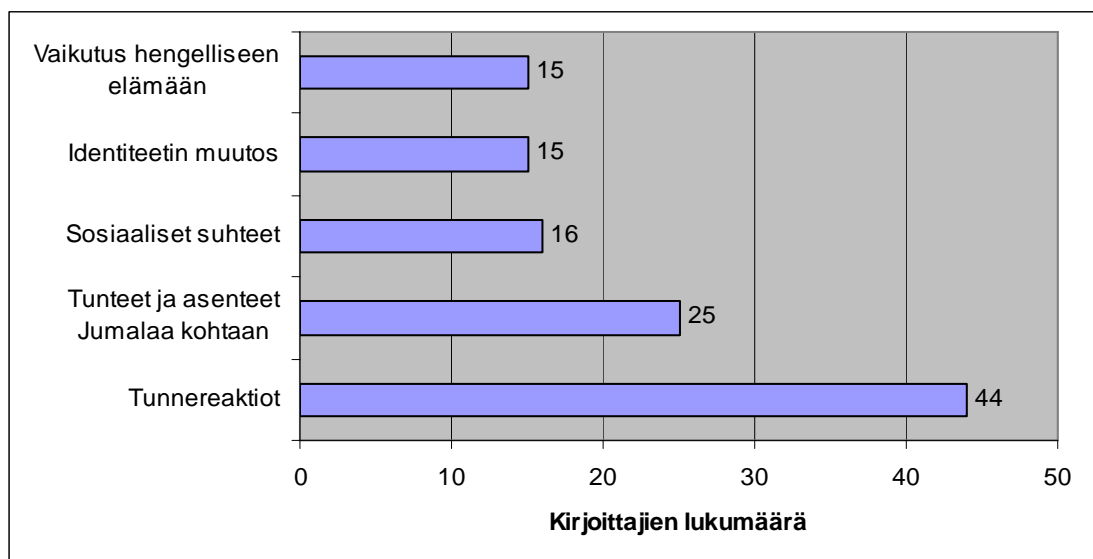
²⁶¹ Tuomi & Sarajärvi 2004, 129–130.

5 LAPSEN MENETYKSEN VAIKUTUKSET VANHEMMAN SPIRITUALITEETTIIN

5.1 Lapsen menetyksen vaikutusten luokittelu

Tutkimuksen tarkemmin analysoidun lähdemateriaalin muodostaa lapsensa menettäneiden vanhempien kirjeet, joita on yhteensä 64. Näissä kirjeissä käsitellään varsin monipuolisesti erilaisia aiheita. Näistä aiheista hahmottui erilaisia teemoja ja kategorioita, joihin aineistosta nousevat aiheet voidaan jakaa. Ensimmäisenä yläkategoriana tarkastelen tässä luvussa lapsen menetyksen aiheuttamia vaikutuksia vanhempien spiritualiteettiin. Ensimmäinen yläkategoria jakautuu viiteen alakategoriaan. Kaikkein useimmin vanhemmat kirjoittavat tunnereaktioistaan (44 kirjoittajaa). Toiseksi eniten aineistossa on kuvauksia negatiivisista tunteista ja asenteista Jumalaa kohtaan (25 kirjoittajaa). Seuraavaksi eniten esillä ovat menetyksen vaikutukset sosiaalisiin suhteisiin (16). Vanhemman identiteetin muutos (15) ja menetyksen vaikutus vanhemman hengelliseen elämään (15) ovat kaksi viimeistä alakategoriaa. Näiden alakategorioiden esiintymisfrekvenssi aineistossa on esitetty kuviossa 12. Useimmat alakategoriat jakautuvat vielä erilaisiin teemoihin, joita tarkastellaan kussakin alaluvussa tarkemmin.

Kuvio 12: Lapsen menetyksen vaikutukset (N = 64), alakategoriat.

5.2 Lapsen menetys ja tunnereaktiot

*Entä jos surua ei olisi
jos ei olisikaan kyyneleitä
ei ikävää
ei kaipausta?
Se vasta surullista olisi.
Koska silloin ei olisi ollut rakkauttakaan.
Sillä niin paljon kuin on rakkautta
niin paljon on myös surua.
Ne ovat kuin sisarukset
tai saman puun oksat,
kasvavat yhteisestä maaperästä*
Hanna Ekola²⁶²

Hanna Ekola liittää runossaan yhteen surun kokemisen ja aikaisemmin koetun rakkauden toisiinsa. Jos menetetty läheinen on ollut rakas, elämää ei voi jatkaa kokematta surua menetyksen jälkeen. Tämä selittää sen, että lapsen menetys aiheuttaa vanhemmissa monenlaisia **surureaktioita**. Poijula jakaa surureaktiot psykologisiin reaktioihin, käyttäytymisreaktioihin sekä sosiaalisiin ja fyysisiin reaktioihin²⁶³. Tämän pääluvun ensimmäisenä alakategoriana käsittelen psykologisiin reaktioihin kuuluvia **emotionaalisia reaktioita**. Niitä ovat mm. tuska, surullisuus, ahdistuneisuus, paniikki, pelko, haavoittuvuus, turvattomuus, kaipaus, avuttomuus, voimattomuus, viha, kärsimättömyys, syyllisyys, itsesyytökset ja katuminen, masennus, toivottomuus ja epätoivo, yksinäisyys ja ristiriitaisuus.²⁶⁴ Vanhemmat voivat kokea myös rauhaa, iloa, onnellisuutta ja helpotusta. Viimeksi mainitut liittyvät lapsen kipujen ja kärsimysten loppumiseen sairauden päättyessä kuolemaan.²⁶⁵

Tutkimukseni aineistossa menetyksen aiheuttamien tunteiden kuvailu on erittäin runsasta, avointa ja yksityiskohtaista. Määrällisesti tunteista on kirjoitettu aineiston analyysin alakategorioista selvästi eniten: yhteensä 44 vanhempaa kertoo niistä. Tunnereaktioista kertovia ilmauksia on yhteensä 102. Ilmausten runsauteen on varmaankin vaikuttanut jossain määrin kirjoituspyynnön muoto: heti pyynnön alussa esitetään toivomus, että kirjoittajat kertoisivat menetyksen aiheuttamista ajatuksista, kokemuksista ja tunteista.

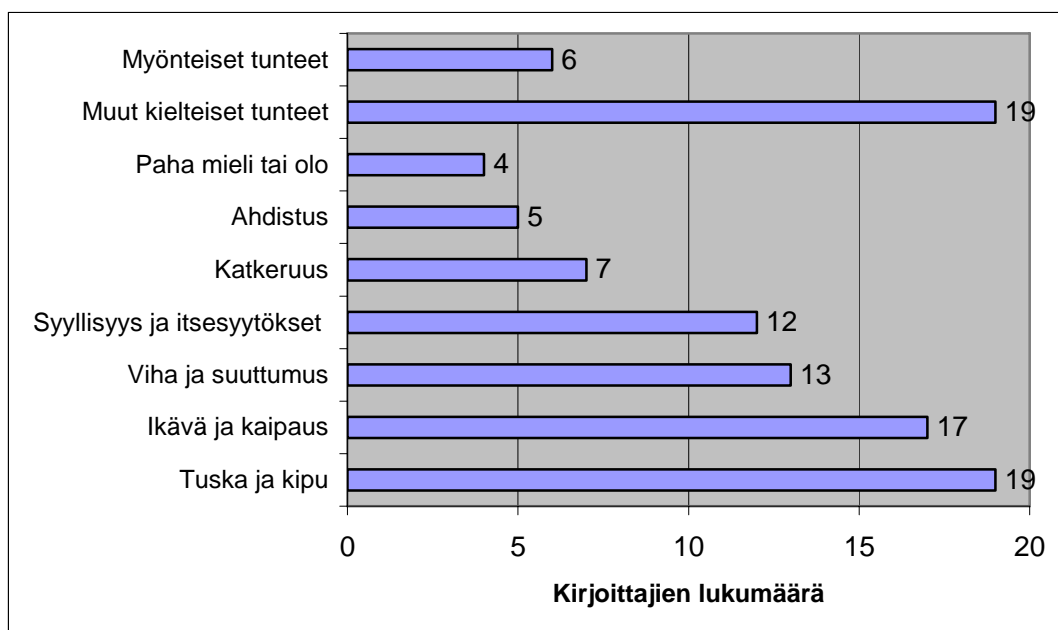
Kuvio 13: Lapsen menetyksen aiheuttamat tunnereaktiot (N = 64).

²⁶² Ekola 1996, 27. Liitteessä 4 on lueteltu vanhempien kirjoittamia kirjoja lapsensa menetyksestä.

²⁶³ Poijula 2002, 42.

²⁶⁴ Poijula 2002, 43–44.

²⁶⁵ Laakso 2000, 67.

Varsinkin surun alkuvaiheen sielunmaisemaa surevat vanhemmat kuvaavat²⁶⁶ metaforilla **yö, pimeys ja umpikuja**. Nämä ilmaukset merkitsevät ahdistusta, masennusta ja henkistä uupumusta, joita he käyvät läpi elämässään.

Elämä tuntuu pimeältä ja ei kiinnosta juuri enää. (Eeva L)

Alkoi hirvittävä yö, josta ei loppua näy. Hirvittävä yö, jossa oli niin paljon tuskaa, että tuntui sielu repeävän. Yö, jonka seurauksena pohja katosi kaikelta elämän alueelta, suunnitelmat raukesivat, elämän ilo ja halu katosi... On ollut sinisiä ajatuksia ja myös synkkijä. Valoisia ei 1,5 vuoteen juuri ole ollut. Pojan kuoleman jälkeen oli olo aina aamuisin kuin olisi synkän pimeän huoneen perällä...Se surun synkkyys on niin valtava, että missään värikartassa ei niin mustaa ole. (Esko Li)

Sen jälkeen kaikki oli pimeää..... Tuntui kuin kaikki valo olisi sammunut niin ympäröivästä maailmasta kuin sielustamme. (Saara LL EVL)

Olin umpikujassa itseni kanssa. Kannoin katkeruutta ja vihaa sisälläni ainakin tietoisesti yli kymmenen vuotta. Elin umpiossa jossa masennus, suru, lasten kuolema oli käsittelemättömänä sisälläni. (Henna LL VAP)

Yleisimmin mainittuja menetyksen aiheuttamia tunnereaktioita aineistossa ovat **tuska ja kipu** (18+1 kirjoittajaa), **ikävä ja kaipaus** (14+3), **suru** (15), **viha ja suuttumus** (13), **syyllisyys ja itsesyytökset** (12) sekä **katkeruus** (7). Muutama kirjoittaja kertoo **ahdistuksesta, pahasta olostai mielestä, ahdistuksesta, pelosta** sekä **masennuksesta**. Kaksi kirjoittajaa mainitsee **epätoivon, hädän, uupumuksen ja murheen**, yksi kirjoittaja **kateuden, levottomuuden, rauhattomuuden, kauhun ja turvattomuuden**. Vanhempien viha kohdistuu tämän tutkimuksen aineistossa useimmi-

²⁶⁶ Kun selostan vanhempien ilmauksien sisältöä analyysissäni, käytän preesensia, sillä sen käyttö tekee mielestäni paremmin oikeutta aineistolle. Tuloslukujen yhteenvedossa sekä pohdinta- ja johtopäätösluvussa käytän raportoinnissa sen sijaan imperfektiä.

ten Jumalaan. Sitä käsitellään tarkemmin Jumalaan kohdistuneiden asenteiden ja tunteiden yhteydessä luvussa 5.3.

Vanhempien ikävä ja kaipaus kohdistuvat luonnollisesti menetettyyn lapseen. Erään äidin mainitsema kateus sekä toisen äidin kokema viha ja katkeruus suuntautuivat raskaana oleviin naisiin²⁶⁷. Myönteisinä tunteina vanhemmat mainitsevat **rauhan, ilon ja onnellisuuden** kokemisen. Neljällä vanhemmalla koettu rauha tai ilo liittyy Jumalan läheisyyden kokemiseen surun keskellä. Eräällä äidillä rauhan saaminen liittyy lohduttavaan uneen. Yhden äidin onnellisuus itkun ja ikävöinnin keskellä perustuu luottamukseen, että lapsi pääsi taivaaseen.

Mahdollisuus purkaa vihan tunteita on tärkeää, sillä sen katsotaan suojaavan ihmistä masennukselta ja katkeruudelta, johon kätkeytyy usein voimatonta vihaa. Vihan ilmaisulle tulee olla lupa eikä sitä saa käsittää synniksi vaan osaksi psyykkistä sopeutumisprosessia.²⁶⁸ Varsinkin itsemurhaan ja muihin äkilliseen kuolemiin liittyy paljon vihaa. Kübler-Ross painottaa vihavaiheen tärkeyttä. Hänen mukaansa omaisten vihaa tulisi sietää, kohdistuipa se kehen tai mihin hyvänsä.²⁶⁹

Tunnereaktioista käsittelen tarkemmin vanhempien kokemia **syllisyydentunteita ja itsesyytöksiä**, sillä ne ovat keskeisiä ihmisen spiritualiteetin kannalta. Siltalan mukaan vanhemmilla on lapsen kuoleman yhteydessä aina paljon syllisyydentunteita. He ovat raivoissaan ja epätoivoissaan siitä, etteivät voineet estää lapsen kärsimystä ja kuolemaa. Syyllisyyden ja vihan tunteiden kohtaaminen on ahdistavaa.²⁷⁰

Aineistossa yhteensä 12 vanhempaa kertoo syllisyydentunteista ja itsesyytöksistä. Erityisesti nousee esille äkillisen kuoleman yhteys syllisyyden kokemiseen. Viiden vanhemman lapsi oli kuollut onnettomuudessa, kahden äkilliseen sairauskohtaukseen, yhden lapsi kuoli synnytyksessä, ja yhdellä äidillä oli useita keskenmenoja. Merkillepantavaa on, että vain yksi kuudesta itsemurhan tehneiden lasten vanhemmista kirjoitti syllisyydentunteistaan. Tämä poikkeaa Lindqvistin esittämästä väitteestä, että itsemurha aiheuttaa lähes aina syllisyyden kokemista²⁷¹. Tähän voi olla kaksi erilaista selitystä: joko vanhempien on ollut vaikea kirjoittaa syllisyydentun-

²⁶⁷ Vrt. Bendt 1999, 113.

²⁶⁸ Harmanen 1997, 161–162.

²⁶⁹ Harmanen 1997, 163–164.

²⁷⁰ Siltala 1993, 41–42; Worden 1982, 42.

²⁷¹ Lindqvist 1999, 59–61.

teistaan tai he eivät ole kokeneet niitä. Arttu on ainoa itsemurhan tehneen lapsen vanhempi, joka kertoo syyllisyydestään. Hän kertoo ajatelleensa, että hän oli osasyllinen poikansa itsemurhaan. Viha ja syyllisyys liittyvät toisiinsa kolmen vanhemman kokemusmaailmassa. Arja ja Irja kokivat aluksi lapsen kuoleman myös Jumalan rangaistuksena. Kahden vanhemman kohdalla näiden tunteiden ja ajatusten ratkaisukeinona oli myöhemmin jumalasuhteen löytäminen. Anitan itsesyytökset yhdistyivät ajatuksiin omasta pahuudesta ja Jumalan rangaistuksesta.

*Ja siinä murhenäytelmässä, minä olin merkittävässä roolissa. Olin omalla elämälläni ollut mukana saattamassa poikaani itsetuhoon, ennenaikaiseen kuolemaan. Tunsin suuren kuorman hartioillani, enkä tiennyt silloin miten jaksan sen taakan kantaa... Voimakkaat **itsesyytelyt** jatkuivat ainakin vuoden ajan. (Arttu Li EVL)*

***Vihasin** lääkäreitä, huusin heille että olette tappaneet lapseni **vihasin** kaikkea itseäni, **syytin** itseäni olenko tehnyt jotain väärin... **viha** oli liian suuri ja **suru** oli raskas kanta. (Arja L)*

*Eroni aikoihin mietin, miksi ihmeessä me halusimme näin monta lasta?! Jos minulla olisi 1-2 lasta, minulla olisi ehkä vähän helpompaa... Kun Minna sitten kuoli tunsin **voimakasta syyllisyyttä** ajatellen etten minä sitä näin tarkoittanut... Minä huusin ja kyselin Jumalalta, että miksi hän antaa tällaista tapahtua? Olin todella **vihainen!** ... **Tunsin voimakasta vihaa Taivaan isää kohtaan**... Olen toisaalta **vihainen** Minnalle... Samalla tunnen **syyllisyyttä**. (Irja L EVL)*

*Keskenmenojen aikaan mielessä kävi myös erilaisia **itsesyytöksiä**. Muistan ajatelleeni, että olenko niin paha ihminen, että Jumala joutuu kasvattamaan rangaistusten kautta. (Anita LkLkLk)*

Eijan kokemana syyllisyys siitä, että ei ollut lapsensa luona kuoleman hetkellä, on varsin yleinen omaisten keskuudessa. Lindqvistin mukaan on hyvin tavallista kokea syyllisyyttä omista laiminlyönneistään. Toisinaan itsemurhan tehnyt henkilö onkin tarkoittanut tekonsa epätoivoiseksi kostoksi. Tällöin hän on pyrkinyt tietoisesti aiheuttamaan pahaa oloa läheisissään. Jos syyllisyys on todellista, Lindqvistin mukaan on tärkeää, että ihminen tällaisissa tapauksissa saa käsitellä perusteellisesti omaa syyllisyyttään. Sen läpikäyminen on olennainen osa suruprosessia. Syyllisyyden vähättely, poisselittäminen tai mitätöinti ei auta ketään. Sen käsittelyssä anteeksiantamus on valtava voimavara.²⁷² Lindqvistin mainitsemaa syyllisyyttä omista mahdollisista laiminlyönneistään kuvaa kolme vanhempaa.

*Tiesin, että kuolema tulee, kuitenkin se yllätti. **Tunnen syyllisyyttä** siitä, että en ollut Jannen vierellä viimeisillä hetkillä, vaikka tiedän että en olisi häntä voinut pelastaa. Tiedän, että näin on hyvä. Kuitenkin, **tuskani ja ikäväni on suuri**. (Eija L)*

*Ajattelen, että huolimattomuuteni riisti isommilta pojiltani rakkaan veljen. **Syyllisyyteni** olen kantanut yksin niin kuin **ikäväni**. (Pirkko L EVL)*

²⁷² Lindqvist 1999, 59–61. Vrt. Omainen kertoo: ”Lähiomaisen itsemurha saa aikaan itsesyytösten tulvan. Käytin monta sivua päiväkirjasta itseni syyttämiseen.” (Heiskanen 1996, 97–98)

*Häpesin muuta perhettä enkä nostanut kauheaa meteliä [sairauden oireista] ja kadun sitä vieläkin...Arto oli kuollut eteisen lattialle... **Kauhun tunne ja itsesyytökset** olivat hirveät... Kauan oli niin kauhea **itsesyytöksien** määrä että jos jostakin olin iloinen niin oikein **säikähdin** että tein väärin kun olin **iloinen** kun Arto joutui kuolemaan, enkä saanut sille mitään. (Maria L EVL)*

Käsitlemättömien itsesyytösten keskellä eläminen voi estää toipumista, koska omista positiivisista tunteistakin voi kokea syyllisyyttä, kuten Maria kuvaa. Syyllisyyden kanssa kamppailu on kestänyt joillakin vanhemmilla useita vuosia. Seija puolestaan vapautui pian syyllisyydentunteistaan poikansa Vesseliraamatusta löytämänsä raamatunkohdan avulla.

*Kun todellisuus alkoi selkiintyä astui välittömästi mieleeni **omantunnon syytökset**, ne kasvoivat pian sellaiseen mittaan että **elämänhaluni olivat loppumaisillaan**. (Jarmo L ADV)*

***Liki kaksi ja puoli vuotta olen kipuillut ikävän, tuskan ja syyllisyyden kanssa**. (Iina L EVL)*

*Myös **syyllisyyden tunteeni sain heittää pois** saatuani silmiini tuon Vesseliraamatun jakeen kuin viimeisenä tervehdyksenä: "Älkää syyttäkö itseänne siitä, että myitte minut tänne, sillä Jumala lähetti minut teidän edellänne pelastamaan teidän henkenne." (Seija L HEL)*

Harmanen toteaa, että syyllisyysproblematiikka liittyy kaikkeen suruun ja erityisesti lapsen menettämiseen sekä luonnollisen kuoleman että itsemurhan kautta²⁷³. Oman syyllisyyden arviointi lapsen kuoleman jälkeen on luonnollista. Sureva voi miettiä, olisiko voinut tehdä jotakin estääkseen läheisen kuoleman. Surun alussa syyllisyyden tunteella voi olla myös sopeutumista auttava merkitys; sen kautta voi saada jonkinlaisen hallinnan tunteen tapahtuneeseen. Syyllisyydentunteen tulisi kuitenkin ajanoloon väistyä. Joskus syyllisyys on todellista, mutta usein se on kuviteltua.²⁷⁴ Jotkut vanhemmat kokevat syyllisyyttä jopa siitä, että he eivät mielestään ilmaise suruaan niin paljon kuin uskovat asiaan kuuluvaksi. Wordenin mukaan suurin osa syyllisyyden kokemisesta on irrationaalista ja keskittyy kuoleman olosuhteiden ympärille²⁷⁵.

Harmasen tutkimuksessa 11 % sururyhmien ohjaajista koki vaikeaksi antaa apua syyllisyyden kanssa kamppaileville ihmisille. Hänen mukaansa pitkittynyt kamppailu syyllisyysongelman kanssa voi neurotisoitua, jolloin käsitlemätön syyllisyys ehkäisee suruprosessin etenemistä. On arveltu, että aiempi kirkon opetus itsemurhasta saattaa lisätä ja komplisoida syyllisyydentunteita.²⁷⁶ Echelbarger selittää, että omai-

²⁷³ Harmanen 1997, 187.

²⁷⁴ Poijula 2002, 56–57.

²⁷⁵ Worden 1982, 42.

²⁷⁶ Harmanen 1997, 187, 190–191.

sen on tärkeää kohdata vihan tunteensa itsemurhan tehnyttä kohtaan voidakseen kokea anteeksiantamuksen parantavan voiman²⁷⁷. Itsemurhien lisäksi myös muut odottamattomat ja äkilliset sekä epäselvät kuolemantapaukset aiheuttavat syyllisyyden tunteita. Lapsen kuolemantilanteessa myös äitien työ voi muuttua syyllisyyttä aiheuttavaksi, sillä työssä vietetty aika on ollut lapselta poissa.²⁷⁸

Surutyön etenemisessä ja tunteiden ilmaisussa **itkemisellä** on suuri merkitys. Se helpottaa oloa ja auttaa saamaan kosketuksen omiin tunteisiin.²⁷⁹ Yhteensä 17 vanhempaa kertoo ilmaisseensa ja työstäneensä suruaan itkemällä. Surun ilmaiseminen vie pikkuhiljaa suruprosessia eteenpäin, kuten Leila kuvaa. Marika kertoo, miten ensimmäisen lapsen kuoleman jälkeen käsittelemätön suru purkautui itkuna 14 vuotta myöhemmin toisen lapsen menetyksen yhteydessä. Jos surua ei saa käytyä läpi riittävästi, se voi komplisoitua ja johtaa tunteettomuuteen, kuten tapahtui Marian kohdalla.²⁸⁰

Itse huomasin, että kun käsitteletin paljon suruani, siitä pikkuhiljaa ikäänkuin lohkesi aina pala pois. Näihin vuosiin on mahtunut paljon itkua ja ahdistusta...Vieläkin surren, ikävöin ja kaipaan häntä, joka päivä hän on ajatuksissani yhä edelleen, mutta olen oppinut elämään asian kanssa. (Leila L HER)

Yritin olla reipasta äitiä en itkenyt, jotenkin ihan kuin olisin yrittänyt lohduttaa toisia... kätkin suruni...en silloin tajunnut, että painoin kaiken surun tunteeni, tuskani alas ja yritin olla niin kuin mulle ei mitään paha ja ikävää olisi sattunutkaan, onnistuin suruni kätkemisessä niin hyvin, että naapuri kävi sanomassa, että muut tuttavani sanoivat mua tunteettomaksi äidiksi, koska en niistä surrutAikaa kului ja pidin surun sisälläni – nauroin ja olin iloinen...[toinen lapsi kuoli] En voinut puhua kenenkään kanssa itkemättä – surin 2 lastani yhdellä kertaa. (Marika LLLk EVL)

Kauhun tunne ja itsesyytökset olivat hirveät... Käytyäni noin 10 kertaa siellä [psykologilla] ja itkettyäni kyneleet loppuun, olen elänyt melko tunteetonta elämää... (Maria L EVL)

Cullberg pitää itkua suorastaan terveyden merkinä²⁸¹. Laakson tutkimuksessa itkeminen kuului äitien suruun hyvin monenlaisessa muodossa. Yleensä itku helpotti oloa. Aina äidit eivät kuitenkaan pystyneet itkemään, vaikka olisivat halunneet.²⁸²

²⁷⁷ Echelbarger 1993, 223–226.

²⁷⁸ Moren 1995, 13; Tuhkasaari 1995, 8.

²⁷⁹ Poijula 2002, 28.

²⁸⁰ Poijula käsittelee komplisoituneen surun eri muotoja: estynyt, viivästynyt, krooninen ja patologinen suru (2002, 175–182). Ks. myös Ali-Rekolan kuvausta viivästyneestä surutyöstään (1994, 106–107).

²⁸¹ Cullberg 1991, 169. Martti Lindqvist (1999, 72) kertoo itkeneensä vaimonsa kuoleman jälkeen monta kertaa päivässä kuuden viikon ajan.

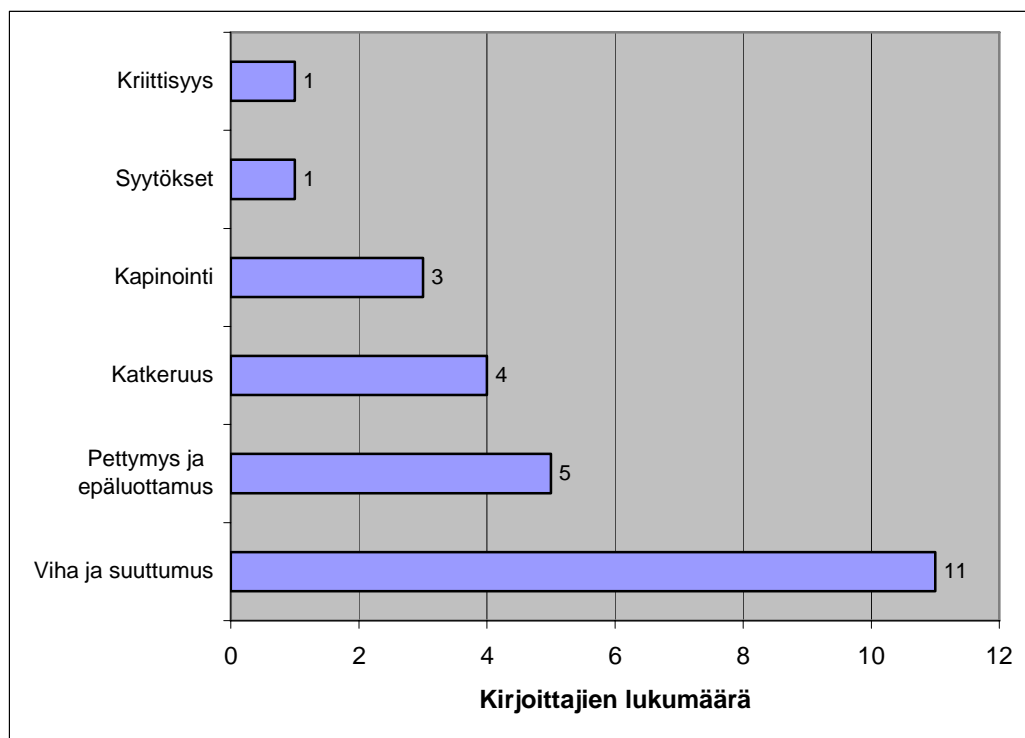
²⁸² Laakso 2000, 68.

5.3 Kielteiset tunteet ja asenteet Jumalaa kohtaan

Lapsen menetys aiheuttaa monenlaisia tunteita ja asenteita myös Jumalaa kohtaan. Jumala näyttäytyy usein surevalle kaksikasvoisena, sekä siunaavana ja armahtavana että kiroavana ja hylkäävänä²⁸³. Jumalan koetaan olevan vastuussa tapahtuneesta, koska hän olisi voinut estää tapahtuneen. Alkuvaiheen sokin jälkeen reaktiovaiheessa kielteiset tunteet nousevat pintaan: iskun kokeneet tuntevat itsensä petetyiksi tai Jumalan hylkäämäksi²⁸⁴. Yhteensä 25 kirjoittajaa kertoo kokemistaan **kielteisistä tunteista ja asenteista Jumalaa kohtaan**. Toisaalta jotkut kirjoittajat (6) haluavat tuoda esille myös kielteisten tunteiden ja asenteiden puuttumisen.

Lapsen menetys aiheuttaa monenlaisia kielteisiä tunteita ja asenteita Jumalaa kohtaan. Näitä ovat mm. **viha, suuttumus, pettymys, epäluottamus, katkeruus, kapinointi ja syytökset** sekä **kriittisyys**. Seuraavassa kuviossa on esitetty niiden esiintyvyyttä ja yleisyyttä kirjoittajien kohdalla.

Kuvio 14: Kielteiset tunteet ja asenteet Jumalaa kohtaan (N = 64).

²⁸³ Lindqvist 1997, 105.

²⁸⁴ Bendt 1999, 234.

Viha ja **suuttumus** ovat yleisimpiä tunteita ja asenteita Jumalaa kohtaan; 11 kirjoittajaa kertoo näistä. Jumalan koetaan olevan vastuussa tapahtuneesta, ja siksi omat reaktiot kohdistetaan häneen. Lähes kaikilla vanhemmilla vihan tunne Jumalaa kohtaan liittyy kriisiin jumalasuhteessa tai jumalasuhteen ristiriitaiseksi jäämiseen. Useilla kirjoittajilla tähän yhdistyy lisäksi käsitys epäoikeudenmukaisesta ja rankaisevasta jumalasta.

***Vihasin** Jumalaa joka otti pois tyttäreni, sillä tiesin ettei hän eläissään ollut tehnyt pahaa kellekään. (Eeva L)*

*Minä huusin ja kyselin Jumalalta, **että miksi hän antaa tällaista tapahtua?** Olin todella **vihainen!** ...Tunsin **voimakasta vihaa Taivaan isää kohtaan.** (Irja L EVL)*

*Olen pettynyt ja **suuttunut Jumalalle.** (Iina L EVL)*

*Alkuun tunsin **hirvittävää vihaa Jumalaa kohtaan.** (Siiri Li)*

*Sitten tuli vaihe jolloin **olin todella vihainen Jumalalle,** että hän tämänkin vielä meidän kannettavaksemme antoi. (Saara LL EVL)*

Vanhempien kokemus on yhtenevä Laakson ja Harmasen tutkimustulosten kanssa, joissa menetyksen jälkeen tuli esille Jumalaaan kohdistuvaa kiukkua ja vihaa. Sururyhmien ohjaajat olivat aistineet myös ristiriitaisuutta ryhmäläisissä Jumalaa kohtaan suuntautuneen vihan ilmaisemisessa.²⁸⁵ Kilpeläisen mukaan ihmisen ainoa tie Jumalan kohtaamiseen voi joskus kulkea Jumalan vihaamisen kautta²⁸⁶. Kaikkien kohdalla vihan tunnetta Jumalaa kohtaan ei kuitenkaan nouse. Arsi, joka toteaa näin, kertoo jumalasuhteensa tulleen läheisemmäksi tämän kokemuksen jälkeen.

***Vihaa Jumalaa kohtaan en ole koko aikana tuntenut...** Tunnen monia ihmisiä, jotka ovat menettäneet läheisensä; ovat sanoneet, että vihaavat Jumalaa ja ihmisiä. Minulla tällaista tunnetta ei ole ollut. (Arsi L EVL)*

Myös **pettymyksen** tunne ja **epäluottamus** Jumalaa kohtaan ovat aineistossa yleisiä: yhteensä viisi kirjoittajaa kertoo näistä tunteista. Kirjoittajien kohdalla on näkökulmaeroa siinä, että Elsa kokee Jumalan pettäneen, Kaarlo puolestaan kokee itse pettäneensä. Arja ja Pirkko olivat aikaisemmin luottaneet Jumalaaan, mutta menetys johti siihen, että luottamussuhde rikkoutui. Kaikilla kirjoittajilla menetyksen kokemus rikkoo aikaisemman jumalakuvaan, johon ei sopinut se, että Jumalaa sallii tällainen traagisen käänteen elämässä. Tällöin aikaisempi luottamus ja läheinen suhde Jumalaaan rakoilee tai rikkoutuu. Kahden kirjoittajan kohdalla jumalasuhte palasi myöhemmin ennalleen. Kahden kirjoittajan jumalasuhte on edelleen ristiriitaisessa tilanteessa.

²⁸⁵ Laakso 2000, 83; Harmanen 1997, 161, 225.

²⁸⁶ Kettunen 1990, 95.

Arjan kohdalla käänteentekeväksi muodostui lapsen syntyminen useita vuosia myöhemmin. Hän pelkäsi raskausaikana lapsen kuolevan, mutta kun lapsi syntyi terveenä, hän kääntyi Jumalan puoleen anteeksi pyytäen ja löysi uudenlaisen jumalasuhteen.

*Tunsin, että **Jumala on meidät pettänyt**. Miten voin tulla toimeen sellaisen Jumalan kanssa. (Elsa L EVL)*

*Keijon kuolema ja koko tämä prosessi aiheutti sen, että olin **hyvin pettänyt Jumalaa**... (Kaarlo L EVL)*

*Kun ymmärsin että syy ei ollut minussa, sen jälkeen vihasin jumalaa miksi veit lapseni, **en pystynyt luottamaan jumalaan**, viha oli liian suuri ja suru oli raskas kantaa. (Arja L)*

***En yhtään enää luottanut** siihen, että Jumala varjelee ja antaa minulle vain sen verran kuin jaksan kantaa (Pirkko L EVL)*

Katkeruutta Jumalaa kohtaan koki neljä kirjoittajaa, joista kolme on vapautunut myöhemmin katkeruudestaan. Eskon kohdalla katkeruus liittyi myös siihen, että hän koki lapsen menetyksen olevan epäoikeudenmukainen Jumalan rangaistus. Hän kertoo myös oman identiteettinsä rikkoutuneen, jumalasuhteensa katkenneen ja hengellisen elämänsä loppuneen. Raili mainitsee paradoksaalisesti antaneensa Jumalalle anteeksi. Tämä anteeksiantamus näyttää olevan yhteydessä siihen, että hänen jumalasuhteensa on korjaantunut.

*...**katkeruus** alkoi kohtaloa vastaan ja vastaan Jumalaa. (Esko Li)*

*...oli sitä joskus vähän **katkera** Jumalalle... **Ei ole enää katkeruuttakaan** sydämessä Taivaan Isää kohtaan, vaikka ei tämä elämä helppoa ole ollut... (Anja LL)*

*Jos ihminen voi olla **katkera** niin sitä minä olen ollut. Nimen omaan **Jumalaa kohtaan**... Ja olen sille **Jumalallekin antanut anteeksi**. (Raili L EVL)*

Lisäksi kaksi kirjoittajaa tuo esille, että he eivät ole kokeneet missään vaiheessa katkeruutta. Näillä henkilöillä on ollut läheinen suhde Jumalaan ja aktiivinen hengellinen elämä ennen lapsen kuolemaa. Uskonnollisena taustana heillä on evankelis-luterilaisen kirkon herätysliike. Katkeruuden puuttuminen näyttäisi liittyvän aikaisempaan kokemukseen turvallisesta Jumalasta.

***Katkeruutta Jumalaa kohtaan emme ole tunteneet**. (Eino L HER)*

Kapinointia Jumalaa kohtaan kertoo kokeneensa kolme kirjoittajaa. Se voi merkitä joko kriisiä jumalasuhteessa tai tapaa käsitellä tapahtunutta. Kapinointi liittyy vanhemmilla siihen, että Jumalalla koetaan olevan vastuu lapsen kuolemasta.

*...en voinut luottaa jumalaan, **kapinoin** ja vihasin jumalaa, se oli **hänen syytään** että lapseni kuoli. (Arja L)*

*Minä välillä **kapinoin** Jumalaa vastaan, että mitä pahaa me ollaan tehty, kun **Jumala näin meitä rankaisee.** (Merja ja Iiro LL EVL)*

Vanhempien kapinointi on samansuuntainen Harmasen ja Laakson tutkimustulosten kanssa, joissa nousi esille pitkällinen kapinointi Jumalaa, yleensä kuolemaa ja kaikkea tapahtunutta kohtaan²⁸⁷. Raamatussa mainitaan vaikeassa tilanteessa olevan Jobin kapinoinnista Jumalaa vastaan. Lapsensa, omaisuutensa ja terveytensä menettänyt Job huudahtaa: ”Tänäkin päivänä ajatukseni nousevat kapinaan.”²⁸⁸

Aineistosta löytnyt mielenkiintoinen seikka on kolmen kirjoittajan maininta siitä, että he **eivät ole kapinoineet** Jumalaa vastaan. Tämä herättää pohtimaan, onko kysymyksessä aito luottamus Jumalaan elämän vaikeimpien vaiheiden keskellä vai torjunta, joka estää jumalasuhteen myöhemmän kehittymisen?

*Minulle **ei tullut missään vaiheessa kapinamieltä eikä syytelyä Jumalaa ... kohtaan**, mitä pidän ihmeenä (Seija L HEL)*

***En kapinoi**, en surkuttele, en osaa muuta kuin olla Hänen edessään. (Marja L HEL)*

***Jumalaa vastaan** minun **ei ole tarvinnut kapinoida**: Hän ei tee virheitä... (Meeri L VAP)*

Huomion arvoista on, että Seija ihmettelee itsekkin, ettei hänellä noussut kapinamieltä. Kirjoitusten perusteella vaikuttaa siltä, että kaikilla kolmella vanhemmalla kapinoinnin puuttuminen näyttää liittyvän hyvin myönteiseen jumalakuvaan sekä ennen että jälkeen menetyksen. He ovat kokeneet Jumalan rakastavan ja hoitavan heitä heidän menetyksensä keskellä. Heidän jumalasuhteensa on säilynyt ennallaan tai syventynyt. Näiden vanhempien kohdalla ei näyttäisi kysymyksessä olevan torjunta tai kieltäminen. Meerin kohdalla kapinoinnin puuttuminen näyttää liittyvän erehtymättömyyteen hänen jumalakuvaan. Jos joku ulkopuolinen – varsinkin pian menetyksen jälkeen – sanoo, ettei Jumala tee virheitä – se saattaa vaikeuttaa vanhemman toipumista. Väisänen mukaan toipumisen myöhemmässä vaiheessa vanhemman oma ajatus Jumalasta, joka ei tee virheitä, voi olla kuitenkin tyytymistä ja merkityksen antamista osoittava johtopäätös²⁸⁹. Wikström mainitsee, että joissakin uskonnollisissa piireissä suru, ongelmat, alakuloisuus ja masennus saatetaan käsittää synniksi ja tuomita. ”Voittoisa usko” ei voi hyväksyä niitä, koska Jumalan sanotaan ratkaisevan

²⁸⁷ Harmanen 1997, 224; Laakso 2000, 83.

²⁸⁸ Job 23:2.

²⁸⁹ Väisänen 1999, 68–69.

kaikki ongelmat. Tällöin Wikströmin mukaan koko uskonnollisesta traditiosta tulee eräänlainen kollektiivinen tapa kieltää epäilykset, epäusko ja epäröinti.²⁹⁰

Eräiden vanhempien kohdalla lapsen kuolema johti **syöttelyyn** ja **kriittisyyteen** Jumalaa kohtaan. Tämä oli yhteydessä heidän jumalasuhteensa horjumiseen. Kaksi vanhempaa puolestaan toteaa, että he **eivät syyttäneet** Jumalaa tapahtuneesta. Molemmilla oli ennen lapsen kuolemaa varsin läheinen jumalasuhteensa pysyi ennallaan tapahtuneesta huolimatta, ja he kokivat Jumalan pitävän heistä huolta surun keskellä.

Kun tapahtuneet tosiasiat selvisivät, se tuotti yhä lisää syyttöksiä Jumalan suuntaan... Ensimmäisinä viikkoina [lapsen kuoleman jälkeen] soimasin Jumalaa, etten nähnyt sairauden merkkejä. Miksi nyt et antanut varoitusta, niin kuin silloin vauvana. (Elsa L EVL)

Tulin kovin kriittiseksi Jumalaa kohtaan. Ajattelen, että eikö tämä ole vähän liikaa. (Pirkko L EVL)

Tyttärenme kuolema ei elämässäni aiheuttanut paniikkia, ei katkeruutta eikä Jumalan syyttelemistä... (Kanerva L KRS)

Kielteiset tunteet ja asenteet Jumalaa kohtaan ovat yleisiä lapsensa menettäneiden kohdalla; lähes kolmasosa vanhemmista kertoo niistä. Kaikkein yleisimpiä tunteita ja asenteita ovat **viha, suuttumus, pettymys, epäluottamus ja katkeruus**. Osalla vanhemmista ne ovat tilapäisiä. Kielteisen asennoitumisen jatkuminen Jumalaa kohtaan näyttää liittyvän epäoikeudenmukaiseen ja rankaisevaan jumalakuvaan. Niillä vanhemmilla, jotka tuovat eksplisiittisesti esille kielteisten asenteiden puuttumisen Jumalaa kohtaan, näyttää puolestaan olevan taustalla läheinen ja luottavainen jumalasuhte. He ovat kokeneet myös menetyksen yhteydessä ja sen jälkeisessä surussa Jumalan huolehtivana ja auttavana.

5.4 Sosiaalisen verkoston muutos

Sen lisäksi, että lapsen menetys voi vaikuttaa yksilön tunne-elämään ja jumalasuhteeseen, on varsin yleistä, että se vaikuttaa myös hänen **sosiaalisiin suhteisiinsa**. Varsinkin parisuhteeseen ja perhe-elämään kohdistuu erittäin suuria paineita²⁹¹. Kirjoittajista 16 kertoo sosiaaliseen verkostoon liittyvistä muutoksista. Tässä yhteydessä

²⁹⁰ Wikström 2000, 200–201.

²⁹¹ Tuhkasaari 1995, 7.

on otettava huomioon, että analysoitavasta aineistosta on rajattu pois sekä lapsensa että puolisonsa menettäneet henkilöt. Sosiaalinen verkosto muuttui lapsensa menettäneillä viidellä eri tavalla: 1. avioliitto kariutui, 2. perheenjäsenten välit muuttuivat, 3. ihmiskontaktit vähenivät, 4. yksinäisyyden tunne lisääntyi, 5. työyhteisö menetettiin.

Tutkimukseen osallistuneista kahdeksan kertoo **avioliiton päättyneen eroon**. Pirkon aviomies puolestaan **muutti pois kotoa** ja menehtyi myöhemmin alkoholin käytön seurauksena maksakirroosiin. Kirjeestä käy ilmi, että Pirkko on avioitunut uudelleen ennen entisen miehensä kuolemaa, joten hänenkin kohdallaan on kyse avioerosta. Lapsen menetys ei useinkaan ole ollut ainoa syy eroon, mutta monesti se on ollut varsin ratkaisevassa osassa, kun liitto on päätynyt avioeroon. Moren tuo esille, että niissä perheissä, joissa perheyhteys särkyi lopullisesti, on yleensä ollut vaikeuksia jo ennen lapsen kuolemaa²⁹². Kun tunne-elämä vaurioituu ja keskinäiseen suhteeseen tulee katkeruutta, tavallisia parisuhteen arkielämän ongelmia ja haasteita ei enää pystytä selvittämään. Bendtin mukaan aikaisemmin vaikeuksissa ollut parisuhde voi kärjistyä. Se, mitä toisessa oli aikaisemmin vaikea sietää, muuttuu nyt kestäättömäksi.²⁹³

Koko perheemme siihen astinen elämä romahti kasaan eikä koskaan ole korjaantunut...Kannamme kukin tahoillamme taakkaamme erillämme toisistamme. Erosin miehestäni viisi vuotta poikamme kuoleman jälkeen. Me yritimme jatkaa yhteiselämää mutta se ei enää sujunut. (Helmi L)

Tämä tapahtuma vaikutti kuitenkin niin, että hän sai kaksi sydäninfarktia loppukesästä ja syksyllä. Hän katkeroitui Jumalalle ja myös minulle. Viha ja katkeruus ajoi suhteemme avioeroon noin kymmenen vuotta myöhemmin. (Sari L HEL)

Mieheni, joka ei ollut juuri lapsistaan välittänyt eikä heitä hoitanut, otti oikeuden menettää hermonsä tästä surusta. Myrskyisä kausi onneksi päättyi, kun hän vihdoinkin lähti ja jäi sille tielleen. (Pirkko L EVL)

Pekan kuoleman jälkeen pyrin olemaan surevan äidin tukena ja oma sureminen jäi väliin... Surin sitten yhdellä kertaa avioliiton hajoamista ja Keijon kuolemaa. (Kaarlo L EVL)

Väisänen toteaa, että jos perheen äiti ja isä eivät kykene suremaan yhdessä, he voivat ajautua henkisesti erilleen toisistaan. Kaarlon kohdalla suremisen lykkäämien myöhemmäksi saattoi vaikuttaa osaltaan avioeroon. Väisäsen mukaan esteitä yhdessä suremiselle voi aiheuttaa se, että miehet saattavat vanhojen roolimallien mukaisesti siirtää oman surunsa käsittelyä myöhemmäksi keskittyessään ensiksi vaimon tukemi-

²⁹² Moren 1995, 13.

²⁹³ Bendt 1999, 74.

seen hänen surussaan.²⁹⁴ Morenin mukaan suruun liittyy perheen sisällä eri perheenjäsenten voimakas yksinäisyyden tunne, koska jokaisen kokemustapa on erilainen²⁹⁵. Äidin ja isän surussa erillään keskusteluyhteys kärsii tai se voi katketa kokonaan. Tällöin avioliitto joutuu koville ja parisuhde natisee liitoksistaan. Tuhkasaari toteaa, että suru, joka jätetään tunnistamatta tai ilmaisematta, saattaa tiivistyä puolison hylkäämiseen²⁹⁶. Eräässä Stanfordin yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa 70 % vanhemmista, joiden lapsi oli kuollut leukemiaan, erosi seuraavan kahden vuoden kuluessa²⁹⁷.

Yhden lapsen kuollessa koko **perheen tasapaino voi järkkäytyä**. Kuolema ei kosketa pelkästään kunkin jäsenen suhdetta kuolleeseen, vaan se vaikuttaa elossa olevien keskinäisiin suhteisiin jatkossa²⁹⁸. Tämä ilmenee Sinikan kokemuksessa. Hän toteaa, poikansa menetyksen uhkaavan muitakin perheyhteyksiä, koska hänen toinen poikansa reagoi hyvin voimakkaasti veljensä kuolemaan. Myös Helmin ja Eskon kohdalla perhedynamiikka on kärsinyt huomattavia vaurioita. Kunkin perheenjäsenen erikseen kokema suru ja tuska voi johtaa perheenjäsenten ajautumiseen erilleen.

Voin vielä hyväksyä sen, että me vanhemmat jouduimme kohtaamaan tämän surun – ja tiedän että sen kanssa jotenkin selviämme – mutta että veljen menetys vammautti toisen poikamme niin, että melkein tuntuu kuin olisimme hänetkin menettäneet. (Sinikka L)

Koko perheemme siihen astinen elämä romahti kasaan eikä koskaan ole korjaantunut ... Kannamme kukin tahoillamme taakkaamme erillämme toisistamme. (Helmi L)

Se pömmi joka putosi perheeseen, surmasi yhden, mutta vammautti loput perheen jäsenistä pysyvästi. (Esko Li)

Vanhempien kokemuksissa on nähtävissä Siltalan mainitsema perherakenteessa tapahtuva muutos. Hänen mukaansa menetys aiheuttaa aina tyhjän aukon perheeseen.²⁹⁹ Vanhempien kokemukset liittyvät myös Siltalan esittämiin menetyskriiseihin. Niissä perhe lukkiutuu, jolloin välimatka perheenjäsenten kesken kasvaa. Kuolema voi kutsua esiin eristäytymisen ilmapiiriin.³⁰⁰

²⁹⁴ Väisänen 1996, 116–117; 1999, 55–57, 60.

²⁹⁵ Moren 1995, 13.

²⁹⁶ Tuhkasaari 1995, 9.

²⁹⁷ Worden 1982, 101.

²⁹⁸ Tuhkasaari 1995, 6.

²⁹⁹ Siltala 1985, 172.

³⁰⁰ Siltala 1987, 233.

Muutama kirjoittaja alkoi **vältellä ihmiskontakteja** menetyksen jälkeen. Ihmisten kohtaaminen oli liian haasteellista, koska oma tunne-elämä oli niin vaurioitunut ja henkiset resurssit ovat vähentyneet.

Suhtautuminen ihmisiin oli hieman pelokasta johtuen ilmeisesti siitä, että osanotto muistutti aina Veikon kuolemasta. (Arsi L EVL)

Kävimme [Raija ja hänen miehensä] myöhään illalla ja joskus yöllä kävelemässä ulkona. Ehkä osittain sellaisestakin syystä ettei tarvinnut kohdata ihmisiä ja kertoa tapahtuneesta. (Raija L)

Joka kerta kun piti mennä jonekin kylään ajattelin olenko tavannut heidät Riston kuoleman jälkeen jos en nin en halunnut lähteä, sillä en jaksanut taas kerran käydä läpi suruani. (Marika LLLk EVL)

Bendtin toteamus selittää osaltaan näitä vanhempien kokemuksia. Hänen mukaansa vanhemmat välttävät tapaamasta ihmisiä, jotka eivät tiedä tapahtumasta ja kyselevät lapsesta. Heistä voi tuntua rasittavalta, koska tapaamisessa voi joutua helposti selittelemään ja lohduttamaan toista.³⁰¹ Väisäsen mukaan äideillä näyttää olevan vaikeinta silloin, kun isä on jo lähtenyt töihin³⁰².

Myös muut ihmissuhteet sukulaisiin, ystäviin ja työtovereihin saattavat muuttua. Muutama kirjoittaja on kokenut **jääneensä yksin** surun ja menetyksen keskelle. Monet vanhemmat kokevat sosiaalisen ympäristön jättävän heidät yksin tai vähättelevän menetystä jättämällä lapsen nimen mainitsematta keskusteluissa³⁰³. Lapsensa menettäneet kaipaavat, että heidän **ystävänsä** tukisivat heitä tässä elämän vaikeimmassa kriisissä. Kuitenkin he ovat kokeneet, etteivät ystävät ole pystyneet kohtaamaan heitä riittävän läheisellä tavalla. Eräänlainen eksistentiaalinen yksinäisyyden kokemus ilmenee Marjan kommenteissa: hänellä on ystäviä, mutta silti hän kokee olevansa aivan yksin. Lapsen menetys poikkeaa niin paljon ystävien kokemuspöiristä, että se aiheuttaa ulkopuolisuuden tunnun. Tämä ulkopuolisuuden kokemus hankaloittaa entisten ystävyysuhteiden hoitamista ja säilyttämistä, vaikka ystävät pyrkisivätkin pitämään yhteyttä.

Työssä teen pitkää päivää, ylitöitä ja aherran näännnyksiin asti. Mutta en tapaa ystäviä, enkä liiku juuri missään... Minulla on ystäviä. Mutta silti olen yksin, niin kovin yksin... En jaksa paljoa tavata ihmisiä, tapaan kyllä työssä, mutta vapaa-aikana en halua. (Marja L HEL)

Ystäväni olivat saaneet tietää kaksosten kuolemasta, mutta he olivat hyvin arkoja ottamaan yhteyttä. Nyt ymmärrän, ettei se ollut helppoa heillekään, nuorille ihmisille,

³⁰¹ Bendt 1999, 114.

³⁰² Väisänen 1999, 128.

³⁰³ Poijula 2002, 138.

mutta silloin sekin tuntui kamalalta, etteivät ystävät halunneetkaan olla tukemassa minua. Vanhempani olivat lähellämmeni, mutta muuten olimme mieheni kanssa yksinäisiä ja onnettomia. (Satu LkLkLk EVL)

Silloin ei ollut mitään jälkipuintiryhmiä kuten nykyään. Se, että meidät tuolloin jätettiin kaksin yksin suututti ja harmitti (varsinkin vuosien kuluttua) melkoisesti. (Kaarlo L EVL)

Ystävät voivat myös ottaa etäisyyttä ja paeta. Psykoanalyttikko Erna Furmanin mukaan pienen lapsen menetys samaistetaan primitiivisellä tasolla oman itsen menetykseen, samalla tavoin kuin ruumiinosan amputaatio herättää torjuntaa. Pienen lapsen kuolemaa on mahdotonta ymmärtää, mikä herättää ahdistusta ystäväissä. Tällöin ystävät, jotka itse ovat vanhempia, välttelevät lapsensa menettäneitä.³⁰⁴ Menetyksen jälkeen ystäväpiiri voi suorastaan vaihtua, kuten Laakson tutkimuksessa kävi ilmi³⁰⁵. Bendt mainitsee, että kolmen kuukauden kohdalla tuntuu olevan jonkinlainen raja, jonka jälkeen surevien odotetaan olevan ennallaan. Sen jälkeen ystävät eivät jaksaa kuunnella ja vetäytyvät syrjään.³⁰⁶ Lindqvistin mukaan surevat kertovat usein sosiaalisesta tyhjiöstä, joka syntyy heidän ympärilleen³⁰⁷.

Myös seurakuntaa kohtaan oli odotuksia, jotka eivät täyttyneet. Aikaisemmin ei ollut juurikaan sururyhmiä, joten ei ollut vertaisryhmää, jonka kanssa kohdata yhteinen suru. Ei myöskään ymmärretty sitä, että lapsen menetyksen jälkeen seurakunnasta ei otettu lainkaan yhteyttä. Sama kokemus tuli esille Laakson tutkimuksessa³⁰⁸. Tällöin yksinäisyyden kokemus korostuu. Janne koki yhteydenoton puutteen suorastaan hylkäämisenä.

Seurakunnan taholta ei tuolloin otettu mitään yhteyttä – se tuntui jälkikäteen katkeralta. Minkäänlaisia sururyhmiä ei tuolloin myöskään ollut. Yksin sai surussa kanssa taistella (Orvokki L EVL)

Kukaan seurakunnasta ei tullut. Itkimme hyljätyksi tulemista. (Janne Li)

Elvin sosiaalinen verkosto muuttui, koska lapsen menetys vaikutti hänen työkykyynsä. Hän joutui jäämään työkyvyttömyyseläkkeelle, jolloin hän **menetti** myös aieman **työyhteisönsä**.

Minun ammattini on aineenopettaja, josta jäin työkyvyttömyyseläkkeelle..., kun en enää millään jaksanut. (Elvi LL EVL)

³⁰⁴ Väisänen 1999, 125, 127; Bendt 1999, 112–113.

³⁰⁵ Laakso 2000, 77–78.

³⁰⁶ Bendt 1999, 112.

³⁰⁷ Lindqvist 1999, 94.

³⁰⁸ Laakso 2000, 80.

Sosiaaliseen verkostoon liittyvät muutokset ovat melko yleisiä kirjoittajien keskuudessa. Eniten tuli esille parisuhteeseen ja perheen dynamiikkaan liittyviä vaikutuksia. Näiden lisäksi merkittävimpiä vaikutuksia olivat ihmiskontaktien vähentyminen ja yksinäisyyden kokemisen lisääntyminen.

5.5 Identiteetin muuttuminen

”Puuttuva sana

*Naista, joka saattaa miehensä hautaan, sanotaan leskeksi,
miestä, joka jää suremaan vaimoan, leskimieheksi.*

Vanhempansa menettänyt lapsi on orpo.

Mutta miten nimitetään kuolleen lapsen

äitiä ja isää?”

P.F. Thomése³⁰⁹

Tämä tyttärensä menettäneen Thomésen mietelmä kuvaa lapsen menetyksen haastetta vanhemman identiteetille. Lapsen **menetys vaikuttaa vanhempaan voimakkaasti, syvästi ja laaja-alaisesti**. Se on todettu yhdeksi yksilön elämän emotionaalisesti ja elämänhistoriallisesti dramaattisimmista tapahtumista.³¹⁰ Vanhemmille heidän lapsensa kuolema on epätodelliselta tuntuva kauhea totuus³¹¹.

Tutkimukseni aineistossa ilmenee selkeästi lapsen menetyksen kokemuksen järkyttävyyttä ja intensiteettiä. On ilmeistä, että näin voimakas kokemus vaikuttaa yksilön identiteettiin. Seuraavaksi tarkastelen aineistossa esiintyviä kuvauksia lapsen menetyksen merkittävydestä yksilön elämässä. Moni kirjoittaja kuvaa sitä **elämänsä kauheimmaksi, raskaimmaksi tai hirvittävimmäksi kokemukseksi**. Ahti kokee vielä viiden vuoden jälkeen jokaisen päivän elämässään taisteluksi.

Tämä koko prosessi... on ollut niin hirvittävä ja lamaannuttava, että on suoranaisten ihme, että olen jotenkin tänne saakka selvinnyt...5 v. siis tapauksesta on kulunut ja jokaisen päivän olen taistellut tunti kerrallaan, hirvittävä ikävä ja kaipaus rinnassa. Jumalaa olen miettinyt paljon. Miten hän meille järjesti tällaisen kauheuden, juuri silloin, kun kaikki alkoi olla todella hyvällä mallilla.(Ahti L EVL)

Tämä on elämäni kauhein kokemus. (Orvokki L EVL)

Kun se kauheista kauhein oli tapahtunut, ensimmäinen ajatukseni oli, että Jumalaa ei ole... (Elsa L EVL)

³⁰⁹ Thomése 2004,12.

³¹⁰ Harmanen 1997, 127. Vrt. Seppälän toteamus, sen jälkeen kun hänen ensimmäinen lapsensa syntyi kuolleen: ”Kun kävelimme pois päin Meilahden sairaala-alueelta, maailma ei näyttänyt enää samalta paikalta kuin ennen. Lapsi, jota ei ole, muutti kaiken. Meidän lapsemme.” (Seppälä 1988, 139).

³¹¹ Poijula 2002, 137.

*Lähdin sairaalasta tilassa jossa en selvästi tajunnut todellisuutta, kuljin vain eteenpäin kuin ohjelmoitu robotti, kertomaan vaimolleni yhteisen **elämäämme raskaimman suruviestin.** (Jarmo L ADV)*

*Tuntui että **elämä loppuu siihen.** (Raija L)*

Väisäsen tutkimuksen keskeinen tulos oli, että vauvan menettämisen suru on rankka ja poikkeuksellinen normaalin surun muoto³¹². Siltala toteaa, että lapsen kuolema on vanhemmuuden vaikein tehtävä ja kokemus. Lapsen äkillinen kuolema, tapaturmainen tai kätkytkuolema, on vanhemmalle erityisen vaikea kokemus.³¹³ Lapsi on vanhempiensa terveen itsetunnon, toiveiden ja unelmien kohde. Siltalan mukaan vanhemmat kokevat lapsensa kuoleman usein niin, että oma kyky siittää, kantaa ja synnyttää sekä kasvattaa terveitä lapsia on jotenkin viallinen.³¹⁴

Eksistenssifilosofi Karl Jaspers käyttää ilmausta **rajatilanteet**. Sellaisia ovat tilanteet ja asiat, joille emme mahda mitään ja joita emme voi muuttaa. Kuolema, kärsimys, sattuma, syyllisyys ja maailman epäluotettavuus ovat tällaisia. Wikström huomauttaa, että ”kuolema ei ole oikeastaan yksi monista rajatilanteista, vaan se on rajatilanne itse”³¹⁵. Jaspers tähdentää: ”Rajatilanteissa meille joko paljastuu tyhjiys, tai saamme tuntea sen mikä maailmassa kaikessa katoavaisuudessaan mutta kuitenkin sen ylitse kohoavana on varsinaista.” Epätoivon ja uudelleen arvioinnin kautta ihminen löytää itsensä. Tällöin ihminen itsetuntemuksensa avulla ymmärtää, mitä hän varsinaisesti on.³¹⁶ Rajatilanteet aiheuttavat usein ihmisessä eksistentiaalista pohdintaa. Älyllinen ja moraalinen kypsyys, jotka liittyvät identiteetin kehittymiseen, ovat Jaspersin mukaan seurausta kestävästä sisäisestä taistelusta.³¹⁷ Lapsen menetys sivuaa kaikkia hänen mainitsemiaan rajatilanteita. Se herättää tietoisuuden omasta kuolemasta, aiheuttaa kärsimystä ja usein myös syyllisyyttä. Lapsen kuolema voi tuntua hyvin sattumanvaraiselta, mikä johtaa kokemaan maailman epäluotettavaksi. Rajojen vastaan tuleminen aiheuttaa Zijlstran mukaan eksistentiaalista ahdistusta. Hän painottaa, että eksistentiaalinen ahdistus kuuluu inhimilliseen kasvuun. Se tähtää syvempään itse- ja elämäntuntemukseen eli sisäiseen kasvuun. Zijlstra toteaa, että ilman rajoja ei ole kasvuakaan.³¹⁸

³¹² Väisänen 1996, 5; 1999, 8.

³¹³ Siltala 1993, 40; 1985, 175.

³¹⁴ Siltala 1987, 224–225.

³¹⁵ Wikström 2000, 136.

³¹⁶ Jaspers 2005, 26–30. Jaspers (1883–1969) oli koulutukseltaan lääkäri ja psykiatri. Hänen mukaansa kaiken filosofoinnin alkuperä on ihmettelystä, epäilyssä ja tietoisuudessa hukassa olemisesta. Rajatilanteet aiheuttavat viimeksi mainitun. (Jaspers 2005, 8 alaviite, 24-27).

³¹⁷ Wikström 2000, 133.

³¹⁸ Zijlstra 1995, 62–64.

Da Silva ja Eriksson mainitsevat myös eksistentiaalisten kysymysten nousevan esiin erilaisten kärsimysten ja elämän kriisivaiheiden kohdalla sekä kuoleman ongelman kohtaamisessa³¹⁹. Eksistentiaalisia kysymyksiä ovat mm. seuraavat: Miksi kärsin? Mikä on elämäni tarkoitus? Kuka minä olen? Minne menen kuolemani jälkeen? Näin ollen lapsen menetyksen yhteydessä vanhemman identiteetti, maailmankatsomus ja arvojärjestelmä joutuvat siten voimakkaasti haastetuiksi.

Useat vanhemmat hahmottavat elämänsä kahteen jaksoon – **ennen ja jälkeen lapsen menetyksen**.³²⁰ Lapsen kuolema tuo peruuttamattoman muutoksen, josta alkaa uusi aikakausi elämässä. Elsa kuvaa, että heidän perheensä ajanlasku alkoi nollasta. Esko puolestaan vertaa omaa menetystään talvisodan alkamiseen.

Silloin alkoi ajanlaskumme nollasta. (Elsa L EVL)

*Nuorena kloppina kuuntelin edellisen suku polven tarinoita siitä missä he olivat silloin kun talvisota alkoi 30.11.–39 Heidän kalenteriinsa oli tullut aika **ennen talvisotaa ja – talvisodan jälkeen***

Minun talvisotani päivämäärä oli hirvittävänä synkkänä yönä X.X.–02. (Esko Li)

Lapsen menetyksen vaikutusta vanhemman identiteettiin kuvaa myös se, että kokemus pysyy vanhempien mielessä aina **tuoreena muistissa**. Monet vanhemmat muistelevat lastaan päivittäin jopa usean vuoden ajan. Yleistä ajatusta, että suru menee vuodessa parissa ohi, täytyy pitää vanhemman surua voimakkaasti vähättelevänä harhaluulona. Lindqvist kirjoittaa, että monelle toinen tai kolmas vuosi on ollut kaikkein vaikein läheisen kuoleman jälkeen³²¹. Vaikka Arsilla lapsen menetyksestä on kulunut vuosi, hän muistelee vielä päivittäin poikaansa. Samoin on tehnyt Anja kolmen vuoden ajan.

Veikon kuolemasta on kulunut vähän yli vuosi. Yhtään päivää ei ole tähän mennessä vielä ollut, etteikö Veikko olisi päivän mittaan tullut esille. (Arsi L EVL)

*Hän oli **koko ajan mielessä, ensimmäisenä aamulla ja viimeisenä illalla**, sitä kuoleman hetkeä ei meinannut millään unohtaa. Se oli koko ajan mielessä, se oli niin **kauhea hetki**... Mutta tämä toinen tytär on vieläkin **joka päivä mielessä vaikka on kulunut kohta 3 v** kuolemasta. **Vuosi oli pahinta ikävää**, sitten se muuttui vähän kevyemmäksi. (Anja LL)*

³¹⁹ da Silva & Eriksson 1994, 44.

³²⁰ Väisänen 1999, 155. Vrt. Itsemurhan tehneen omainen toteaa: ”Se oli 1. joulukuuta 1992. Päivä, joka jakoi minun ajanmäärittelyni kahteen osaan: aika ennen sitä ja aika sen jälkeen.” (Heiskanen 1996, 95).

³²¹ Lindqvist 1997, 45–46.

Hautajaisten jälkeen vanhemmat saattavat käydä haudalla päivittäin tai viikoittain pitkänkin aikaa. Arja käy vielä 14 vuoden jälkeen viikoittain lapsensa haudalla. Vaikka aikaa on kulunut vuosikymmeniä, suru lapsen kuolemasta jatkuu vanhemman elämässä. Sitä kuvastavat Outin ja Antin ilmaukset. Outi kokee surun voimakkaana vielä 45 vuoden jälkeen. Antti, jonka tyttären kuolemasta on 53 vuotta, – pisin aika tutkimukseen osallistuneista – kokee tapahtuneen vielä tuoreena mielessään.

Vaikka aikaan tapahtumasta on jo kohta 12 vuotta, muistan sen perjantai-aamuyön kuin eilisen päivän. (Leila L HER)

Aika[a] on kulunut –20 vuotta. Melkein päivittäin tulee mieleen rakas poika: millainen hän nyt olisi. (Arto L EVL)

Lapseni elää aina sydämessäni ja kulkee mukani, vaikka hänen kuolemastaan on 13,5 vuotta. (Heli L EVL)

Aika kuhii ja suru hälveni, vaikka ei koskaan unohdu kokonaan mielestä pois... käyn lapseni haudalla joka viikko vien kynttilöitä ja puhun lapselleni nyt tiedän että lapseni kuulee minua ja näkee minut täällä maan päällä mutta joka kerta kyynleet valuu poskiani pitkin kun olen lapseni haudalla, aikaa on kulunut 14 vuotta kun tämä tapahtui mutta ikävä ei haihdu koskaan mutta tieto että me tapaamme joskus jaksaa viedä minua eteenpäin. (Arja L)

Vaikka asioista on niin kauan [37 v.] – eikä niitä enää niin usein ajattele, mutta itku se taas tuli, kun näitä sanoja piirtelin. (Orvokki L EVL)

Sanotaan että suru lapsen kuolemasta ei lopu koskaan. Vuosikymmenien takaa [45 vuotta aikaa] se nousee voimakkaana suruna. Tiedän tämän olevan totta... En koskaan ole elänyt niin raskasta aikaa. 75 vuotta kestäneen elämäni aikana olen nähnyt ja kokenut monenlaista. (Outi L)

Kanerva kuoli tapaturmaisesti, hukkui 1 vuosi ja 5 kuukautta ikäisenä. Siitä on jo 53 vuotta, mutta minulle se on yhtä tuore kuin jos olisi viisi päivää [83-v. mies]. (Antti L EVL)

Tuhkasaari toteaa, että suruprosessit kestävät usein paljon kauemmin kuin surevat itse ja muutkaan odottavat. Merkittävän kuoleman tapahduttua keskimääräinen aktiivisimman surun aika ja adaptoituminen kestää noin kaksi vuotta.³²² Tätä ei pidä tietenkään tulkita niin, että suru on tässä vaiheessa ohi vaan se muuttuu muotoaan passiivisemmaksi. Lindqvistin mukaan surevat ihmiset kuvaavat suruajan kulkua usein ailahtelevaksi, aaltoliikkeeksi tai kehän kiertämiseksi. Tavallista on, että ympäristö kuvittelee surun ankarimman vaiheen ohitetuksi, vaikka todellisuudessa sureva on painumassa yhä syvemmälle ja yhä pimeämpään. Lindqvist arvelee tämän väärinkäsityksen aiheutuvan osittain siitä, että sureva voi ulkoisesti rauhoittua ja tulla hiljaisemmaksi surun syvetessä. Ympäristö tulkitsee tämän virheellisesti surun helpottumisen ja kriisin ohittamisen merkiksi.³²³ McClowryn ym. tutkimuksen mukaan mo-

³²² Tuhkasaari 1995, 10.

³²³ Lindqvist 1997, 44, 46.

net vanhemmat tunsivat kipua ja menetystä vielä 7–9 vuoden jälkeen lapsen kuolemasta³²⁴. Määrällisissä tutkimuksissa raportoidut hyvin lyhyet toipumisajat heijastelevat Väisänen mukaan tutkimusten lyhyttä seuranta-aikaa ja tutkimusasetelmaa. Suru lapsen kuolemasta jatkuu jollakin tasolla aina, vaikka se ei olisi patologista tai komplisoitunutta. Väisänen tähdentää, että psykologisesti lapsi voi olla läsnä hyvin pitkään.³²⁵

Edellä kuvatut kirjoittajien kokemukset ja ajatukset johdattavat meitä vanhempien kokemiin **identiteetin muutoksiin**. Identiteetin muutos on neljäs alakategoria, jota käsitellään seuraavaksi. Erik Erikson oli ensimmäinen, joka huomioi identiteetin merkityksen tieteellisesti. Hän kuvaili identiteetin käsitteen liittyvän subjektiiviseen samuuden (*self-sameness*) ja jatkuvuuden tunteeseen. Erilaisissa paikoissa ja sosiaalisissa tilanteissa ollessaan yksilöllä on edelleen taju samana henkilönä olemisesta. Identiteetin käsite on hyvin kompleksinen ja vaikeasti määriteltävä. Kroger mainitsee viisi erilaista päälinjaa identiteetin määrittelyssä³²⁶.

Hall puolestaan esittelee identiteetistä kolme erilaista käsitettä, jotka ovat **valistuksen subjekti**, **postmoderni subjekti** ja **sosiologinen subjekti**. Valistuksen subjekti on täysin yhtenäinen yksilö, joka on varustettu järjellä, tietoisuudella ja toimintakykyisyydellä. Subjektin ”keskus” koostuu sisäisestä ytimestä, joka saa alkunsa samalla kun ihminen syntyy, minkä jälkeen se vain ikään kuin kehityy auki pysyen kuitenkin olemukseltaan samana koko yksilön olemassaolon ajan. ”Tämä minän olemuksellinen keskus on yhtä kuin ihmisen identiteetti.” Postmodernin subjektin käsitteessä subjektilla ei ole lainkaan kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Hallin esittelemistä käsitteistä sosiologinen subjekti on tämän tutkimuksen näkökulmasta relevantin. Sen mukaan subjektin sisäinen ydin ei ole autonominen ja itseään kannatteleva, kuten valistuksen subjektissa, vaan se muodostuu suhteessa ”merkityksellisiin toisiin”. Tämän interaktiivisen käsityksen mukaan subjektilla on yhä sisäinen ydin tai olemus eli ”tosi minä”, mutta identiteetti muodostuu minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa.³²⁷

³²⁴ Laakso 2000, 25.

³²⁵ Väisänen 1996, 115–116, 130.

³²⁶ Kroger 2007, 7.

³²⁷ Hall 1999, 21–23.

Osoituksena siitä, että lapsen menetys haastaa vanhemman identiteettiä voimakkaasti, voidaan pitää Sinikan ja Reetan pohdintoja, joissa ihmetellään nimen puuttumista lapsensa menettäneiltä.³²⁸

*Meille ei ole edes nimeä, ei sanaa. Miten miljoonille ei ole sanaa? Mikä on selvästi määriteltävä, maailmanmittakaavassa suorastaan yleinen merkitys, jolle ei ole sanaa? Miksi taloudellinen rakenne on niin ratkaiseva, että on lesket ja orvot, **mutta ei sanoja lapsensa tai sisaruksensa menettäneille**? Onko näin kaikissa kulttuureissa?... Lapsen kuoleman tultua harvinaisemmaksi ja siihen liittyvän surun hyväksytyimmäksi, **olisi vielä ollut mahdollisuus luoda sana tai ottaa joku vanha sana uuteen käyttöön**, niin kuin kielessä muutenkin tapahtuu: on uusperheet ja pesukoneen lingot. (Sinikka L)*

Reetta ehdottaa lapsensa menettäneille nimeksi ”lapsenorpo”.

*Olen miettinyt mm. sitä, että kun kuolema vie aviopuolison, ihmistä puhutellaan **leskeksi**. En ole löytänyt nimitystä ihmiselle, jolta kuolee lapsi. Jossain vanhassa suomalaisessa kertomuksessa muistelen mainitun ”**lapsenorpo**” –sanan ja olen sovitellut sitä nyt itseeni, mutta kukaan ei sitä hyväksy tilanteeseen. (Reetta L)*

Suomen kielen sanastoon arvioidaan syntyvän vuosittain lähes 1500 käyttöön jäävää uudissanaa³²⁹. Miksi lapsensa menettäneille ei ole syntynyt käytössä olevaa sanaa? Onko nimen puuttumisen taustalla kenties alitajuinen yhteisöllinen vaikean asian torjuminen? Jos lapsensa menettäneille ei ole nimeä, lapsensa menettämisen mahdollisuuden uhkaa ei tarvitse kohdata. Joka tapauksessa on suuri puute, että näinkin selkeästi rajautuvalla ja melko suurella ihmisjoukolla ei ole selkeää yhden sanan nimeä. Mielenkiintoinen kielifilosofian alueelta tuleva huomio löytyy Heideggerin ensimmäisestä kielifilosofisesta periaatteesta. Hän esittää, että kunkin olion oleminen meillemme riippuu sanasta. ”Vain siellä missä oliolle on löydetty sana, olio on olio. Vain siten olio on olemassa. Tämän mukaisesti meidän on korostettava seuraavaa: missä sana, tarkemmin sanoen missä nimi puuttuu, siellä ei ole mitään oliota. Vain sana antaa oliolle olemisen.”³³⁰ Itse ehdottaisin käytettäväksi ”varpo” nimitystä (sanoista vanhempi ja orpo). Tämä nimitys olisi selkeä, suomen kieleen sopiva ja lyhyt ilmaus.

Krogerin mukaan läheisen äkillinen menetys on kaikkein vaativimpien haasteiden joukossa, kun ajatellaan jäljelle jääneen selviytymiskykyä ja mahdollista identiteetin uudelleenjärjestelyä³³¹. Siltala toteaa, että menetyskokemuksissa omaisen persoonal-

³²⁸ Vrt. Seppälän pohdinta, kun ensimmäinen lapsi syntyi kuolleena: ”Nyt olen isä, jolla ei ole lasta. Voiko sellaista edes olla olemassa.” (Seppälä 1988, 137).

³²⁹ Vähä 2006, 11.

³³⁰ Kusch & Hintikka 1988, 84.

³³¹ Kroger 2007, 219.

lisuus käy läpi voimakkaan muutoksen ja tapahtuu luova prosessi³³². Yhteensä 15 vanhempaa käsittelee identiteettiin liittyviä asioita kirjeissään. Valtaosa vanhemmista, yhteensä 10, kuvaa **identiteettinsä muuttuneen kielteiseen suuntaan**. Sinikka oli aikaisemmin kaikista elämän vaikeuksista huolimatta kokenut vanhempien, muun perheen ja ystävien tuen vuoksi hyväosaisuutta. Lapsen kuolema oli kuitenkin Siniikan mukaan se ”korsi, joka katkaisi kamelin selän”. Nyt hän ei enää koe itseään hyväosaiseksi vaan katkeraksi. Pirkko kuvaa menetyksen seuraamuksia sisällään olevaksi mätäpäiseksi, jota ei enää yli 35 vuoden jälkeen voi puhkaista. Hänen surunsa on jäänyt täysin käsittelemättä, sillä hänellä ei ollut silloin henkistä tilaa sen ilmaisemiseen. Pirkon äiti syyllisti häntä, ja hänen miehensä oireili voimakkaasti psyykkisesti. Pirkon kertomus muistuttaa Morenin esille tuomaa tilannetta, jossa surun ilmatukset ovat perheessä kiellettyjä. Kieltäminen aiheuttaa useimmiten psykosomaattisia oireita tai psyykkisiä häiriöitä jollekin perheenjäsenistä. Sen vuoksi surun käsittely voi siirtyä vuosikymmenien päähän tai jäädä kokonaan käsittelemättä.³³³

*Mutta vähitellen näiden kuluneiden kohta yhdeksän vuoden aikana **identiteetistäni** on hyväosaisuuden kokeminen alkanut **kadota**. (Sinikka L)*

*Tästä asiasta en kuitenkaan voi kirjoittaa, en mitään enkä missään muodossa, **se on sisäissäni kuin mätäpäise**. Tulen sen kanssa toimeen, mutta puhkaista en sitä halua. (Pirkko L EVL)*

Arttu ei koe enää olevansa kokonainen lapsensa itsemurhan jälkeen. Jonna puolestaan ajattelee, että osa hänestä meni lapsen mukana taivaaseen. Näihin tuntemuksiin voi peilata seuraavaa Siltalan ja Poijulan esittämää ajatusta: varsinkin silloin, kun lapsi kuolee pienenä, monet vanhemmat kokevat lapsensa kuoleman oman ruumiinkuvansa järkkymisenä, ikään kuin osa omasta ruumiista olisi leikkautunut ja mennyt lapsen mukana³³⁴. Irjan negatiivista kokemusta äitiydestään selittää Morenin kuvaus siitä, miten vanhemmat voivat menettää lapsen kuollessa kuvan itsestään hyvinä, suojaavina vanhempina. He tuntevat riittämättömyyttä siitä, etteivät pystyneet estämään lapsen kuolemaa, vaikka järjen tasolla ymmärretään, ettei kuolemaa olisi voitu välttää.³³⁵ Identiteetin muutosta tuodaan esille myös seuraavilla ilmauksilla: **revityksi tuleminen, vammautuminen, sydämen särkyminen ja sekaisin oleminen**. On merkille pantavaa, että tässä ryhmässä on kolme itsemurhan tehneen lapsen vanhempaa.

³³² Siltala 1985, 182.

³³³ Moren 1995, 14–15.

³³⁴ Siltala 1987, 225; Poijula 2002, 138.

³³⁵ Moren 1995, 13.

*Muistan sen tunteen, mikä valtasi minut saatuaani tiedon Matin kuolemasta. Minut re-
vittiin siinä hetkessä palasiksi. Minusta repäistiin silloin niin suuri osa, että **jäljelle
jäävä pala ei ollut enää kokonainen minä**. Tai ei ainakaan sama kuin ennen tätä ta-
pahtumaa [32-vuotiaan lapsen **itsemurha**]... **Oma pienuus on ollut pakko hyväksyä**
elämän suuressa näytelmässä. (Arttu Li EVL)*

*Tämä oli elämäni hetki jota ei koskaan voi sisimmästä saada pois.... Mutta sisällä
tunnen että osa minua on taivaan kodissa... (Jonna L)*

*Ihmisenä koin, että **sydämeni särkyi**. Lapsen menetys on niin riipaiseva, että koin
muuttuvani toiseksi ihmiseksi. **En ollut enää se ikuinen optimisti**, joka uskoo kaiken
päättävän hyvin. (Anita LkLkLk)*

***En ole itse palautunut koskaan entisellen... Olen ollut sekaisin ja olen sitä lopun**
elämäni. **Suru ja tuska on syvällä sisälläni**.. (Helmi L)*

*Tunnen itseni **huonoksi ja epäonnistuneeksi äidiksi**. (Irja L EVL)*

*...**en ole enkä voikaan kunnolla selvitä näistä asioista** että miksi näin kovaa pitää
kokea elämässä [43-v. pojan **itsemurha**]. (Ira Li)*

Muutama vanhempi **kritikoi** voimakkaasti sellaisia yleisesti esitettyjä käsityksiä, että **kärsimys jalostaa tai vahvistaa**. Menetyksen kuvataan päinvastoin tekevän ihmisen kyynisemmäksi, katkerammaksi ja aiheuttavan henkistä kipua.

*Ainakaan se ei voi olla syy, että olisin jotenkin **jalostunut** vaikeista kokemuksista. **Se
on ihan palturia, taisin vain ainakin muutamaksi ensimmäiseksi vuodeksi tulla
vain kyyniseksi**. (Satu LkLkLk EVL)*

*Toinen pupunpuhuminen liittyy kärsimyksen jalostavaan voimaan, sekin on varmasti
vastuun pakoa. Näemmehän ja kuulemmehan päivittäin kuinka destruktivisia aikuisia
paljon kärsineistä lapsista usein tulee. **Sitä paitsi itsessäni näen, että kärsimys ei
suinkaan ole jalostanut minua**. Ehkä se on tehnyt minut ihmisiä ja arjen kolhuja kes-
tävämmäksi – pieniä todellisen kivun rinnalla – , mutta löydän itsestäni **katkeruutta**,
jota en koskaan voinut kuvitella omakseni. Sitä eivät ehkä toiset näe, mutta **minua se
jäytää kuin hitaasti etenevä syöpä**. (Sinikka L)*

*En voi myöskään nähdä mitään tarkoitusta sillä **en osaa sanoa kasvattaako suru pa-
rempia ihmisiä – itsessäni en ole sitä huomannut**. (Eeva L)*

*On sanonta, mikä ei tapa, se vahvistaa. Tämän viisauden keksijä ei ole sitä vaan tie-
tänyt, että se **jättää myös sen ikuisen kivun**. Kivun, jota on todella vaikea kestää.
(Esko Li)*

Neljän kirjoittajan kohdalla menetys on vaikuttanut **identiteettiin positiivisesti**. Sil-
tala toteaaakin näin: ”jos omaisilla on voimavaroja ja riittävästi tukea suruun ja luo-
pumiseen, kuolemaa ei koeta vain järkyttävänä, lähes ylivoimaisena tapahtumana,
vaan myös mahdollisuutena kypsymiseen”. Siltalan mukaan on mahdollista, että
omainen muuttaa sisäistä maailmaansa uutta todellisuutta vastaavaksi menetystyös-
kentelynsä avulla. Tällöin minuus eheytyy, kuva itsestä selkiintyy ja tarkentuu sekä

persoonallisuuden toiminta muuttuu elämän todellisuutta vastaavaksi.³³⁶ Leilan suru on tehnyt henkisesti rikkaammaksi; Marikalle se on tuonut uuden ymmärtäjän roolin.

Suru on tehnyt minut rikkaammaksi. En ole enää sama ihminen, kuin aikaisemmin... Suru toi minut lähelle Taivasta ... En tiedä, kuinka olisin jaksanut, ellei minulla olisi ollut hengellistä pohjaa elämässäni...Ilman Jeesusta en haluaisi elää päiväkään. Nämä 11 vuotta ovat olleet elämäni parhainta ja onnellisinta aikaa...(Leila L HER)

Mutta suru muutti minut aivan erilaiseksi – jotenkin ymmärrän muita helpommin, nautin pienemmistä asioista enemmän nyt ja tässä. (Marika LLLk EVL)

Siltala toteaa, että menetys voi olla myös perheen ja yksilön elämysmaailmaa rikastuttava kokemus³³⁷. Ihminen voi tulla herkemäksi sekä omalle sisäiselle maailmalle että ulkoiselle maailmalle³³⁸. Surevan henkinen kasvu voi näkyä myötätunnon lisääntymisenä toisia kohtaan sekä suurempana kärsivällisyytenä itseä ja toisia kohtaan. Kasvun keskeisenä edellytyksenä on merkityksen löytäminen kärsimykselle surutyössä tapahtuvan merkityksen uudelleenrakentamisen avulla.³³⁹

Seija ajatteli, että lapsen menetys valmistaa myös muiden mahdollisten vaikeiden elämäkokemusten läpikäymiseen. Hänen kokemustaan voi nimittää vahvistumiseksi tai voimaantumiseksi. Voimaantumisen käsitteessä painottuu voiman sisäinen lähde ja henkilön dynaamisuus. Eerolle lapsen menetys on ollut vaikea kokemus, joka on kuitenkin avannut mahdollisuuden sisäiseen kasvuun ja toisten ihmisten auttamiseen.

Tuli sellainen tunne, että kun tästä on läpi menty, mennään mistä tahansa: tämän pahempaa ei voi tulla. (Seija L HEL)

Lapsen menetys ja avioero ja niihin liittyvät kokemukset johtivat minut syvän epätoivon jakson kautta uuden kasvun tielle... Ilman noita vaikeita kokemuksia en olisi päässyt sisäisen kasvun tielle, enkä pystyisi auttamaan elämän vaikeuksissa kampailevia lähimmäisiäni. Jumalan tie on joskus melko kummallinen, paradoksi.. (Eero L EVL)

Samantyyppinen vahvistuminen ihmisenä tuli esille myös Väisäsen tutkimuksessa. Lapsensa menettänyt äiti toimi tukihenkilönä muutamalle lapsensa menettäneelle äidille. Hän hakeutui myös koulutukseen, jossa voi opiskella lisää ihmisten auttamista.³⁴⁰ Erjannin tutkimuksessa surun yksi pääulottuvuus on persoonallisuuden kasvu. Siihen sisältyi elämän rajallisuuden tunnistaminen ja arvojen muutos sekä muuttunut

³³⁶ Siltala 1985, 167, 183.

³³⁷ Siltala 1987, 218.

³³⁸ Bendt 1999, 153–154.

³³⁹ Poijula 2002, 63.

³⁴⁰ Väisänen 1999, 156–158.

tunne itseä kohtaan ja toisia kohtaan.³⁴¹ Myös Laakson tutkimuksessa äidit kokivat muuttuneensa ihmisinä monella tavalla. Uusina vahvuuksina esiintyivät aikuistuminen, suhteen syveneminen omiin vanhempiin, kuolemanpelon poistuminen, varmemmaksi ja kiitollisemmaksi tuleminen, ihmisenä kasvaminen sekä nöyryyden oppiminen. Heikkouksia olivat lannistuminen, pelkojen lisääntyminen, katkeruus, luovuuden katoaminen sekä elämänhalun väheneminen.³⁴²

Tutkimukseen osallistuneiden vanhempien kertomat kokemukset osoittavat, että surun kriisiin sisältyy inhimillisen kehityksen ja kypsymisen mahdollisuus. Harmasen mukaan kuoleman haaste toimii tällöin kehityksen katalysaattorina³⁴³. Sielunhoitajan on tärkeää tiedostaa, että tässä elämän käännekohtassa ihminen voi lähteä joko kohti suurempaa minän eheytymistä tai siitä pois päin³⁴⁴. Moren puolestaan väittää, että lapsen kuolema loukkaa aina vanhempien itsetuntoa³⁴⁵. Väisäsen mukaan myös yhteisö asettaa vanhemmalle identiteetti-ongelman: kun kysytään lasten lukumäärää, vastatako ”n+1 kuollut” vai n³⁴⁶? Jos jättää huomioimatta kuolleen lapsen vastauksessaan, voi kokea unohtavansa lapsen ja näin loukkaavansa lapsen elämän arvoa.

Identiteetin muutokseen liittyvät myös yksilön **arvojen** ja maailmankuvan muutokset. Vanhemmat toteavat ulkonaisten asioiden menettäneen merkitystään ja sisäisten ja iankaikkisuuteen liittyvien asioiden tulleen ensisijaisiksi.

Läheisen kuolema asetteli elämän arvoja uuteen järjestykseen. (Leila L HER)

Elämäni ja sen arvot muuttuivat jo paljon heti... Mikään ei tuntunutkaan enää niin itsestäänselvältä. Elämäni arvot alkoivat saada uuden tärkeysjärjestyksen. Enää ei ollutkaan väliä sillä, miten paljon jaksan tehdä ja touhukas ja olla tehokas. Kaipasin elämäni rauhaa. Sisäistä tasapainoa.. (Eija L)

Saaren mukaan elämänarvot muuttuvat traumaattisen tapahtuman seurauksena yleensä kolmella tavalla: 1. Ihminen tulee tietoiseksi omasta haavoittuvuudestaan. 2. Ihmisen maailmankuva ja elämäkatsomus muuttuvat. 3. Elämänarvot muuttuvat siten, että työ, ura, ammatti ja omaisuus menettävät merkitystään ja ihmissuhteiden arvo lisääntyy.³⁴⁷ Väisäsen tutkimuksessa perheen turvallisuus muuttui tärkeäksi, samoin

³⁴¹ Erjanti 1999, 154–159.

³⁴² Laakso 2000, 82.

³⁴³ Harmanen 1997, 223.

³⁴⁴ Clinebell 1980, 181.

³⁴⁵ Moren 1995, 13.

³⁴⁶ Väisänen 1999, 155.

³⁴⁷ Saari 2003, 25–27.

elämän perusasiat korostuivat³⁴⁸. Laakson tutkimuksessa äitien elämänarvot vahvistuivat ja niiden järjestys muuttui. Aineellisten arvojen merkitys väheni ja terveyden arvostus lisääntyi. Perhe tuli entistä tärkeämmäksi, ja elämän arvostus kasvoi.³⁴⁹ Harmasen sururyhmätutkimuksessa koko elämää arvioitiin uudelleen ja asioiden tärkeysjärjestystä mietittiin.³⁵⁰ Tämän tutkimuksen aineistossa arvojen muutos tuli varsin suppeasti esille. Syynä voi olla kirjoituspyynnön ohjeiden sisältö, joka on johtanut vanhempia kirjoittamaan enemmän menetykseen liittyvistä faktoista, tunteista sekä kristilliseen spiritualiteettiin liittyvistä aiheista.

5.6 Lapsen menetyksen vaikutukset hengelliseen elämään

Lapsen menetys voi vaikuttaa vanhempien hengellisen elämään lisäämällä tai vähentämällä aktiivisuutta. Aineistosta nousevat teemat ovat **rukoileminen**, **seurakuntasuhde** ja **Raamatun lukeminen**. Yhteensä 15 vanhempaa kuvailee näihin teemoihin liittyviä kokemuksia.

Menetyksen vaikutuksesta **rukoilemiseen** kirjoitti 11 vanhempaa. Yhdeksän vanhemman kohdalla ilmeni joko vaikeus rukoilla tai rukoilemisen lopettaminen kokonaan. Kahden vanhemman rukouselämä sitä vastoin aktivoitui. Monen vanhemman kokemus oli, että rukoileminen on turhaa, koska kukaan ei kuitenkaan kuule rukouksia. Varsinkin ne vanhemmat, jotka rukoilivat intensiivisesti lapsensa sairauden tai kuolemaa edeltäneiden ongelmien takia, lopettivat rukoilemisen kokonaan kuoleman jälkeen. Tässä tilanteessa kääntyminen rukouksessa Jumalan puoleen tuntui ristiriitaiselta, koska Jumala oli sallinut lapsen menehtymisen. Luottamussuhde Jumalaan rikkoutui, joten hänen kanssaan oli turha kommunikoida.

En jaksanut rukoilla pitkään aikaan. Mitä hyötyä siitä olisi? Eihän Jumala kuule rukouksiani! (Irja L EVL)

Katselin silloin järvelle päin ja hyvin voimakkaana tuntemuksena pyysin yläkerran herralta sanatarkasti näin: Voitko varjella minun penskojani ja siunata heitä. Kuka vei rukoukseni välistä, kuka tarvitsi varjelusta enemmän... En ole tarvinnut käsiäni ristiin laittaa sen illan jälkeen, enkä laita. (Esko Li)

Olen evankelisluterilainen, niin sanottu normaali uskovainen, siihen kesään kun Arto sairastui rukoilin aina hiljaa itsekseni jos joku asia oli pahasti ja kiitin Jumalaa

³⁴⁸ Väisänen 1999, 155; 1996, 124.

³⁴⁹ Laakso 2000, 82.

³⁵⁰ Harmanen 1997, 228. Vrt. Lapsensa menettänyt Ali-Rekola kertoo arvojensa muutoksesta, johon kuuluivat mm. elämän yksinkertaistaminen ja työn merkityksen väheneminen. (1994, 121, 125)

*kun joku asia onnistui. **Rukoilin** Arton puolesta aivan tuskaisesti, kun tajusin että hänellä oli asiat tosi pahasti... Kotoa ei lohtua tullut **ja rukoilemiseni loppui siihen.*** (Maria L EVL)

*Silloin kun Veijo makasi Hengityskoneessa tajuttomana sängyllä ja tilanne näytti huonolta. Minulle on sanottu että Raamatussa sanotaan että **hädän hetkellä pyydä Jumalaa avuksi** ja se auttaa. **Joten minä rukoilin**, nimenomaan rukoilin Jumalaa auttamaan. Mutta siitä huolimatta Veijo kuoli. **Eli hän ei auttanutkaan.*** (Raili L EVL)

Seurakunnan nuorisotyössä työskentelevä Iina ei pystynyt rukoilemaan Isä meidän -rukousta yli puoleen vuoteen. Marja on rukoilemisen sijasta Jumalan edessä vain hiljaa. Myös Väisäsen tutkimuksessa esiintyi rukoilemisen lopettamista³⁵¹.

*Olen **pettynyt ja suuttunut Jumalalle. Iltarukoukset jäivät ...** En muista, kauanko kesti, ennen kuin pystyin lukemaan **Isä meidän-rukouksen.** Ainakin se puoli vuotta kului ja töihin palattuanikin se oli vielä vaikeaa.* (Iina L EVL)

*Olen ollut herkkä **rukoilemaan, nyt olen enimmäkseen hiljaa vain.** Tiedän, Hän **ymmärtää** uupumukseni, suruni, ikäväni ja tuskani.* (Marja L HEL)

Leila ei jaksanut aluksi rukoilla, mutta myöhemmin hän on rukoillut erittäin aktiivisesti. Jarmo puolestaan alkoi rukoilla lapsensa menetyksen jälkeen. Tarja on ollut hyvin aktiivinen rukouselämässään.

Rukoilla** en jaksanut, muuta kuin huokailla...Tästä alkoi minun hengellinen elämäni... **Rukoilin** paljon polvillani... Mietin myös tyttärentäni iästä kohtaloa ja **rukoilin** paljon hänen puolestaan... Ja nyt saan olla **rukoilemassa** läheisteni puolesta heitä Jeesukselle... **Rukoilin** Jumalaa, että jos tämä tapahtuma on Hänestä, niin auta meitä, että saamme rahat hautajaisten järjestämiseen. Hän kuuli **rukoukseni. (Leila L HER)

*Tietämättäni aloin **rukoilla**, Herra auta minua ymmärtämään sanasi.* (Jarmo L ADV)

*Olen **rukoillut** häntä paljon onnettomuutta seuraavina kuukausina...* (Tarja L EVL)

Samanlaista rukouselämän aktivoitumista esiintyi myös Harmasen tutkimuksessa: surevat olivat alkaneet rukoilla enemmän ja heidän rukousaiheensa olivat laajentuneet.³⁵²

Toinen teema menetyksen vaikutuksesta hengelliseen elämään on **kirkkoon tai seurakuntaan suhtautuminen.** Aineistossa se näyttäytyy kahtena vastakkaisena muutoksena. Viisi vanhempaa kertoo seurakunnallisen aktiivisuuden lisääntyneen. Jarmo alkoi käydä NMKY:n raamattupiirissä ja liittyi myöhemmin adventtikirkkoon. Nii-

³⁵¹ Väisänen 1996, 66–67.

³⁵² Harmanen 1997, 227.

nan kohdalla menetyksen yhtenä seurauksena oli vapaaehtoistyön aloittaminen ja suntuona toimiminen evankelis-luterilaisessa kirkossa ulkomailla.

*Tästä alkoi minun hengellinen elämäni. Ensimmäiset päivät elin onnessa. Aloin... käydä joka pyhä kirkossa... Nykyään käyn aika paljon **Kansanlähetyksen** ja myös **Kansan Raamattuseuran** tilaisuuksissa. (Leila L HER)*

Hakeuduin seurakuntani NMKY:n Raamattupiiriin... Työtoverini ehdotuksesta Herra johti minut adventtiseurakunnan järjestämiin kokouksiin. (Jarmo L ADV)

***Kirkossa kävin** lapsemme kuoleman jälkeen muutaman vuoden (7 vuotta, kun tyttömme oli pyhäkoulussa) **tosin ahkerasti** ja se **auttoi**kin tässä surussa. (Tarja L EVL)*

*tulin tänne tähän kirkkoon vapaaehtoistyöntekijäksi ensi kerran 2002 syksyllä... Viime syksynä aloitin myös **suntion** työn ev.lut. jumalanpalveluksessa. (Niina L EVL)*

Ruotsalaisessa Livåskådning i kris (1987) tutkimuksessa havaittiin surevilla myös kirkossa käynnin lisääntymistä.³⁵³

Pirkon lapsen hukkuminen ajoittui ehtoollisjumalanpalveluksen jälkeiseen iltapäivään, mikä vaikeutti hänen osallistumistaan myöhemmin ehtoolliseen. Kaikkein radikaalein muutos tapahtui Eskolle, joka toteutti jo aikaisemmin mielessään olleen kirkosta eroamisen.

***Kesti kauan ennen kuin menin ehtoolliselle**, kun sen pitkäperjantain ehtoollista seurasi elämän kauhein tapahtuma. Nyt taas voin käydä. (Pirkko L EVL)*

*Toinen päätös jonka mainitsin toteuttaneeni kesällä -03 oli se, että **erosin kirkosta suunnilleen Veijon kuoleman vuosipäivänä. Tämän ajatuksen sain jo ennen pojan kuolemaa ja sen myös toteutin.** (Esko Li)*

Kolmas hengellisen elämän kategoriaan kuuluva teema on **Raamatun lukeminen**. Yhteensä kuusi vanhempaa kirjoittaa tästä aiheesta. Tämän tutkimuksen aineistossa neljä kirjoittajaa, joille Raamattu oli aikaisemmin etäinen ja vieras kirja, alkoi lukea sitä. Heille Raamattu alkoi elää ja antaa hengellistä ravintoa, ja se on pysynyt heille erittäin tärkeänä jatkossakin. Tarjan kohdalla Raamatun lukeminen lisääntyi. Kylläkin reaktio oli päinvastainen: hän lakkasi lukemasta Raamattu pitkäksi aikaa, mutta palasi sen pariin myöhemmin.

*Tästä alkoi minun hengellinen elämäni... Aloin lukea **Raamattua** ja kirjoja oikein ahmimalla. (Leila L HER)*

*Heti kun tämä poikani sairaus todettiin tartuin **raamattuun**, ja etsin epätoivoisesti sieltä lohtua... Ihme kyllä sitten löysin aina sellaisia lohduttavia kohtia. Luvin kaikkea hengellistä kirjallisuutta, ja sanan nälkä ja jano on pysynyt tähän päivään asti. Erityisesti **Roomalais kirjeistä** olen saanut lohtua, ja **psalmeista**. (Niina L EVL)*

³⁵³ Harmanen 1997, 229.

Nyt en tule toimeen ilman päivittäistä raamattuhetkeä (Ritva L EVL)

Olen rukoillut häntä paljon onnettomuutta seuraavina kuukausina ja lukenut raamattua. (Tarja L EVL)

Sitä ennen olin sanonut Jumalalle että en lue enää raamattua olin niin katkera kun meidän vauva kuoli sitä kesti kauvan. (Kyllikki L)

Raamatun lukemisen vaikeus johtuu siitä, että se edustaa Jumalaa, jonka koetaan aiheuttaneen tai olevan vastuussa suuresta menetyksestä. Häkkisen traumaattista kriisiä koskeneessa tutkimuksessa kriisin läpikäyneet ihmiset kokivat Raamatun uudella tavalla merkittävänä.³⁵⁴

5.7 Yhteenveto

Lapsensa menettäneet vanhemmat kertoivat monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti menetyksen aiheuttamista seurauksista. Kaikkein eniten vanhemmat kuvailivat tunteitaan, joita he olivat suruprosessinsa aikana kokeneet. Itkeminen oli hyvin keskeinen vanhempien kertomuksissa esille tuleva tapa ilmaista surua ja käydä surutyötä läpi.

Kirjoituksissa käsiteltiin varsin paljon myös Jumalaan kohdistuneita kielteisiä tunteita ja asenteita. Vanhemmat kokevat Jumalan olleen vastuussa lapsen kuolemasta. Tämän vuoksi he ovat vihaisia, suuttuneita ja pettyneitä Jumalalle. Lisäksi vanhemmillä esiintyy epäluottamusta, katkeruutta ja kapinointia Jumalaa kohtaan.

Moni vanhempi kertoi menetyksen jälkeisistä sosiaalisen verkoston muutoksista. Useat kokivat avioeron tai perheen sisäisen tasapainon järkkymisen. Muita sosiaalisen verkoston muutoksia olivat ihmiskontaktien välttely ja yksinäisyyden kokeminen. Lapsen menetys vaikutti vanhemman identiteettiin kahdella vastakkaisella tavalla: jotkut vanhemmat kokivat identiteettinsä muuttuneen kielteiseen suuntaan, muutama vanhempi puolestaan kertoi persoonallisuuden kasvustaan. Vanhemmat kertoivat sekä myönteisistä että kielteisistä muutoksista hengellisessä elämässään. Monet vanhemmat kokivat vaikeuksia rukoilemisessa menetyksen jälkeen. Kahden vanhemman rukouselämä sitä vastoin aktivoitui. Useiden vanhempien seurakunnallinen aktiivisuus lisääntyi, ja monet alkoivat lukea Raamattua.

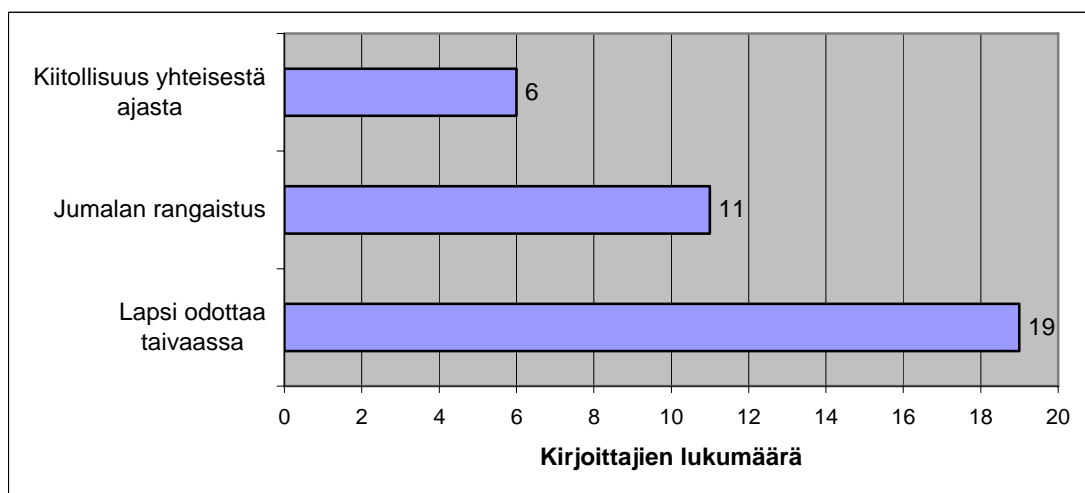
³⁵⁴ Häkkinen 1999, 30.

6 SUHTAUTUMINEN LAPSEN MENETYKSEEN

6.1 Lapsen menetykseen suhtautumisen luokittelu

Toinen aineiston analyysistä nouseva tämän tutkimuksen yläkategoria on vanhempien suhtautuminen lapsen menetykseen. Tähän aihepiiriin kuuluvia alakategorioita löytyi kolme. Eniten vanhemmat kertovat toivostaan, että lapsi on mennyt taivaaseen ja odottaa heitä siellä (19). Toiseksi eniten kirjeissä esiintyy mainintoja menetyksen kokemisesta Jumalan rangaistuksena (11) Viimeisenä alakategoriana tarkastellaan vanhempien kiitollisuutta yhdessä vietetystä ajasta lapsen kanssa (6). Näiden alakategorioiden esiintymisfrekvenssi aineistossa on esitetty kuviossa 15.

Kuvio 15: Suhtautuminen lapsen menetykseen (N = 64), alakategoriat.

6.2 Lapsi odottaa taivaassa

"Ikuisuus syntyy ajassa, ja aina kun kuolee joku, jota olemme sydämestämme rakastaneet, ikuisuus voi murtautua vähä vähältä enemmän meidän kuolevaiseen olemukseemme."
Henri J. M. Nouwen

Tämä Henri Nouwenin ajatus johtaa meidät seuraavaan aineistosta löytyneeseen kategoriaan. Yksi kirjeissä esiintyvä merkittävä aihe on vanhempien ajatus siitä, että **lapsi on mennyt taivaaseen**. Tällöin elää voimakkaana **toivo** siitä, että hänen kanssaan vielä **tavataan**. Tämä aihe muodostaa kolmannen alakategorian. Uudessa testamentissa oleva kristinuskon keskeinen oppi on kuolleiden ylösnousemus ja siihen

liittyvä jälleennäkemisen toivo. Tästä kertoo Paavali seuraavasti lohduttaessaan läheisensä menettäneitä. ”Tahdomme, veljet, teidän olevan selvillä siitä, mitä tapahtuu kuoleman uneen nukkuville, jotta ette surisi niin kuin nuo toiset, joilla ei ole toivoa. ... ja Kristuksessa kuolleet nousevat ylös ensin; sitten meidät, jotka olemme elossa, jotka olemme jääneet tänne, temmataan yhdessä heidän kanssaan pilvissä Herraa vastaan yläilmoihin... Niin lohduttakaa siis toisianne näillä sanoilla.”³⁵⁵ Jeesus opetti myös kuolleiden herättämisestä.³⁵⁶ Johannes puhuu kahdesta eri ylösnousemuksesta³⁵⁷.

Yhteensä 19 vanhempaa kirjoittaa tähän alakategoriaan kuuluvasta aiheesta. Vanhemmat ajattelevat, että heidän lapsensa **odottavat heitä** ja **ovat vastassa**, kun heidän elämäntehtävänsä on tehty. Jälleennäkemisen toivo lohduttaa heitä surun keskellä ja antaa voimia elämän jatkamisessa. Vanhemmat kokevat, että tietoisuus lapsen taivaaseen pääsystä antaa heille voimia jatkaa omaa elämäänsä eteenpäin määränpäänään taivas.

*Koin että tyttäreni henki oli vielä paikalla ja puhuin hänelle jotain tähän tapaan: ”Rakas kulta, nyt **sinä jo pääset taivaan ihanuuteen ja kirkkauteen**, mene vaan onnellisena, kyllä me **Jeesuksen avulla keitetään ja tullaan pian perässä**...kiitän Jumalaa siitä, että **tyttäreni on turvassa ja saamme kerran tavata**. (Sari L HEL)*

*Samaten kun aluksi lapsen kuoleman jälkeen surin sitä ettei hän tule koskaan takaisin, niin nykyään ajattelen että **jonain päivänä minä pääsen hänen luokseen**. (Heli L EVL)*

***Uskon, että hän on siellä odottamassa. Se olkoon antamassa voimaa matkalla siihen kotiin**. Siellä ei meillä ole enää eron ikävää. (Arto L EVL)*

*Joskus ikävä ja suru puristaa, rintaa ja tuntuu ylivoimaiselta, **silloin auttaa se tosiasia, että eromme ei ole lopullinen**, kun me uudelleen **tapaamme siellä perillä**, emme eroa ja emme sure. **Se on johtotähti joka auttaa...** kun on minun aikani muuttaa uuteen ulottuvuuteen, **nähdä Vapahtaja Jeesus** ja paljon läheisiä ja myös **Kerttu [tytär]**. Se tapaaminen on riemullinen! (Meeri L VAP)*

*...tajusimme että Jumalan suunnitelma oli pelastaa koko perhe, emme todellisuudessa menettäneet Timoa kuin vain hetkeksi, **uskon kautta saamme elää jälleennäkemisen toivossa**. (Jarmo L ADV)*

Vanhempien kokemus on yhtenevä Laakson tutkimuksen kanssa. Tutkimuksessa tuli esille, että äidit uskoivat lapsensa olevan taivaassa. He uskoivat myös jälleennäkemiseen ja elämän jatkumiseen kuoleman jälkeen.³⁵⁸ Väisänen esittää tutkimuksessaan, että vanhemmat kokevat voimakkaasti tunteen jälleennäkemisen mahdollisuudesta:

³⁵⁵ 1. Tess. 4:13, 16-18. Ks. myös 1. Kor. 15:19-23, 2. Kor. 4:14-15.

³⁵⁶ Luuk. 14:14, 20:35-37, Joh. 5:28-29, 6:39, 40, 44, 54.

³⁵⁷ Ilm. 20:4-6, 12-14.

³⁵⁸ Laakso 2000, 83.

lapsi näytti tietä ja jäi odottamaan heitä³⁵⁹. Myös Hyvä kuolema -projektin kirjoituskilpailun teksteissä usko kuoleman jälkeiseen elämään ja läheisten jälleennäkemiseen koettiin väkevänä lohdutuksena³⁶⁰.

Tämän tutkimuksen aineistossa lisäksi kolme vanhempaa tuo esille lisääntyneen **kaipaustensa taivaaseen**, missä heidän rakkaansa jo on. Lapsen ja vanhemman välillä vallinnut yhteys toimii aivan kuin köytenä, joka vetää vanhempaa taivaaseen.

– niin, se taivaskaipuu on nyt uutta tässä mittakaavassa. Sinne on heitetty täältä jo yksi köysi. Koen, että tapaamisen odottelu-aika lyhenee lyhenemistään, kun kuolemas-ta kuuluu enempi aikaa. Aina ollaan lähempänä sitä hetkeä, kun taas tapaamme. (Sen- ja L HEL)

Olen jo voinut ajatella että he ovat tallella taivaassa, ovat säästyneet pahalta maail-malta, he ovat meitä vastassa, kun me täältä tulemme...mutta taivaan kotiin on vain kaipaus, sinnehän sitä tietenkin kaipaa missä rakkaat lapset ovat... (Anja LL)

Kristinuskon oppi kuolleiden ylösnousemuksesta ja taivaasta auttaa selvästi vanhem-pia menetyksen käsittelemisessä. Iankaikkisuusnäkökulma ja jälleennäkemisen toivo lievittää surua, jolloin vanhempien suhtautuminen menetykseen muuttuu. Tätä voi peilata Heinin, Kauppisen ja Ahosen selvitykseen, jonka mukaan suomalaisten us-komisessa kuolleista herättämiseen ja Raamatun opetukseen iankaikkisuudesta on tapahtunut suuri vähennys. Vuonna 1951 tähän uskoi 54 %, kun taas vuonna 1991 enää 21 % uskoi näin.³⁶¹ Tämä on saattanut johtaa suurempaan toivottomuuteen nii-den vanhempien kohdalla, jotka eivät usko kuolleista herättämiseen tai taivaaseen. Harmasen tutkimuksessa sururyhmien ohjaajat olivat aistineet niiden läheisensä me-nettäneiden mykän ja toivottomuutta henkivän surun, jotka eivät voineet uskoa jäl-leennäkemiseen³⁶².

6.3 Menetyksen kokeminen Jumalan rangaistuksena

Varsin yleinen reaktio lapsen menetykseen on sen kokeminen **Jumalan antamana rangaistuksena**. Ihmisellä on tarve löytää jokin syy tapahtumaan, mihin voi liittyä myös syyllisyyden kokemus. Yhteensä 11 kirjoittajaa on pohtinut rangaistuksen mahdollisuutta. Heistä kahdeksan pohtii, **mitä pahaa** he ovat **tehneet**, että heitä näin

³⁵⁹ Väisänen 1999, 62.

³⁶⁰ Sinnemäki & Simonen 1995, 101.

³⁶¹ Heino & Kauppinen & Ahonen 1993, 31–32.

³⁶² Harmanen 1997, 227.

rangaistaan. Omia tekemisiä ja vastuuta lapsen kuolemasta pohditaan, mihin on joskus ollut syynä toisten ihmisten harkitsemattomat puheet.³⁶³ Toisilla taas on mielessä Vanhassa testamentissa esille tuotu Jumalan rangaistus kolmanteen ja neljänteen sukupolveen³⁶⁴. Useimmiten kun näitä raamatunkohtia siteerataan, jätetään huomiomatta välittömästi edellä mainitut Jumalan anteeksiantamus, armollisuus, kärsivällisyys ja hyvyys. Varsin monen vanhemman kohdalla ajatus rangaistuksesta liittyy jumalasuhteen kriisiytymiseen. Osa vanhemmista kokee Jumalan olevan epäoikeudenmukaisen heitä kohtaan.

Mitä paha olemme tehneet, että meitä näin rangaistaan kärsimyksellä ja suunnattomalla surulla? (Elsa L EVL)

Iltarukoukset jäivät ja kyselen Jumalalta, mitä paha olen tehnyt, kun Hän antoi näin tapahtua. (Iina L EVL)

Mitä paha olen tehnyt tai mitä paha pieni lapseni on tehnyt, että Jumala näin karmealla tavalla rankaisee minua? (Irja L EVL)

Mieheni ja minä olemme muutaman kerran ääneen toisillemme lausuneetkin tämän: MITÄ NIIN PAHAA ME OLEMME TEHNEET ETTÄ JUMALA NÄIN MEITÄ RANKAISEE!? (Saara LL EVL)

Noora ei ajattele, että hän olisi tehnyt mitään, mistä häntä pitäisi rangaista. Sen sijaan hän ihmettelee, **miksi** häntä on kohdannut tällainen tapahtuma, jonka hän tulkitsee rangaistukseksi.

Julmin kaikista rangaistuksista on tullut meidän osaksi, mutta miksi, mehän emme ole edes rikkoneet lakia. (Noora L EVL)

Muistan ajatelleeni, että olenko niin paha ihminen, että Jumala joutuu kasvattamaan rangaistusten kautta. Pelkäsin muiden ajattelevan niin. (Anita LkLkLk)

Anitan pohdinta kohdistuu puolestaan **oman olemuksen pahuuteen**. Hän arveli toisten ihmisten ajatelleen, että Jumalan täytyy kasvattaa häntä paremmaksi ihmiseksi lapsen menetyksen kautta. Hän toteaa kasvaneensa myöhemmin ulos eräänlaisesta menestysteologiasta, joka varmaankin on osaltaan aiheuttanut lapsen menetyksen tulkitsemisen rangaistukseksi. Nyt hän ymmärtää, että kärsimys – jopa näin äärimäinen – kuuluu kristityn elämään.

6.4 Kiitollisuus yhdessä vietetystä ajasta

³⁶³ Lapsensa menettänyt Heino kuvaa (1999, 107) synnytysosaston osastonhoitajan osanottoa suruun:

”Mitä paha sinäkin olet tehnyt, että sinulle näin piti käydä?”

³⁶⁴ 2 Moos 34:7, 4 Moos 14:18.

*”Kunpa voisinkin muistaa
miten paljon yhteistä meillä oli
sen sijaan että surisin,
mitä kaikkea en ehtinyt
hänen kanssaan tehdä.”*
Hanna Ekola³⁶⁵

Vaikka vanhemmilla oli varsinkin heti menetyksen jälkeen päällimmäisenä ajatuksena menetetty yhteinen elämä tulevaisuudessa, jotkut heistä pystyvät suuntaamaan ajatuksensa myös menneeseen yhteiseen aikaan. Edellä esitetty Hanna Ekolan runo valaisee tätä kokemusta. Kuusi kirjoittajaa kertoo kokeneensa **kiitollisuutta** ajasta, jonka sai elää yhdessä lapsensa kanssa. Sari toi tällaisia ajatuksia esille jo hautajaisissa. Hillevin lapsen itsemurhasta on kulunut aikaa vasta kuukausi.

*Hautajaistilaisuudessa kerroin itse tytön elämästä ja siitä, **kuinka kiitollinen olin niistä neljästä vuodesta**, jotka sain hänet pitää. (Sari L HEL)*

*Vaikka minä en halua uskoa sitä mitä on tapahtunut, minä olen **joka päivä kiittänyt Jumalaa** siitä että Keijo oli minulla vähän yli 16 v ja siitä että Keijo teki minusta äidin... (Hillevi Li)*

Toiset kirjoittajat ovat kypsyneet kiitollisuuden tunteeseen useiden vuosien jälkeen.

***Olen kiitollinen niistä vuosista**, vaikka minulla oli aina liian vähän aikaa hänelle. **Kiitän jokaisesta päivästä** ja rukoilen, että saamme olla kerran yhtenä perheenä Isän luona Kotona. (Liisa L) [31 vuotta menetyksestä]*

*Tänä päivänä **osaan kiittää Jumalaa** siitä, että minulla on ollut tämä **tytär**. Ymmärrän, kuinka paljosta saan olla **kiitollinen Jumalalle**. Elämä on suuri lahja. (Leila L HER) [11 vuotta menetyksestä]*

Useimmat vanhemmat kohdistavat Jumalalle kiitollisuutensa, jonka he kokevat lapsensa elämästä ja yhteisestä ajastaan lapsensa kanssa. Osalla näistä vanhemmista jumalasuhte syventyi ja yksi vanhemmista löysi suhteen Jumalaan.

6.5 Yhteenveto

Vanhemmat uskoivat varsin yleisesti kristinuskon oppiin jälleennäkemisestä kuoleman jälkeen. Se herätti heissä toivoa ja antoi voimia oman elämän jatkamiselle. Vanhemmat odottivat tapaavansa lapsensa taivaassa, mihin osalla vanhemmista liittyi myös lisääntynyt kaipaus päästä itse taivaaseen.

³⁶⁵ Ekola 1996, 75.

Lapsen menetyksen kokemista Jumalalta tulleen rangaistuksena esiintyi varsin yleisesti. Tähän yhdistyi usein jumalasuhteeseen ja jumalakuvaan liittyviä kielteisiä muutoksia. Menetykseen suhtautumisen myönteistä puolta edustaa vanhempien kokemana kiitollisuus yhteisestä ajasta lapsensa kanssa.

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Keskeiset tutkimustulokset

Tutkimukseni lähti liikkeelle halustani tarkastella kokonaisvaltaisesti läheisensä menettäneiden henkilöiden hengellisiä, henkisiä ja sosiaalisia prosesseja. Tutkimusaineisto kerättiin kirjoituspyynnön avulla, joka julkaistiin sanomalehdissä ja uskonnollisissa lehdissä sekä toimitettiin muutamalle kymmenelle sururyhmään osallistuvalla henkilöllä. Kirjoituspyyntöön vastasi yhteensä 188 lapsensa tai puolisonsa menettänyttä. Varsinaiseksi lähdeaineistoksi valittiin 64 lapsensa menettäneen vanhemman kirjettä. Suurin osa lähdeaineiston kirjeistä oli äitien kirjoittamia; niitä oli yhteensä 50. Vanhempien lähettämässä kirjoituksissa kerrottiin yhteensä 75 lapsen menetykseen liittyvistä asioista.

Vanhempien lähettämät kirjoitukset olivat varsin monipuolisia, ja niissä oli runsaasti ja sisällöltään monipuolisesti tutkimusaiheen kannalta relevanttia materiaalia. Aineistoa analysoidessani kartoitin tätä tutkimusta varten seuraavia aihepiirejä: mitä vaikutuksia lapsen menetyksellä oli ollut vanhemman spiritualiteettiin ja kuinka vanhemmat olivat suhtautuneet lapsensa menetykseen. Aineiston perusteella voidaan päätellä, että lapsen menetyksen yhteydessä käydään psyykkisten ja sosiaalisten prosessien lisäksi hyvin usein läpi jumalasuhteeseen ja hengellisyyteen liittyviä kysymyksiä. Tämän tutkimuksen luonne on pastoraalipsykologinen: tutkimuksessa pyritään teologian ja psykologian vuorovaikutukseen. Lisäksi siinä on pyritty huomioimaan sosiologisia näkökohtia.

Lapsen menetyksen vaikutukset vanhemman spiritualiteettiin ilmenevät kirjoituksissa monin eri tavoin. Samoin lapsen menetykseen suhtaudutaan hyvinkin vaihtelevin tavoin. Vanhemmilta saadun aineiston luonteenomainen piirre on sen pohjautuminen kokemukseen. Vanhemmat ovat reflektoineet lapsensa menetystä ja siihen liittyviä asioita kirjoitusajankohdan näkökulmasta. Aineisto on siten syntynyt vanhempien tietoisien tai tiedostamattoman redaktiotyön tuloksena. Kirjoitukset eivät siis ole objektiivista raportointia vaan subjektiivista merkityksenantoprosessin kautta tuotettua kerrontaa. Kirjoitusten sisällössä painottuvat vanhemmille tärkeät ja merkitykselliset asiat.

Lähdeaineistona kirjoitukset olivat erittäin käyttökelpoista tutkimusmateriaalia. Tekemällä haastatteluja olisin voinut esittää tarkentavia lisäkysymyksiä ja syventää joidakin teemoja, mutta mielestäni essee-muotoiset kirjoitukset toivat riittävän monipuolisesti erilaisia aiheita esille. Kirjoitusten hyvänä puolena oli myös se, että niiden suuri määrä mahdollisti kvantifioinnin käytön mielekkäänä analyysimenetelmänä. Haastatteluja ei olisi ollut mahdollista tehdä lukumääräisesti niin monta kuin kirjoituksia oli käytettävissä.

Vanhemman spiritualiteetin kannalta tutkimustulosten merkityksellisimmät alakategoriat olivat vanhemman identiteetin muutos sekä kielteiset asenteet ja tunteet Jumalaa kohtaan. Lähes neljäsosa vanhemmista kertoi lapsensa menetyksen vaikutuksesta omaan identiteettiinsä. Monet vanhemmat kokivat elämänsä jakautuneen aikaan ennen menetystä ja aikaan menetyksen jälkeen. Tämä kertoo menetyksen merkittäväydestä. Kuollutta lasta muisteltiin päivittäin tai viikoittain vuosien, jopa vuosikymmenien ajan. Identiteetin muutos on hyvin syvälle menevä ja kokonaisvaltainen kokemus; jopa siinä määrin, että lapsensa menettäneille toivottiin olevan jokin nimitys, esimerkiksi "varpo". Varsinkin ne vanhemmat, joilta kuolee ainoa lapsi, joutuvat pohtimaan myös kysymystä äitinä tai isänä olemisesta: voivatko he pitää itseään edelleen äitinä tai isänä, vaikka heillä ei ole enää elossa olevaa lasta?

Valtaosa identiteetin muutoksesta kertoneista vanhemmista totesi muutoksen olleen kielteinen. Varsinkin lapsen itsemurha oli yhteydessä identiteetin murenemiseen. Identiteetin muutoksen kuvaamiseen käytettiin ilmaisuja revityksi tuleminen, vammautuminen ja sydämen särkyminen. Muutama vanhempi kertoi, ettei kokenut itseään enää kokonaiseksi menetyksen jälkeen. Lapsen kuoleman yhteydessä koettiin jotakin kuolevan myös itsestä. Osa vanhemmista sitä vastoin koki vahvistumista, voimaantumista ja persoonallisuuden kasvua. Kriisin läpikäyminen toi henkistä rikkautta, ymmärtämystä toisia ihmisiä kohtaan sekä halun auttaa heitä. Tämä osoittaa, että surun kriisiin sisältyy inhimillisen kehityksen ja kypsymisen mahdollisuus. Vastoin yleistä luuloa, että menetyksen suru kestää vain vuoden tai kaksi, monet vanhemmat surivat vielä vuosien tai vuosikymmenien jälkeen lapsensa menetystä. Uuden surukäsityksen mukaan tämä ei ole suinkaan patologista tai komplisoitunutta surua, vaan kuuluu normaaliin suruun. Monet vanhemmat kertoivat muistelleensa lastaan päivittäin jopa usean vuoden ajan. Lapsi saattoi olla vanhemman elämässä psykologisesti läsnä hyvinkin pitkän aikaa.

Vanhemmilla ilmeni monenlaisia kielteisiä tunteita ja asenteita Jumalaa kohtaan. Tämä johtui osittain siitä, että vanhemmat kokivat Jumalan olevan vastuussa lapsensa menetyksestä. Näitä tunteita ja asenteita olivat viha, suuttumus, pettymys, epäluottamus, katkeruus, kapinointi, syytökset sekä kriittisyys Jumalaa kohtaan. Jumalan kokeminen epäoikeudenmukaisena sekä jumalasuhteen kriisi liittyivät varsinkin vihaan, pettymykseen ja katkeruuteen. Jumalaan kohdistuvien kielteisten asenteiden ja tunteiden ilmaiseminen on toisaalta tärkeää, sillä se voi olla myös lähtökohtana jumalasuhteen syvenemiselle.

Identiteetin muutoksen sekä Jumalaan kohdistuneiden kielteisten tunteiden ja asenteiden lisäksi menetys vaikutti myös vanhempien sosiaaliseen verkostoon. Neljäsosa vanhemmista kertoi tämän alakategorian teemoista. Merkittävimpiä vaikutuksia olivat avioliiton päättyminen eroon ja perheen sisäisen tasapainon järkkäminen. Lapsen menetys vaikuttaa samanaikaisesti molempiin vanhempiin ja mahdollisiin kuolleen lapsen sisaruksiin. Jos surua ei kyetä käymään yhdessä läpi, se voi johtaa voimakkaaseen yksinäisyyden tunteeseen ja henkiseen eristäytymiseen. Yhden perheenjäsenen voimakas surun läpikäyminen voi puolestaan aiheuttaa toisten oman surutyön lykkääntymisen; toisen puolison tai lasten surulle ei ole henkistä tilaa. Tällöin suru voi viivästyä tai komplisoitua. Vanhempien psyykelle tuli myös lisärasitusta, jos kuolleen lapsen sisaruksen henkinen tasapaino järkkäytyi. Muita sosiaalisten suhteiden muutoksia olivat ihmiskontaktien välttely ja yksinäisyyden kokeminen. Sukulaiset tai ystävät eivät välttämättä pystyneet kohtaamaan lapsensa menettäneitä vanhempia ja tukemaan heitä. Oman kokemusmaailman erilaisuus toisiin verrattuna voi myös aiheuttaa eksistentiaalista yksinäisyyden kokemista. Yksinäisyyden kokemiseen liittyi lisäksi seurakuntaan kohdistuneet täyttymättömät odotukset.

Vanhempien kirjoituksissa oli kaikkein eniten mainintoja erilaisista suruun liittyvistä tunnereaktioista. Niistä yleisimpiä olivat tuska ja kipu, ikävä ja kaipaus, suru, viha ja suuttumus sekä syyllisyys ja itsesyytökset. Kirjeissä oli lisäksi mainintoja mm. katkeruudesta, pahasta olostai mielestä, ahdistuksesta, pelosta sekä masennuksesta. Itkemisellä oli suuri merkitys surun käsittelyssä ja tunteiden ilmaisussa. Yli neljäsosa vanhemmista kertoi ilmaisseensa ja työstäneensä suruaan itkemällä. Spiritualiteetin kannalta syyllisyydentunteet ja itsesyytökset olivat merkityksellisimpiä tunnereaktioita. Vanhemmista noin viidesosa kertoi niistä. Syyllisyyden käsitteleminen on tär-

keää, sillä itsesyytösten keskellä eläminen voi estää surutyön etenemisen. Äkillisen kuoleman yhteys syyllisyyden kokemiseen nousi aineistossa erityisesti esille. Yllättävää oli puolestaan se, että vain yksi kuudesta itsemurhan tehneen lapsen vanhemmasta kirjoitti syyllisyydestä. Myönteisistä tunteista vanhemmat mainitsivat rauhan, ilon ja onnellisuuden kokemisen. Useimmilla nämä myönteiset tunteet liittyivät Jumalan läheisyyden kokemiseen surun keskellä. Tämän tutkimuksen aineisto osoittaa, että vanhempien surureaktioiden kirjo on hyvin laaja.

Lähes neljäsosa vanhemmista kirjoitti menetyksen vaikutuksesta hengelliseen elämäänsä. Vanhempien hengellinen elämä joko aktivoitui tai passivoitui. Keskeiset vaikutukset kohdistuivat rukoilemiseen, seurakunnalliseen aktiivisuuteen sekä Raamattuun suhtautumiseen. Monien vanhempien kohdalla rukoileminen vaikeutui tai lakkasi kokonaan. Rukoilemisen lopettaminen oli yhteydessä siihen, että vanhemmat olivat rukoilleet intensiivisesti Jumalaa lapsen sairauden tai kuolemaa edeltäneiden ongelmien aikana. Kun lapsi kuoli, rukoileminen tuntui heistä turhalta, koska Jumala ei ollut vastannut heidän rukouksiinsa. Muutaman vanhemman rukouselämä sitä vastoin aktivoitui menetyksen jälkeen. Useat vanhemmat kirjoittivat seurakunnallisen aktiivisuutensa lisääntymisestä. Yksi isä erosi kirkosta osittain menetyksen vuoksi.

Lapsen menetykseen suhtautumisen yläkategoriasta löytyi kolme alakategoriaa: vanhempien käsitys siitä, että lapsi on mennyt taivaaseen, menetyksen kokeminen rangaistuksena ja kiitollisuus yhteisestä ajasta lapsen kanssa. Lähes kolmasosa vanhemmista uskoi Uuden testamentin oppiin kuolleiden ylösnousemuksesta. Vanhemmat saivat lohtua ja voimaa elämäänsä siitä toivosta, että he kohtaavat lapsensa vielä taivaassa. Jälleennäkemisen toivon lisäksi muutama vanhempi kertoi lisääntyneestä kaipauksestaan taivaaseen menetyksen jälkeen.

Käsitys siitä, että menetys on Jumalalta tullut rangaistus, oli varsin yleinen. Tällöin pohdittiin omien pahojen tekojen yhteyttä lapsen menetykseen. Menetyksen kokeminen rangaistuksena sekä kielteiset muutokset vanhempien jumalasuhteessa ja jumalakuvassa olivat yhteydessä toisiinsa. Suhtautumisen valoisaa puolta edustaa vanhempien kiitollisuus lapsen elämästä ja yhteisestä ajasta hänen kanssaan. Useimmat vanhemmat kohdistivat Jumalalle tämän kiitollisuutensa. Osalla näistä vanhemmista jumalasuhte oli syventynyt tai löytynyt.

Johtopäätöksenä tutkimustuloksista voidaan sanoa, että lapsen menetyksen vaikutus vanhemman spiritualiteettiin on hyvin kokonaisvaltainen ja pitkäaikainen. Usein menetyksen vaikutukset kohdistuvat samanaikaisesti vanhemman hengelliseen, henkiseen, sosiaaliseen ja fyysiseen puoleen. Vaikutusten kumuloituminen aiheuttaa monesti niin suuria haasteita vanhemman sisäiselle maailmalle, että hän kokee käsityksen itsestään muuttuvan. Tutkimukseni lähdeaineistossa vanhemmat kokivat identiteetin muutoksen pääasiassa kielteiseen suuntaan, mutta muutoksia tapahtui myös myönteiseen suuntaan. Lapsen menetys vaikuttaa identiteetin muutoksen lisäksi samanaikaisesti myös kahteen muuhun ihmisen olevaisuuden ulottuvuuteen. Nämä ulottuvuudet ovat suhde toisiin ihmisiin ja suhde Jumalaan. Ihmisen olevaisuuden kolme tasoa ovat sisäkkäisessä prosessissa keskenään. Muutokset yhdessä ulottuvuudessa aiheuttavat usein myös muutoksia toisissa ulottuvuuksissa.

7.2 Tutkimuksen merkitys

Tutkimus tuo lisää tietoa aikaisemmin vähän tutkitulta alueelta. Samalla se täydentää psykologisesta ja hoitotieteellisestä näkökulmasta tehtyjen tutkimusten tuloksia. Tästä tutkimuksesta saatu tieto soveltuu erilaisissa sieluhoitotehtävissä toimivien henkilöiden koulutukseen ja ohjaamiseen. Kristillisten seurakuntien pastorit, diakonit ja sielunhoitajat voivat saada uutta tietoa lapsensa menettäneen vanhemman hengellisistä prosesseista. Tutkimuksen tuottamaa tietoa voidaan käyttää hyödyksi etenkin seurakuntien ja muiden yhteisöjen ja yhdistysten järjestämissä sururyhmissä. Tämän lisäksi surevia vanhempia kohtaavat psykologian, psykiatrian ja muut terveydenhuollon ammattilaiset voivat hyödyntää tuloksia työssään. Lapsensa menettäneen ihmisen psyykkisessä tukemisessa on tärkeää huomioida myös hengellisyyteen liittyvät kysymykset.

Tutkimus osoittaa, että kristilliseen spiritualiteettiin liittyvillä asioilla on merkitystä lapsen menetyksen yhteydessä. Myös menetyksen aiheuttamien vaikutusten moninaisuus ja yhtäaikaisuus hahmottuu selvästi. On huomioitava, että kvantitatiivinen tarkastelu ei ole yleistettävissä mutta antaa kuitenkin joitakin suuntaviivoja lapsen menetyksen aiheuttamista kysymyksistä ja niiden yleisyydestä. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että surevalle olisi tärkeää saada monipuolista apua sururyhmiin, ammattiauttajien ja läheisten tuen kautta. Ihmisen kokonaisuus tulisi ottaa huomioon kaikilla tahoilla. Ihmistä ei saisi ikään kuin viipaloida siivuksi ja hoitaa näitä

siivuja eri tahoilla irrallisina. Kaikki auttajat tarvitsevat kokonaisvaltaisen ja monipuolisen näkemyksen ihmisen olemuksesta.

Tutkimukseni on luonteeltaan laaja-alainen. Se herättää useita jatkotutkimusaiheita. On tarpeellista tutkia vanhempien käyttämiä selviytymiskeinoja ja menetyksen käsittelytapoja, jotka rajattiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Lisäksi tarvitaan tietoa ihmisen menetyksen jälkeisestä jumalasuhteen kehittymisestä ja siihen liittyvistä muutoksista ihmisen jumalakuvassa, hengellisessä elämässä ja uskossa. Olisi mielenkiintoista selvittää, onko spiritualiteetissa tapahtuneissa muutoksissa eroa lapsensa menettäneiden ja puolisonsa menettäneiden välillä. Tärkeä tutkimuksellinen näkökulma olisi kehittää ihmisen hengellisyuden huomioivaa materiaalia ja ohjeistusta surevien vanhempien kohtaamisen tueksi. Sielunhoitajat ja muut surevan auttajat hyötyisivät siitä paljon. Tutkimuksessa voisi käyttää informantteina sekä lapsensa menettäneitä vanhempia että sururyhmissä ja sielunhoitotehtävissä toimivia henkilöitä. Tutkimukseni perustuu pääosin kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen. Samojen aiheiden kvantitatiivinen tutkiminen täydentäisi saamiani tutkimustuloksia. Sen avulla pystyttäisiin saamaan tarkempaa tietoa eri aiheiden yleisyydestä ja merkittävyyydestä kaikkien lapsensa menettäneiden keskuudessa.

8 LYHENTEET

ADV	Adventtikirkko
Ed.	Editor
EVL	Evankelis-luterilainen kirkko
HEL	helluntaiherätys
HER	herännäisyys
HYTTK	Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan kirjasto
KRS	Kansan Raamattuseura
STKSJ	Suomen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja
TA	Teologinen Aikakauskirja
Toim.	Toimittaja
VAP	Vapaakirkko

9 LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

9.1 Lähteet

Tekijän arkisto, Joensuu

Kirjeet tutkimuksen tekijälle. Vastaukset eri lehdissä marras- joulukuussa 2003 julkaistuihin kirjoituspyyntöihin.

9.2 Kirjallisuus

Abduktiivisen päättelyn logiikka

2004 Abduktiivisen päättelyn logiikka –

http://www.metodix.com/metodi/pirkko/abduktiivisen_paattelyn_logiikka.htm. (lue-
tu 23.8.2004)

Aho, Anna Liisa

2004 Isien suru ja surusta selviytyminen lapsen kuoleman jälkeen. Hoitotieteen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Alasuutari, Pertti

1994 Laadullinen tutkimus, 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Ali-Rekola, Riitta

1994 Lintuni kaivattuni. Helsinki: Kirjapaja.

Aro-Panula, Mariia & Rinkinen, Päivi

1996 Lukitun huoneen ovea raottamassa. – Vanhempien suru ja siitä selviytyminen lapsen äkillisen ja ennaltatiedetyn kuoleman jälkeen. Tutkielma. Sosiaali- ja Terveysalan oppilaitos. Kyllönmäen koulu. Jyväskylä.

Bendt, Ingela

1999 Kun pieni lapsi kuolee. Helsinki: LK-kirjat.

Bowlby, John

1980 Attachment and Loss: Vol. 3: Loss. New York: Basic Books.

Clinebell, Howard J. Jr.

1980 Käytännön sielunhoito. Mänttä: Gaudeamus.

Cullberg, Johan

1977 Tasapainon järkkyyssä – psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma. Keuruu: Otava.

da Silva, Antónia Barbosa & Eriksson, Katie

1994 Hoitoteologia hoitotieteen osa-alueena. – Usko ja terveys. Johdatus hoitoteologiaan. Toim. Katie Eriksson & Antónia Barbosa da Silva. Vaasa: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö. 26–50.

Dalferth, Ingolf U.

2001 Faith. – The Encyclopedia of Christianity: Vol 2: E-I. Eds. Erwin Fahlbusch et al. Grand Rapids: Eerdmans. 261–274.

Dyregrov, Kari

2004 Bereaved parents' experience of research participation. – Social Science & Medicine 58, 391–400.

Echelbarger, David

1993 Spirituality and Suicide. Death and Spirituality. Ed. Kenneth J. Doka & John D. Morgan. New York: Baywood Publishing Company. 217–226.

Ekola, Hanna

1996 Otan osaa. Helsinki: SLEY-kirjat.

Erjanti, Helena

1999 From Emotional Turmoil to Tranquility. Grief as a Process of Giving in A Study on Spousal Bereavement. Acta Universitatis Tamperensis 715. Tampere. Diss. Tampere.

Erjanti, Helena & Paunonen-Ilmonen, Marita

2004 Suru ja surevat. Surevien hoitotyön perusteet. Helsinki: WSOY.

Eskola, Jari

2001 Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. – Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus. 133–157.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha

2003 Johdatus laadulliseen tutkimukseen, 6. painos. Tampere: Vastapaino.

Fowler, James W.

1990 Faith/Belief – Dictionary of Pastoral Care and Counseling. Gen. ed. Rodney J. Hunter. Abingdon Press. Nashville. 394–397.

Freud, Sigmund

2005 Murhe ja melankolia sekä muita kirjoituksia. Tampere. Vastapaino.

Gadamer, Hans-Georg

2004 Hermeneutiikka: Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Tampere: Vastapaino.

Glock, Charles Y & Stark, Rodney

1965 Religion and Society in Tension. Chicago: Rand McNally & Company.

Hall, Stuart

1999 Identiteetti. Tampere: Vastapaino.

Harmanen, Eija

1997 Sielunhoito sururyhmässä. Tutkimus ryhmän ohjaajan näkökulmasta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. STKSJ 207. Helsinki. Diss. Helsinki.

Heidegger, Martin

2000 Oleminen ja aika. Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, Hannu L. T.

2001 Narratiivinen kertomus – todellisuus kertomuksena. – Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus. 116–132.

Heino, Harri

1995 Suomalaisten Jumala. – Jumalan kasvot. Jumala ihmisen todellisuudessa. Toim. Risto A. Ahonen & Hans-Olof Kvist. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A Nro 64. 1995. 196–210.

Heino, Tarja

1999 Pieni enkeli. Kuvaus kätkytkuolemasta. Helsinki: Otava.

Heiskanen, Tarja (toim.)

1996 Särkynyt sydän. Omainen ja itsemurha. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

Helaakoski, Nanna

2005 Kirjeitä surusta ja ikävästä – tutkimus lapsena vanhempansa menettäneiden naisten kokemuksista. Käytännöllisen teologian pro gradu –tutkielma. HYTTK.

Helander, Eila

2005 Spiritualiteetti kirkkososiologian näkökulmasta. – Teologinen Aikakauskirja 110, 247–252.

Husserl, Edmund

1995 Fenomenologian idea. Viisi luentoa. Helsinki: Loki-Kirjat.

Hyrck, Matti

1995 Mielenkuvat Jumalasta. Psykoanalyttisen objektiuhdeteorian näkökulma jumalasuhteen mielikuvamaailmaan. Suomen ev.lut. kirkon v. 1948 Kristinopin tarjoaman aineiston valossa. Diss. Pieksämäki: Therapiea-säätiö.

2000 Oppi ja mielen maisemat. – Oppi – kahle vai kalleus? Toim. Toivo J. Holopainen. STKJ 224. Helsinki. 245–255.

2003 Ihmismieli ja Jumala psykoanalyysin näkökulmasta. Helsinki: Kirjapaja.

Häkkinen, Mikko

1999 Elämän järkkyyssä: Hoitotieteellinen tutkimus hengellisyyden merkityksestä traumaattisen kriisin kohtaamisessa. Hoitotieteen pro gradu –tutkielma. Kuopion yliopisto.

Hänninen, Vilma

2003 Sisäinen tarina, elämä ja muutos, 8. painos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampereen yliopisto. Diss. Tampere.

Häyrynen, Seppo & Kotila, Heikki & Vatanen, Osmo

2003 Spiritualiteetin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Ihanus, Juhani

1999 Psykoterapioiden ihmiskäsityksistä. – Käytännön ja teorian vuorovaikutus sielunhoidon teologiassa. Toim. Paavo Kettunen. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 220. Helsinki. 34–49.

Ikonen, Tuula Hannele

2000 Tuhkasta uusi elämä. Selviytymisen teoreettiset ja käytännölliset lähtökohdat. Helsinki: Yliopistopaino.

Isola, Arja

1997 Grounded theory –menetelmä hoitotieteellisessä tutkimuksessa. – Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Toim. Marita Paunonen & Katri Vehviläinen-Julkunen. Helsinki: WSOY. 174–186.

Jaspers, Karl

2005 Johdatus filosofiaan. Keuruu: Otava

Johan Cullberg

2006 Johan Cullberg –
http://www.hubin.org/news/vip/cullberg/background_se.html. (luettu 13.12.2006)

Juntunen, Matti

1986 Edmund Husserlin filosofia. Helsinki: Gaudeamus.

Juntunen, Sammeli

2000 Vastine Kettuselle ja Hyrckille. – Teologinen Aikakauskirja 105, 357–363.

2002 Horjuuko kirkon kivijalka. Helsinki: Kirjapaja.

Järveläinen, Petri

2000 A Study on Religious Emotions. Helsinki: Luther-Agricola-Society.

2007 Luottamus filosofisena ja teologisena kysymyksenä. – Teologinen Aikakauskirja 112, 46–53.

Kaunonen, Marja

2000 Support for a family in grief. Acta Universitatis Tamperensis 731. Tampere. Diss. Tampere.

Keski-Säntti, Juhani

1995 Psykkinen oireilu ja uskonto. – Uskonnon kahdet kasvot. Mielenterveyden tuki vai taakka. Toim. Harri Heino & Pirkko Lahti & Kristina Salonen. Helsinki: Suomen mielenterveysseura. 54–55.

Kettunen, Paavo

1990 Ihmisolemuksen ongelma ja olemassaolon vaikeus. Ihmiskäsitys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sairaalasielunhoidon koulutuksessa vuosina 1960–1975. Diss. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 171. Helsinki.

1994 Mitä pastoraalipsykologia on. – Sielunhoidon aikakauskirja 7. Toim. Kirsti Aalto & Martti Esko & Matti-Pekka Virtaniemi. Kirkon koulutuskeskus, Kirkon sairaalasielunhoidon keskus. Helsinki.

1998 Suomalainen rippi. Helsinki: Kirjapaja.

- 2003a Hengellinen kokemus ja ihmisen kokonaisvaltaisuus. – Spiritualiteetin käsikirja. Toim. Seppo Häyrynen & Heikki Kotila & Osmo Vatanen. Helsinki: Kirjapaja. 361–379.
- 2003b Spiritualiteetti arjessa – syyllisyys vai hengellinen häpeä? – <http://www.evl.fi/kkh/to/kdy/pkettunen.html>. (luettu 7.12.2006)
- 2005 Häpeä, syyllisyys ja spiritualiteetti. – Käytännöllinen teologia – teoriaa vai käytäntöä? STKSJ 245, 138–151.

Kirjallisuuskoe

- 2004 Kirjallisuuskoe. - Joensuun yliopisto VALINTAKOE. Teologinen tiedekunta 2.6.2004. Läntisen teologian koulutusohjelma. Kirjallisuuskoe. Wikström, O. Salattu ihminen. 2000. Helsinki. Kirjapaja. – <http://www.joensuu.fi/opiskelu/valintakokeet/teologia/Lantinen%20teologia%20kirjallisuuskoe.pdf>. (luettu 30.4.2007).

Kirkon

- 2004 Kirkon ja uskon sanakirja. Toim. Jarmo Jussila et. al. Helsinki: Kirjapaja.

Klass, Dennis

- 1993 Spirituality, Protestantism, and Death. – Death and Spirituality. Eds. Kenneth J. Doka & John D. Morgan. Amityville, New York: Baywood Publishing Company. 51–73.

Koistinen, Timo

- 2001 Usko ja tiedollinen oikeutus. STKSJ 229. Helsinki.

Koivisto, Jussi

- 2006 Martti Lutherin käsitys sielunhoidosta ja suomalaisen jumalakuvakeskustelun arviointia. – Teologinen Aikakauskirja 111, 372–389.

Koskela, Tanja

- 2005 Lapsen menetyksen aiheuttaman surun käsittely Internetissä toimivassa oma-apuryhmässä. Keskustelupalsta tukena surutyössä. Käytännöllisen teologian pro gradu –tutkielma. HYTTK.

Kotila, Heikki

- 2003 Spiritualiteetti – ajankohtainen näkökulma. – Spiritualiteetin käsikirja. Toim. Seppo Häyrynen & Heikki Kotila & Osmo Vatanen. Helsinki: Kirjapaja. 13–23.
- 2005 Spiritus Dei in naribus meis: Spiritualiteetin käsite aikamme uskonnollisuuden tulkkina. – Teologinen Aikakauskirja 110, 195–204.

Kroger, Jane

- 2007 Identity Development: Adolescence Through Adulthood, 2nd edition. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Kusch, Martin

- 1986 Ymmärtämisen haaste. Oulu: Pohjoinen.

Kusch, Martin & Hintikka, Jaakko

- 1988 Kieli ja maailma. Oulu: Pohjoinen.

Kuuskoski, Eeva

1993 Lapsen kuolema koskettaa meitä kaikkia. – Vaiettu suru. Lapsen kuolema ja perheen tukeminen, 2. painos. Toim. Tuija Manneri. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 8–9.

Kübler-Ross, Elisabeth

1970 Raportti kuolemista. Mitä kuolevat voivat opettaa lääkäreille, hoitajille, papeille ja omaisilleen. Helsinki: Otava.

Laakso, Hilikka

2000 Äidin suru alle seitsenvuotiaan lapsen kuoleman jälkeen. Acta Universitatis Tamperensis 724. Tampere. Diss. Tampere.

Laakso, Hilikka & Kaunonen, Marja & Paunonen-Ilmonen, Marita

2001 Hoitotieteellinen surututkimus Suomessa: vuosina 1989–2000 tehtyjen tutkimusten analyysi. – Hoitotiede 13, 277–286.

Laine, Timo.

2001 Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma – Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus. 26–43.

Leino-Kilpi, Helena

1997 Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus – yhdessä vai erikseen? – Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Toim. Marita Paunonen & Katri Vehviläinen-Julkunen. Helsinki: WSOY. 222–231.

Lewis, C.S.

1984 Muistiinpanoja surun ajalta. A Grief Observed (1961). Suom. Anna-Mari Kaskinen. Helsinki: Kirjaneliö.

Lillrank, Mika

1995 Käytännön hoitotyön näkökulma. – Uskonnon kahdet kasvot. Mielenterveyden tuki vai taakka. Toim. Harri Heino & Pirkko Lahti & Kristina Salonen. Helsinki: Suomen mielenterveysseura. 52–54.

Lindqvist, Martti

1997 Näkymättömän paino. Helsinki: Otava.

1998 Kristillinen ihmiskäsitys. Sielunhoidon käsikirja, 2 painos. Toim. Kirsti Aalto & Martti Esko & Matti-Pekka Virtaniemi. Helsinki: Kirjapaja. 29–43.

1999 Surun tie. Helsinki: WSOY.

Luumi, Päivi

1999 Uskonnollisen ja psyykkisen sisäkkäisyys ihmisen kohtaamisessa. – Käytännön ja teorian vuorovaikutus sielunhoidon teologiassa. Toim. Paavo Kettunen. STKJ 220. Helsinki. 180–195.

Mannermaa, Tuomo

2000 Ajankohtainen keskustelu opin merkityksestä kirkossa. – Oppi – kahle vai kalleus? Toim. Holopainen Toivo J. STKJ 224. Helsinki. 187–195.

Manneri, Tuija (toim.)

1993 Vaiettu suru, 2. painos. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

McGrath, Alister E.

2001 Christian Spirituality. An Introduction. Oxford: Blackwell Publishers.

Metsämuuronen, Jari

2001 Laadullisen tutkimuksen perusteet, 2. painos. Helsinki: International Methelp.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka

2001 Merkitysrakenteiden tulkinta. – Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus. 44–67.

Moren, Riitta

1995 Kun lapsi kuolee. – Perheterapia 4/1995. Helsinki. 12–16.

Mäkelä, Klaus

1990 Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. – Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Toim. Klaus Mäkelä. Gaudeamus. Helsinki. 42–61.

Niemelä, Kati

2003a Suomalaisten sitoutuminen uskonnollisiin yhdyskuntiin. – Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhannella. Toim. Kimmo Kääriäinen & Kati Niemelä & Kimmo Ketola. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. 122–147.

2003b Uskonnonharjoitus. – Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhannella. Toim. Kimmo Kääriäinen & Kati Niemelä & Kimmo Ketola. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. 165–186.

2003c Uskonnollisuus eri väestöryhmissä. – Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhannella. Toim. Kimmo Kääriäinen & Kati Niemelä & Kimmo Ketola. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. 187–220.

Nieminen, Heli

1997 Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuus. – Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Toim. Marita Paunonen & Katri Vehviläinen-Julkunen. Helsinki: WSOY. 215–221.

Roos, J. P.

1987 Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista, 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Hämeenlinna.

Niiniluoto, Ilkka

1984a Johdatus tieteenfilosofiaan, 2. painos. Helsinki: Otava.

1984b Tiede, filosofia ja maailmankatsomus. Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta. Helsinki: Otava.

Nissilä, Kalervo

1999 Uskonnollisen ja psyykkisen sisäkkäisyys pastoraalipsykologisen kokemustiedon perustana. – Käytännön ja teorian vuorovaikutus sieluhoidon teologiassa. STKSJ 220. Toim. Paavo Kettunen. Helsinki. 196–201.

Oikarinen, Lauri

1993 Ihmisen uskon kehitys. James W. Fowlerin teorian konsistenssin analyysi. STKJ 184. Helsinki.

Okasha, Samir

2002 Philosophy of Science: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.

Olkinuora, Hilkka

1996 Taivaaseen ota tykösi. Hengelliset kysymykset pienen lapsen äkkikuolemassa. Käytännöllisen teologian pro gradu –tutkielma. HYTTK.

Paavola, Auli

1993 Lasten tapaturmakuolemat. – Vaiettu suru. Lapsen kuolema ja perheen tukeminen, 2. painos. Toim. Tuija Manneri. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 18–19.

Pentikäinen, Juha

1990 Suomalaisen lähtö. Kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Perheentupa, Jaakko

1993 Lasten kuolleisuus ja kuolinsyyt. – Vaiettu suru. Lapsen kuolema ja perheen tukeminen, 2. painos. Toim. Tuija Manneri. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 15–17.

Poijula, Soili

2002 Surutyö, 2. painos. Helsinki: Kirjapaja.

Puolimatka, Tapio

2002 Opetuksen teoria. Konstruktivismista realismiin. Helsinki: Tammi.

Pöhlmann, Horst Georg

1974 Dogmatiikan pääkohdat. Pieksämäki: Kirjaneliö.

Rätinen, Teemu

2003 Kätkeyty halu. Tutkimus seksuaalisuuteen kohdistuvasta halusta. Käytännöllisen teologian pro gradu –tutkielma. Joensuun yliopisto.

Rauhala, Lauri

1983 Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Antti

2003 Onko olemassa luterilaista spiritualiteettia? – Johdatus luterilaisen spiritualiteetin teologiaan. Toim. Olli-Pekka Vainio. Helsinki: Kirjapaja. 11–36.

Rauste - von Wright, Maijaliisa.

1979 Nuorison ihmis- ja maailmankuva X. Sosialisatioprosessi ja maailmankuva. – Psykologian tutkimuksia 36. Turun yliopisto. Filosofian, psykologian ja menetelmätieteiden laitos. Turku.

Rissanen, Paavo

1983 Suomalainen näkökulma spiritualiteetin tutkimukseen. – Teologinen Aikakauskirja 88, 221–230.

Rizzuto, Ana-Maria

1979 The Birth of the Living God. A Psychoanalytic Study. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Roos, J. P.

1987 Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista, 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Hämeenlinna.

Ruth, Jan-Erik

1985 Kuoleman ja kuoleamisen psykologia. – Kuolema elämän keskellä. Toim. Jan-Erik Ruth & Pirkko Heiskanen. Helsinki: Otava. 113–125.

Ruuskanen, Katianna

1998 Kuoleman suru. Tutkimus 1990-luvun suomalaisesta surukirjallisuudesta. Käytännöllisen teologian pro gradu –tutkielma. HYTTK.

Ryhänen, Anne

2002 SURUN KIPU – Riihimäen seurakunnan sururyhmä talvella 2000. Käytännöllisen teologian pro gradu –tutkielma. HYTTK.

Räsänen, Antti

2002 Aikuisen uskonnollisuus. Tutkimus Fritz Oserin uskonnollisen arvioinnin kehityksen teoriasta ja sen pätevyydestä aikuisilla suomalaisilla koehenkilöillä. Diss. Helsingin yliopisto. –
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/teo/kayta/vk/rasanen/aikuisen.pdf>. 7.12.2006

Saari, Salli

2003 Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen, 3. painos. Helsinki: Otava.

Seppälä, Olli

1988 Mies, joka synnytti. Helsinki: Kirjapaja.

Siltala, Pirkko

1985 Omaisten surutyö. – Kuolema elämän keskellä. Toim. Jan-Erik Ruth & Pirkko Heiskanen. Helsinki: Otava. 167–184.

1987 Kuolevan omaiset. – Suomalainen kuolema. Toim. Kalle Achte, Pirkko Lahti, Laura Rouhunkoski. Helsinki: Yliopistopaino. 218–235.

1993 Kuoleva lapsi tarvitsee avoimuutta. – Vaiettu suru. Lapsen kuolema ja perheen tukeminen, 2. painos. Toim. Tuija Manneri. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 34–43.

Sinnemäki, Aino & Simonen, Leila

1995 ”Hän on muuttanut parempaan maahan” – suomalaiset kirjoittavat kuolemasta. – Hyvä kuolema. Toim. Leila Simonen. Stakesin tutkimuksia, 59. Helsinki. 93–105.

Spilka, B

1990 God, Ideas and Images of. – Dictionary of Pastoral Care and Counseling. Gen. ed. Rodney J. Hunter. Abingdon Press. Nashville. 465–466.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet

1998 Basics of Qualitative Research Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory, 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications.

Tamm, Maare

2002 Lasten ja nuorten uskonnollinen maailma, 2. painos. Helsinki: Lasten Keskus.

Teinonen, Seppo A.

1975 Teologian sanakirja. 7400 termiä. Helsinki: Kirjaneliö.

Tilastokeskus

2007 Tilastokeskus – Kuolleet iän ja sukupuolen mukaan 1980-2006. <http://pxweb2.stat.fi/database/V%E4est%E6/Kuolleet/Kuolleet.asp>. (luettu 2.5.2007)

Tirri, Kirsi

2004 Spiritualiteetti uskontokasvatuksessa. – Teologian uudet virtaukset. Toim. Lassi Larjo. STKSJ 241, 132–144.

2005 Teologian ylioppilaiden uskonnolle ja spiritualiteetille antamat merkitykset. – Teologinen Aikakauskirja 110, 238–246.

Thomése, P.F.

2004 Varjolapsi. Helsinki: Otava.

Tuhkasaari, Pirjo

1995 Kun lapsi kuolee. – Perheterapia 4/1995. Helsinki. 4–11.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli

2004 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, 3. painos. Helsinki: Tammi.

Tynjälä, Päivi

1991 Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. – Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. Kasvatus 22 (5–6). 387–398.

Varto, Juha

1992 Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Virtaniemi, Matti-Pekka

1999 Dialogin mahdollisuuksia sielunhoitajan näkökulmasta. – Käytännön ja teorian vuorovaikutus sielunhoidon teologiassa. Toim. Paavo Kettunen. STKJ 220. Helsinki. 78–102.

2005 Eksistentiaaliset kysymykset vakavasti sairastuneen kriisissä. – Käytännöllinen teologia – teoriaa vai käytäntöä? Toim. Jaana Kivekäs. STKSJ 245, 113–137.

Vähä, Petri

2006 Hämärät uudissanat hämäävät. – Karjalainen 5.2.2006, 11-12.

Väisänen, Leena

1996 Family grief and recovery process when a baby dies. *Acta Universitas Ouluensis D Medica* 398. Oulu. Diss. Oulu.
Lapsen menetys: perheen suru ja toipuminen. Helsinki: Kirjapaja.

Wakefield, Gordon S.

2000 Spiritualiteetti, kristillinen. – Modernin teologian ensyklopedia. Toim. Alister E. McGrath. Helsinki: Kirjapaja, 782–791.

Wikström Owe

1995 Häikäisevä pimeys. Näkökulmia hengelliseen ohjaukseen. Helsinki: Kirjaneliö.

2000 Salattu ihminen. Elämän syvät kysymykset ja parantava keskustelu. Helsinki: Kirjapaja.

2002 Häikäisevä pimeys, 3. painos. Näkökulmia hengelliseen ohjaukseen. Helsinki: Kirjapaja.

Worden, J. William

1982 Grief Counseling and Grief Therapy. New York: Springer Publishing Company.

1999 Lapsen menetys: perheen suru ja toipuminen. Helsinki: Kirjapaja.

Zijlstra, Wybe

1995 Kohti kokonaista ihmistä. Pastoraalipsykologian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Åstedt-Kurki, Päivi & Nieminen, Heli

1997 Fenomenologisen tutkimuksen peruskysymykset hoitotieteessä. – Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Toim. Marita Paunonen & Katri Vehviläinen-Julkunen. Helsinki: WSOY. 152–163.

Ääpäälä, Pia

2005 KÄPY-lehden kirjoituksissa ilmenevä äidin suruprosessi ja siinä esiintyvä uskonnollisuus. Käytännöllisen teologian pro gradu –tutkielma. HYTTK.

LIITTEET

Liite 1

Oletko menettänyt lapsesi tai puolisesi?

Jos olet menettänyt lapsesi tai puolisesi, pyydän sinua kirjoittamaan sen aiheuttamista ajatuksista, kokemuksista ja tunteista.

Kirjoituksesi voi olla vapaamuotoinen. Kerro, milloin ja miten läheisesi kuoli? Minkä ikäinen hän oli kuollessaan? Jos sinulla on päiväkirjamerkintöjä aiheeseen liittyen, voit lisätä myös niitä kirjoitukseesi.

Pyytäisin sinua kirjoittamaan erityisesti ajatuksistasi, kokemuksistasi ja tunteistasi, jotka liittyvät Jumalaan, jumalasuhteeseesi, uskoosi sekä hengelliseen elämääsi. Kerro myös edellä mainituista aiheista ennen läheisesi menetystä, pian sen jälkeen sekä myöhemmin. Tutkimuksen kannalta yhtä tärkeitä ovat sekä myönteiset että kielteiset kokemukset.

Voit kirjoittaa nimettömänä. Kirjoitukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisina. On toivottavaa, että kerrot ikäsi, sukupuolesi, perhesuhteesi ja uskonnollisen taustasi. Mikäli pidät mahdollisena, että sinua voidaan tutkimuksen teon yhteydessä haastatella, liitä siinä tapauksessa mukaan yhteystietosi. Kerro myös missä lehdessä näit tämän ilmoituksen. Aineistoa käytän pro gradu -tutkielman tekemiseen Joensuun yliopiston teologisessa tiedekunnassa.

Odotan kirjoitustasi mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään vuoden 2004 alussa.

Kiitos etukäteen avustasi.

Kirjoitukset lähetetään sähköpostina tai kirjeitse alla olevaan osoitteeseen. Lisätietoja voi tiedustella samasta osoitteesta.

Harri Koskela

harri.koskela@gos.pp.fi

Säkkijärvenkuja 4

80200 Joensuu

Liite 2

Lehdet, joihin kirjoituspyyntö lähetettiin. Päivämäärä tai lehden numero, jolloin pyyntö julkaistiin sekä lehden julkaisupaikka.

Lehti	Mahd. julkaisu	Paikkakunta
Askel	ei mahtunut ³⁶⁶	valtakunnallinen
Kirkkotie	3.12.	Joensuu
Kirkko ja kaupunki	3.12.	Helsinki
Kirkko ja me	27.11.	Turku
Kotimaa	21.11.	valtakunnallinen
Ortodoksiviesti	ei mahtunut	
Ristin Voitto	26.11.	valtakunnallinen
Sana	11.12.	valtakunnallinen
Suomen Viikkolehti	26.11.	valtakunnallinen
Uusi Tie	27.11.	valtakunnallinen
Käpy	2/2003	valtakunnallinen
Sylva	ei julkaistu ³⁶⁷	valtakunnallinen
Aamulehti		Tampere
Helsingin Sanomat		valtakunnallinen
Etelä-Suomen sanomat		Lahti
Kainuun Sanomat		Kajaani
Ilkka	30.11.	Seinäjoki
Kaleva	ei julkaistu	Oulu
Karjalainen	28.11.	Joensuu
Karjalan Heili	30.11.	Joensuu
Keskisuomalainen	1.12.	Jyväskylä
Lapin Kansa	3.12.	Rovaniemi
Pohjalainen	10.12.	Vaasa
Savon Sanomat	9.12.	Kuopio
Turun Sanomat		Turku
Uusimaa	? .11.	Porvoo

³⁶⁶ Ei mahtunut. Tämä merkintä tarkoittaa, että lehden toimituksesta kerrottiin, että joulunumeron vuoksi kirjoituspyyntö ei mahdu lehteen.

³⁶⁷ Ei julkaistu. Tämä merkintä tarkoittaa, että lehden toimituksesta kerrottiin, että kirjoituspyyntöä ei julkaista.

Liite 3

Näyte taulukosta, johon keräsin tietoja vanhempien lähettämistä kirjoituksista.³⁶⁸

No	Nimi	P tai L	lehti	sukup.	vanh. ikä	usk.tausta	lapsen ikä	etäisyys ³⁶⁹
7.	Aliisa	L	Ristin Voitto	nainen	40-49	helluntailainen	alle 1	3 v
8.	Alina	L	Karjalainen	nainen	60-69		30-39	10 kk
12.	Anita	LLL(kes.)	Uusi Tie, Keski-suomalainen	nainen			0, 0, 0	4, 3, 2
13.	Anja	L	Ristin Voitto	nainen	50-59		20-29	alle 3
16.	Ahti	L	Karjalainen	mies	50-59	evankelis-luter.	20-29	5
20.	Arja	L	Keskisuomalainen	nainen	40-49		alle 1	14
23.	Aune	L	Keskisuomalainen	nainen	50-59	evankelis-luter.	15-19	4kk
25.	Eeva	L	sururyhmä	nainen	60-69		40-49	1
26.	Eija	L	Uusi Tie	nainen			1-4	26
31.	Elina	L		nainen	40-49		15-19	3
34.	Elsa	L	Kirkko ja me	nainen	50-59	evankelis-luter.	20-29	2
35.	Elvi	LL	Kirkko ja me	nainen	50-59	evankelis-luter.	20-29 (x2)	3, 3
38.	Eveliina	Lk	Ilkka	nainen		jehovantodistaja	0	
44.	Heli	L	Pohjalainen	nainen	40-49	evankelis-luter.	1-4	13
47.	Helmi	L	Keskisuomalainen	nainen			15-19	17
49.	Henna	LL	Ilkka	nainen	50-59	vapaakirkollinen	alle 1 (2X)	39, 35
51.	Antti	L	Sana	mies	80-89	kansan raamat-tuseur.	1-4	53
57.	Hillevi	Li	Sana	nainen	40-49		15-19	1kk
59.	Arsi	L		mies	60-69	evankelis-luter.	30-39	1
60.	Arto	L	Kotimaa	mies	70-79	evankelis-luter.	15-19	20
61.	Arttu	Li	Savon Sanomat	mies	60-69	evankelis-luter.	30-39	4
63.	Iina	L	Kotimaa	nainen	30-39	evankelis-luter.	0	2v5kk
73.	Ira	Li	Savon Sanomat	nainen	60-69		40-49	1v5kk
75.	Irja	L	Savon Sanomat	nainen	30-39	evankelis-luter.	5-9	3
82.	Jonna	L	Ilkka	nainen	50-59		10-14	14
83.	Julia	L		nainen	70-79		10-14	36
84.	Eero	L	Sana	mies	50-59	evankelis-luter.	alle 1	29
89.	Kanerva	L	Kotimaa, Sana	nainen	70-79	kansan raamat-tuseur.	30-39	5
93.	Kerttu	L	Savon Sanomat	nainen	60-69	uskonnollinen	20-29	19
100.	Eino	L	Kotimaa	mies	60-69	herännäinen	1-4	32
102.	Kyllikki	L	Sana	nainen	60-69		alle 1	31
105.	Laina	L	Uusi Tie	nainen	70-79	evankelis-luter.	alle 1	41
108.	Leena ja Tero	L	Ristin Voitto	aviopari	50-59	helluntailainen	20-29	2
109.	Leila	L	Uusi Tie, Sana	nainen	50-59	herännäinen	15-19	11
112.	Liisa	L	Uusi Tie	nainen	60-69		5-9	31
113.	Esa	L		mies			10-14	1v8kk
117.	Esko	Li	Savon Sanomat	mies	50-59		15-19	1v6kk
122.	Maria	L	Keskisuomalainen	nainen	60-69	evankelis-luter.	30-39	8
123.	Marika	LLLk	Keskisuomalainen	nainen	70-79	evankelis-luter.	0, 5-9, 0	48,34,31
128.	Marja	L	Savon Sanomat	nainen	50-59	helluntailainen	20-29	8kk
131.	Marjukka	L	Karjalainen	nainen	40-49	evankelis-luter.	10-14	4

³⁶⁸ Lisäksi keräsin taulukoihin tietoja mm. kirjoittajan asuinpaikkakunnasta, iästä lapsen kuollessa ja lapsen kuolinsyystä.

³⁶⁹ Ajallinen etäisyys menetyksestä kirjeen kirjoitushetkellä.

135.	Meeri	L	Suomen VL	nainen	60-69	vapaakirkollinen	30-39	5
136.	Merja ja Iiro	LL	Ilkka	aviopari	60-69	evankelis-luter.	1-4, 5-9	39, 26
s1.	Pirkko	L	Uusimaa	nainen	60-69	evankelis-luter.	1-4	36
s4.	Raija	L	Keskisuomalainen	nainen	50-59		15-19	16
s5.	Raili	L	Savon Sanomat	nainen	30-39	evankelis-luter.	1-4	3
s7.	Jarmo	L	Pohjalainen	mies	60-69	adventtikirkoll.	5-9	30
s8.	Reetta	L	Karjalainen, Karjalan Heili	nainen	50-59		15-19	1
s13.	Ritva	L		nainen	40-49	evankelis-luter.	20-29	8kk
s15.	Saara	LL	Savon San.	nainen	40-49	evankelis-luter.	1-4, 18	22, 3
s19.	Kaarlo	L	Kotimaa	mies	40-49	evankelis-luter.	alle 1	7
s20.	Sari	L	Keskisuomalainen	nainen	60-69	helluntailainen	1-4	26
s21.	Satu	LLL(kes.)	Sana	nainen	30-39	evankelis-luter.	0,0,0	5
s22.	Seija	L		nainen		helluntailainen	5-9	4
s23.	Senja	Li	Kirkko ja me	nainen	50-59	helluntailainen	20-29	1v10kk
s24.	Siiri	Li	Savon San.	nainen	30-39	evankelis-luter.	20-29	10kk
s26.	Sinikka	L	Keskisuomalainen, Kotimaa	nainen	50-59	evankelis-luter.	15-19	8
s27.	Tarja	L	Kotimaa, Kirkko ja me	nainen	50-59	evankelis-luter.	10-14	8
145.	Mirva	L	Ilkka	nainen	50-59	evankelis-luter.	20-29	7
146.	Niina	L	Sana	nainen	60-69	evankelis-luter.	30-39	2
147.	Noora	L	Keskisuomalainen	nainen	40-49		10-14	6kk
150.	Orvokki	L	Kirkkotie	nainen	60-69	evankelis-luter.	5-9	37
152.	Outi	L		nainen	70-79		1-4	45
157.	Janne	Li	Kotimaa	mies	70-79		20-29	19

Liite 4

Vanhempien kirjoittamia kirjoja lapsensa kuolemasta.

ALI-REKOLA, RIITTA	Lintuni, kaivattuni
EKOLA, HANNA toim.	Otan osaa
HALME, LIISA	Kun Sampo on poissa
HEINO, TARJA	Pieni enkeli. Kuvaus kätkytkuolemasta
KARF, GÖSTA	Kun pahin on tapahtunut
KIURU, REIDUNN	Surun päiväkirja ja ilon
MATHLEIN, KRISTIINA	Sydämeni lapsi unteni lapsi (runoja)
LIND, OLLI	Lapseni on tapettu
LUND, DORIS	Eric
OLDHAM, CAROL	Lainattu lapsi
PAASI, KAUKO	Lintu lensi ikkunaan
PAJUNEN, LIISA & SIMOJOKI, PEKKA	Sinua en unohda (runoja ja lauluja)
PORTTI, KAARINA	Tuulia
RANTALAIHO, ANNELI toim.	Sinua en unohda
SALONEN, TUULA	Ei kai hän vaan ole kuollut?
SANTALA, RISTO	Pieni astia pyhässä maassa
SEPPÄLÄ, OLLI	Mies joka synnytti
SWIFT, JOY	Näenkö vielä lapseni
TALONEN, MARJAANA	Enkeliveli
TEINILÄ, MARI toim.	Lopun elämää (itsemurha teema)
THOMÉSE, P. F.	Varjolapsi
WOLTERSTORFF, NICHOLAS	Surulaulu pojalleni